



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

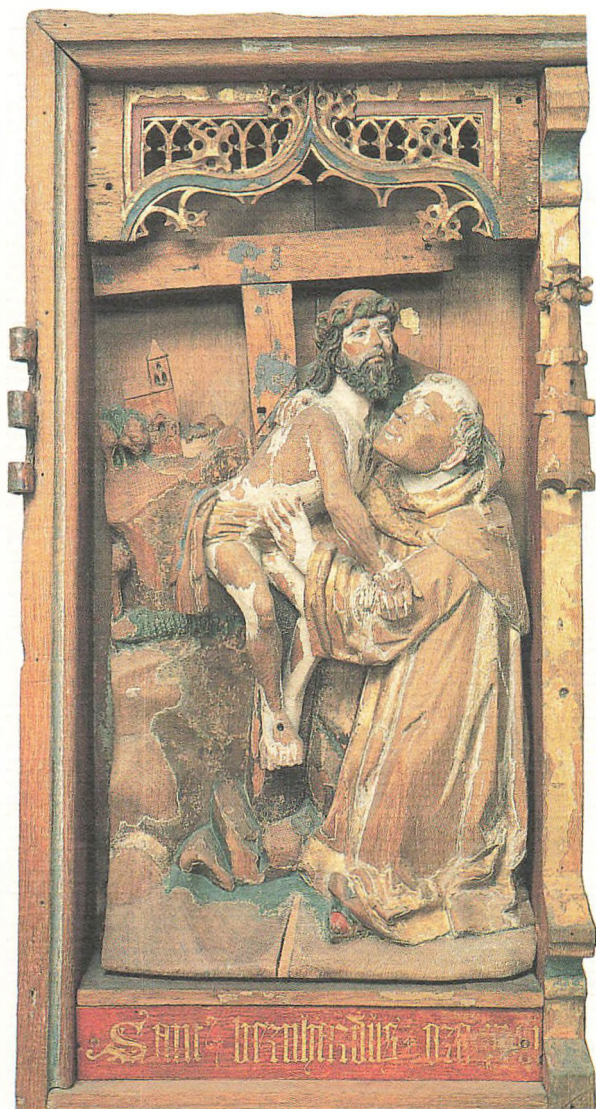
### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

# Helsingør Stiftsbog

1998



# Helsingør Stiftsbog

## 1998

REDAKTION

Jan Ulrik Dyrkjøb · Paul Heide · Per Rysgaard Jensen

Lise-Lotte Rebel

# Til præster og menighedsråd i Helsingør stift

Hermed har vi den glæde at udsende Helsingør Stiftsbog 1998.

Vi har valgt at fastholde ideen fra sidste år om at lade samtlige artikler hidrøre fra forfattere, som hører til i Helsingør Stift.

Vi glæder os over igen via Stiftsboghen at kunne kommunikere med menighedsrådsmedlemmer og præster og benytter lejligheden til at ønske alle stiftsbogens læsere en god advents- og juletid.

*Poul Heide*

*Per Rysgaard Jensen*

*Jan Ulrik Dyrkjøb*

*Lise-Lotte Rebel*

# Indhold

Tale ved provsteindsættelsen den 3. oktober 1998

*Af biskop Lise-Lotte Rebel 5*

I anledning af indvielsen af Islebjerg Kirke

*Af sognepræst Inger-Lise Pedersen 9*

Nyt liv på Esrum Kloster

*Af Jens Anker Jørgensen 14*

Menighed – liv der finder sin form

*Af sognepræst Ph.d. Morten Miland Samuelsen 21*

Præstembedet

*Af sognepræst Bodil Olesen 33*

Aktuelle spørgsmål i forholdet mellem kirke og stat  
i Erik Aalbæk Jensens forfatterskab

*Af provst P. H. Bartholin 57*

Kirken i det tidligere Østtyskland

*Af hjælpepræst Ph.d. Dorothea Gloeckner 75*

Mennesker og menigheder i Malawi

*Af sognepræst Jan Ulrik Dyrkjøb 85*

Fra det mellemkirkelige Stiftsudvalg

*Af Birthe Willumsen 98*

Stiftsudvalget for Ydre mission

*Af Henrik Jul Petersen 101*

Helsingør stifts landemodeakt 1998 103

*Illustration på omslaget:*

*Forsiden: Den korsfæstede Kristus omfavner den Hellige Bernhard. Detalje fra Esrums klosterkirkes altertavle, dateret 1496. Efter klosterets lukning overførtes tavlen 1559 til Sct. Olai kirke i Helsingør og efter 1664 her fra videre til Holme-Olstrup kirke. Nu på Nationalmuseet.*

*Bagsiden: Esrums kløsters segl på dokument fra 1374.*

*Seglets indskrift: S(igillum) CONVENTUS MONASTERII BEATE MARIE DE ESROM – Segl for konventet ved Den hellige Marias Kloster i Esrum.*

*Klosteret var indviet til Jomfru Maria. Billedet hentyder til en historie, som klosterets cisterciensermunke holdt meget af: En munk blev i et syn henrykket til himlen, hvor han imidlertid ikke kunne finde nogle af sine ordensbrødre. Fuld af uro gik han hen til Jomfru Maria og spurgte, om folk fra hans orden da slet ikke kom i himlen. Maria smilede til ham og bredte sin kappe ud, og der under var alle cistercienserne!*

Tryk:

*Poul Kristensen Grafisk Virksomhed a/s, Herning*

# Provsteindsættelse

ved Landemodestjenseten i  
Helsingør Domkirke 3. oktober 1998

*Biskop Lise-Lotte Rebels tale ved indsættelsen af  
provst Poul Henning Bartholin, Hillerød*



Apostelen Paulus skriver  
2. Kor 4,7-12:  
*Men denne skat har vi i lerkar,  
for at den overvældende kraft skal  
være Guds og ikke vores. I alt er  
vi trængt, men ikke stængt inde.  
Vi er tvivlrådige, men ikke for-  
tvivlede. Vi forfølges, men lades  
ikke i stikken. Vi slås til jorden,  
men går ikke til grunde. Altid  
bærer vi den død, Jesus led, med i  
legemet, for at også Jesu liv kan  
komme til syne i vort legeme.  
Amen.*

Kære menighed!  
»Denne skat har vi i lerkar«.  
Det er ikke et normalt opbe-  
varingssted for kostbare skatte  
af ædelstene, guld eller sølv: et  
lerkar! Men nu er det da også  
et billede, Paulus bruger.  
Hvad skatten er, det har han  
talt om i alt det foregående.  
Der taler han om skatten som  
Guds lys, som Guds ord og

Guds evangelium. Ja, han  
sammenligner prædikenen af  
evangeliet med selve skabel-  
sens morgen – dengang Gud  
sagde »Af mørke skal lys  
skinne frem!« Han sammen-  
ligner forkyndelsen af Guds  
ord her og nu med den skabel-  
sens morgen, da Gud skabte  
en helt ny, en helt dugfrisk  
morgen ud af nattens kaos og  
mørke. Det er den forjættelse,  
det løfte, der er givet kirken  
og kirkens forkyndelse til alle  
tider, at den skal være som en  
afglans, en spejling af selve  
dette skabelsens øjeblik – en  
overgang fra urkaos til lys og  
liv og helt virkelig virkelig-  
hed.

Og så kommer vi til det af-  
snit, vi læste op. Nu ved vi,  
hvad forkyndelsens indhold er  
– den er selve Guds ord i  
kraft. Skaberordet, forsonin-  
gens tilsagn og åndens virke-

lighed. Intet mindre. Man kunne så forvente, at så mægtig en ting som Guds ord også måtte have en særlig fuldkommen skikkelse og fremtrædelsesform. Man kunne forvente, at ordet og dets forkyndere ville udmærke sig som noget ganske specielt. Noget, der virkelig lyser op. Man kunne forvente, at præster, provster, biskopper og alle de almindelige kristne, som forkynder Guds ord, var noget helt ekstraordinært at se på og se op til.

Her er det imidlertid, at Paulus griber til billedet med skatten i lerkar. Forkynderne, præster, provster og biskopper, er at sammenligne med en potte af ler. Skrøbelig og ikke noget særligt. Og det kunne så på dette sted med den største lethed hurtigt blive til den sædvanlige snak om, hvor småt det hele står til med os selv og med kirken. Det er vi gode til at forsikre hinanden om. Så gode, at det efterhånden er blevet en behagelig sovepude for middelmaßighed og laveste fællenævner. Men på den måde kommer alt på en sær bagvendt måde til at handle om os selv og vores ringhed. Kristendomskritikeren Nietzsche håner af denne

grund kristendommen ved at kalde den en slavereligion, en religion for undermennesker, mennesker der hele tiden underbyder sig selv og andre, fordi vi tror at det er særligt fint og kristeligt og ydmygt at understrege vor egen ringhed. Men det er såmænd ikke altid selvrosen, der er den værste form for selvoptagethed. Der findes en form for dyrkelse af éns egen afmagt og svaghed, som i realiteten er en langt værre form for selvoptagethed og selvscenesættelse.

Når Paulus taler om 'lerkar' og menneskelig ringhed, så er det ikke en blåstempling af vores ligegyldighed og den hovmod og falske ydmyghed, som kan stikke bag den. Hans pointe er i virkeligheden en helt anden, som teksten viser. Den ringhed, han taler om, det er selve Guds ords skikkelse i verden. Guds ord kom til verden som et fattigt, et udstødt og ringeagtet menneske. Som et menneske, der blev overgivet til døden ikke kun af sine fjender, men netop også af sine venner. Det er Guds mægtige skaberords skikkelse i verden. Det er det ord som vi alle og derfor også du, Poul Henning, er tjener for. Og Guds ords tjener har



i denne verden ikke nogen anden skikkelse, end ordet selv. Det er skatten i lerkar.

Der er en verden til forskel på, om vores menneskelige ringhed er en udstilling af vor egen tomhed, eller om ringheden, lerkarret, peger hen imod og bevidner ham, som selv tog bolig i ringhed. Der er en verden til forskel på, om skatten i lerkarret bliver en lovprisning af kirkens eneste og sande skat, som Martin Luther kalder evangeliet om at Gud er god imod onde og uretfærdige. Ja, der er en verden til forskel på, om det er Ham, der peges hen på, eller om det bliver en understregning af, hvor små og uduelige vi alle er. Det kan vi høre så mange andre steder. Men det er ikke Paulus' ærinde.

Nej, Paulus bruger det mærkelige udtryk, at »Jesu liv kan komme til syne i vort legeme«. Mon ikke de fleste af os vil have vanskeligt ved at tage det udtryk i munden for eget vedkommende? Og vi kender også kun alt for godt omverdenens krav om, at vi skal være noget særligt. At præst og præstefamilie så at sige skal bære hele menighedens tro og være særligt vellykkede. I det perspektiv kan

Paulus' ord lyde som endnu et umenneskeligt og overmenneskeligt krav. Men sådan tror jeg ikke, det skal forstås. For Paulus taler netop om *dén* menneskelige ringhed, som peger ud over sig selv og hen på ham, der gjorde sig til ét med fattige og ringe mennesker. Ham, hvis ord er som et ekko fra selve skabelsens morgen. Ham, der alene kan skabe liv af døde og som derfor i sit guddommelige overskud kan bruge skrøbelige, menneskelige lerkar til at række sin skat videre.

Når du i dag indsættes som provst i Hillerød Provsti så er det ikke at sammenligne med en udskiftning af et lerkar med et sølvfad. For du står i den samme herres tjeneste som tjener, uanset hvad titel, vi måtte besmykke os med. Men du får nu tillagt en provsts tilsynstjeneste blandt præster og menigheder i Hillerød Provsti. Netop tilsynstjeneste – ikke op-synstjeneste – med sogne og menigheder. Du skal se til, at menighederne betjenes med gode og trofaste forkyndere og at der handles forsvarligt med budgetter, økonomi og bygninger. På den måde får du et større ansvarsområde end det, du har haft hidtil som

sognepræst. Hele provstiet bliver nu i bestemte henseender dit ansvarsområde.

Provstestillingen kan måske synes at være et krævende bindeled, hvor der stilles krav fra flere forskellige sider. Foruden at være sognepræst som hidtil, skal du nu tage dig af præster og menigheder. Samtidig med at du skal være en lydør, god kollega for præsterne i provstiet har du også et ansvar for arbejdets fordeling og udførelse. Og samtidig med at du kan se påkrævede byningsmæssige fornyelser og anlægs-

arbejder, skal du også sørge for at budgetterne holdes. Når du er valgt til dette krævende embede, så er det sket i tillid til, at du besidder de nødvendige menneskelige og teologiske forudsætninger, og at du ved flid og solidt arbejde vil udfylde din plads på allerbedste måde.

Jeg ønsker dig fortsat glæde og velsignelse i din tjeneste – som tjener for kirkens eneste sande skat, en tjeneste som nu også omfatter et medansvar for kirkens ydre rammer. Amen.

»Himlenes himle, de rummer dig ikke og denne kirke langt mindre endnu«

*Af Inger-Lise Pedersen, sognepræst Islebjerg kirke*



Ordene er fra salme 838. Netop den salme er vi ved Islebjerg kirke kommet til at holde særlig meget af. For midt i vores overstadige glæde over ny kirke, siger den jo det, vi da godt ved: At Gud ikke kan rummes i tårne, marmorgulve og farvede ruder, men »herligst bor, hvor mennesker trøstes og hvor et brød til en sulten blir rakt.« (læs hele salmen!).

Alligevel har vi bygget stor flot ny kirke med både tårn, marmorgulv og mange farvede ruder.

Tvingende nødvendigt var det endda ikke, eftersom vi siden 1978 *har* haft kirke i Frederikssund Nord. Så hvis Gud herligst æres, hvor et brød til en sulten blir rakt, så burde vi måske i stedet have købt brød for de 14 millioner, kirken har kostet. Vi kunne jo såmænd

godt have fortsat i vores lavtloftede lille kirke. Vi havde tilmed alle de »tilstødende« lokaler, for i 78 valgte vi at bygge etapevis. De tilstødende lokaler var 2. etape. Det var 3. og sidste etape, som blev indviet Påskedag i år ved biskop Lise-Lotte Rebel.

### Længe undervejs

Vi har altså været længe undervejs. Og vi har derfor haft rigelig tid til overvejelser omkring samspillet mellem de døde mursten og den levende gudstjenestefejring.

De døde mursten, som har udgjort 1. og 2. etape, har efter manges mening ikke været en rigtig« kirke. De »levende« sten har dog aldrig nogensinde følt sig »forkerte«. Siden 1978 er der i Islebjerg Kirke blevet fejret Jul, Påske og Pinse. En stor trofast menighed har søgt

sammen, ikke bare ved højtid-  
der, men til fælles bøn og lov-  
sang. Børn er blevet båret til  
dåb, unge konfirmeret, ægte-  
skaber indgået og mange har  
herfra taget afsked med deres  
kære.

Om en kirke ligner« mere  
eller mindre burde altså være  
ligeegyldigt, for det er jo Ordet  
der så at sige helliger rummet.  
– Jamen *hvorfor* har vi så brugt  
14 millioner på tårn, marmor  
og farvede ruder?

*Det må være fordi vi mener at  
selve kirkerummet kan være me-  
tafor for Gud.*

### Om Gud taler vi altid i billeder

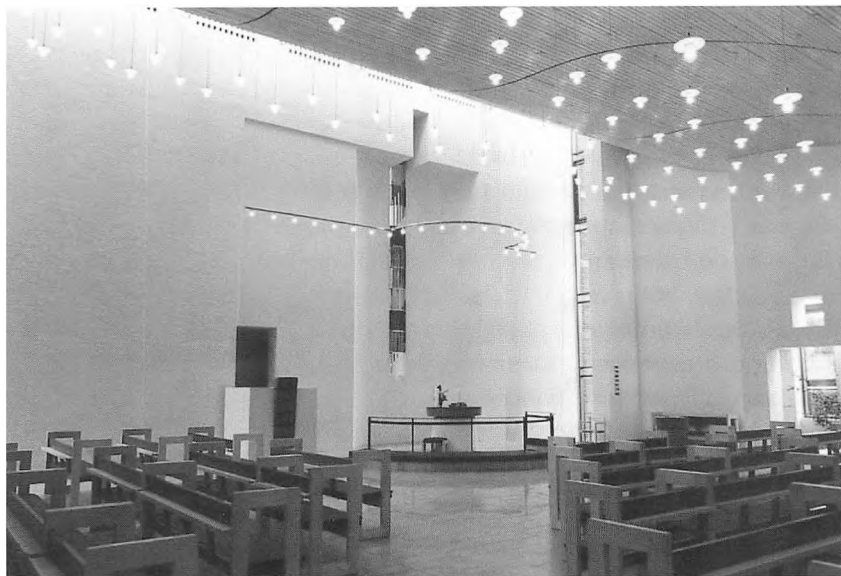
Vi kan ikke andet. Gud som  
en brændende ild, som en  
kilde med levende vand, som  
vinden der blæser fra de fire  
verdenshjørner, som klippen  
der yder beskyttelse, som den  
gode hyrde. (Den personlige  
relation til Gud er jo basal.  
Uden den ville begrebet bøn  
blive meningsløst). Ingen af  
disse billeder er dog dæk-  
kende. Vi kan (må) aldrig gøre  
os noget færdigt billede af  
Gud.

Når vi taler om kirkerum-  
met som metafor for Gud, så  
ved vi godt, at Ånden sjælent  
binder sig til mørtel og glas,

men vi ønskede at det nye kir-  
kerum fremover skulle gøre  
Guds Ords tiltale mere sanse-  
lig.

**Inderst inde en der venter**  
Et godt eksempel på et kirke-  
rums metafor giver Karen  
Blixen i novellen Ekko. Det er  
et replikskifte mellem en gam-  
mel vismand og en ung kunst-  
nerinde på flugt. Han siger:  
»Det vil ikke vare længe, før  
De trænger til at hvile dem i  
et hus. Men – i alle huse, De  
kommer ind i, vil folkene  
spørge Dem, hvem De er. Og  
jeg tror, at De ikke vil sige,  
hvem De er«. »Jeg kan ikke  
sige, hvem jeg er«, svarede  
hun.

Jeg kender kun et eneste  
hus«, siger han, »hvor folk  
kan gå ind, uden at nogen  
spørger dem, hvem de er«.   
Hvad slags hus er det?«  
spurgte hun. »Det er en  
kirke!..« »De er mærkelige  
huse, frue,« fortsatte han, for  
de bliver kaldt Guds huse, og  
dog er deres døre altid åbne  
for mennesker. Og derinde er  
stole sat frem for mennesker  
at sidde på. Og *inderst inde er  
der en, der venter på, at vi skal  
komme*«.



*Alterparti set fra kirkens hovedindgang.*

Fra det øjeblik man træder ind i Islebjerg nye kirke, styres blikket mod alterpartiet. Alterets runde granitplade følger linierne i østvæggens apsibus. Midt i denne halvcirkelformede hvide mur er et 12 meter højt vindue. Ca. 10 meter oppe afkæres apsibusen vandret, mens vinduet fortsætter de sidste par meter. Apsibus og vindue udgør tilsammen et mægtigt arkitektonisk kors, som danner alterbaggrund.

Glaskunsteren Tchai Munch som fik til opgave at lave al-

terudsmykningen, lod sig først og fremmest inspirere af apsibus og alterparti. Hun opfattede buen som en åben favn, og valgte derfor at symbolisere nadveren. For, som hun sagde, det at gå i kirke og dér spise sammen, det må være som at komme ind i en åben favn. For en stund at blive omsluttet af Guds favntag, og derefter gå styrket ud igen til livets mange nye genvordigheder.

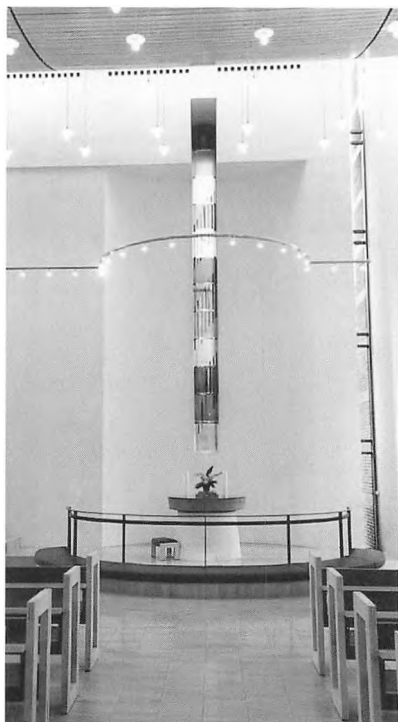
## Lignelsen om den fortabte søn

Tchai Munchs opfattelse af rummet som en åben favn, hendes valg af nadveren, nu lå det lige for, at tænke på lignelsen om den fortabte søn.

Ham, der venter på, at vi skal komme, er ham, der tog imod den fortabte søn, som efter at have ødslet sin arv bort i det fremmede, vendte hjem. Faderens modtagelse var en åben favn og som tegn på sin tilgivelse et festmåltid. Det måltid vi hver søndag indbydes til.

I vores gamle lille lavtloftede kirke, kunne vi selvfølgelig godt forsøge at fremmane en åben favn på vores net-hinde, og en der ventede på at vi skulle komme. Men vi tror, at det nu er blevet lettere, hvor vi sidder midt i det op-højede rum, med det mægtige kors midt i buens mægtige favntag.

Og så har jeg endda slet ikke omtalt selve glaskunsten. Hvordan Tchai Munch midt i korsets lodrette linie har placeret 12 glasbuer vendt modsat selve apsis. I glassets farver kan man tilmed lægge megen nadversymbolik. Men da jeg har hørt rektor for Præstehøjskolen udtale, at han altid får



*Det arkitektoniske kors i apsisbuen.*

det forfærdelig dårligt når præster udlægger kirkens liturgiske farver, skal jeg skåne ham og andre der måtte have det på samme måde. Desuden gør det ikke nogen væsentlig forskel. Det tilføjer en masse til rummet, men det er der så meget andet der gør, som jeg slet ikke har omtalt. Vores bibelske have f.eks. Eller det spil af lys, der strømmer ind fra alle verdenshjørner på alle

tider af dagen. På nogle tidspunkter giver det kirkens østvæg et væld af skyggerelief, så man blir meget stille og lille.

Det er umuligt med ord at beskrive et kirkerum. Det skal sanses imens man lytter til Guds Ords tiltale, med øjne og hjerte opløftet.

### Rigtig kirke?

Vi har endelig i Frederikssund Nord fået en kirke som folk kalder rigtig. Her bøjer man knæ for Gud. Her er andet og mere på færde end parcelhusets ånd. Men vi er ikke blevet mere rigtige af den grund, for selvfølgelig forholder det sig som der står i salme 838:

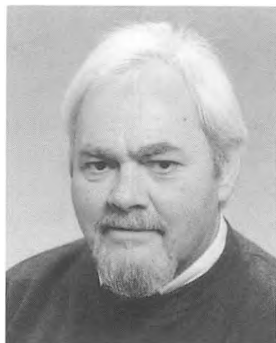
»Himlens himle, de rummer dig ikke,  
men du har rejst dig en bolig på jord,  
bygget af troende menneskehjerner,  
oprejst til liv ved dit levende ord«.

Vores opgave bliver, som den har været hidtil, at forkynde for alle, at der inderst inde er en som venter på at vi skal komme.« For min søn her var død, men er blevet levende igen, han var fortabt men er blevet fundet. Så gav de sig til at feste.«

Kirkens arkitekter: Hans Knudsen og Leif Andersen fra Sahls tegnestue i Århus  
Alterudsmykning: Tchai Munch fra Ebeltoft

# Nyt liv på Esrum Kloster

*Af Jens Anker Jørgensen*



Mange nordsjællændere har oplevet den klassiske situation ved Esrum Kloster: Drevet af historisk interesse opsøgte man stedet, men standsede op ved gårdspladsen med en tydelig fornemmelse af ikke at være velkommen. Her havde man ikke noget at gøre, kunne man mærke, og man skulle overvinde ganske meget ubehag ved situationen for at liste hen og kikke ind ad kælder-vinduerne for at få et glimt af Broder Rus' rist. Og man forlod Esrum ærgerlig og irriteret over, at man som borger i landet ikke havde adgang til et så væsentligt historisk monument.

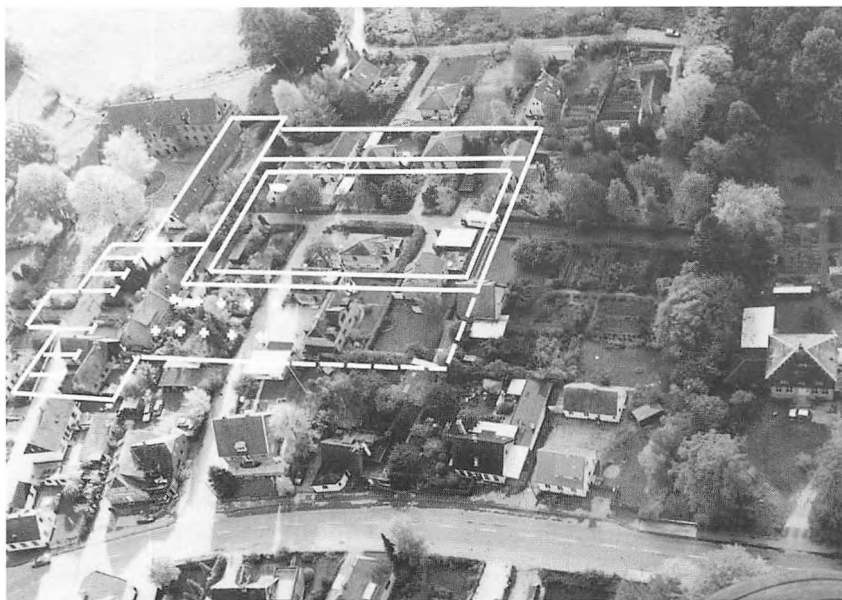
Sådan er det ikke mere. I dag er Esrum Kloster åbent for enhver der har lyst, huset er sat smukt i stand, og spændende udstillinger fortæller den besøgende historien om

det gamle hus og den magtfulde organisation det tilhørte.

## Cistercienserne

Esrum Kloster var et cistercienserkloster. Ordenen regner sin begyndelse fra 1098, da klostret i Cîteaux, lidt syd for Dijon i Bourgogne, blev grundlagt. 900-års jubilæet er blevet fejret på passende måde, også på Esrum Kloster. Få år efter grundlæggelsen trådte den mand ind i det nye kloster, som mere end nogen anden er blevet kendt som cisterciensernes guru, Den Hellege Bernhard af Clairvaux. Tilnavnet fik han fra det kloster, som han snart selv grundlagde lidt nord for Dijon. Han må have været en meget karismatisk person, for i hans tid strømmede folk til cistercienserklostrene, og ordenen nærmest tordnede ud





*Esum kloster har været det største cistercienserkloster i Norden med en kirke så stor, at Århus Domkirke kunne stå inden i den. Det oprindelige anlæg ses her indtegnet på luftfoto med den nuværende klosterbygning som en lille rest i baggrunden til venstre.*

over Europa. Inden hans død i 1153 var der etableret et vældigt netværk af cistercienserklostre, der strakte sig fra Sicilien til Nordnorge og fra Polen til Irland. Da reformationen indtraf var det samlede antal klostre i ordenen ca. 730.

De enkelte klostre var ikke isolerede enheder, de var bundet sammen i en stærk organisation, styret af det årlige møde i Cîteaux for samtlige abbeder. Cistercienserne opererede fuldstændigt suverænt i forhold til landegrænser og lo-

kale autoriteter, og kommunikationen er foregået uhindret på latin, så det er ikke uden grund man har kaldt dem de første europæere.

### Esum Kloster

Esum Kloster blev grundlagt i 1151 som datter af Den Hellige Bernhards Kloster i Clairvaux. Den danske ærkebiskop Eskil var en god ven af Den Hellige Bernhard, og fra et besøg i Clairvaux bragte Eskil tolv munke og en abbed med hjem og satte dem i gang i Es-

rum, hvor han ejede en hel del gods som han gav dem til at begynde på.

Det blev begyndelsen til en 400-årig successhistorie. Esum Kloster blev det største og mest betydningsfulde cistercienserkloster i Norden, og det blev stammoder til en vidt forgrenet slægt af datterklostre, deriblandt nogle af de kendteste i Danmark, Sorø, Vitskøl og Øm. Også i Nordtyskland og Polen ligger der døtre og datterdøtre af Esum Kloster. Der var tætte relationer mellem kongehuset og Esum, og dronning Helvig, Valdemar Atterdags hustru og Margrete I's moder, ligger begravet i Esum Klosterkirke. Landets fornemste familier kappedes om at skænke gods til Esum Kloster, så i slutningen af middelalderen ejede klostret godt en tredjedel af alt hvad der kunne ejes i Nordsjælland. En fortegnelse over klostrets ejendomme findes i Esum Klosters Brevbog fra 1497. Det er det eneste skrift der er bevaret i Danmark fra Esum Kloster, hvor der må have været et stort bibliotek på ca. 400 håndskrifter.

## Bygningen

Det hus der i dag går under navnet Esum Kloster er kun en beskeden brøkdæl af det oprindelige anlæg. Det er næsten ikke til at fatte, at den lille nordsjællandske landsbyidyl Esum engang har rummet et så kolosalt bygningsværk. Klosterkirken må have været det største hus i Skandinavien, og den har været så stor, at Århus Domkirke har kunnet stå inden i den. Kirken og det meste af klosteranlægget forsvandt kort efter reformationen, og da Christian IV som stor dreng i 1585 besøgte Esum, skrev han i sin latinske stil: »Man kan se der har været en stor kirke, men der er ikke noget tilbage af den«. Munkestenene fra Esum blev genbrugt ved de store byggerier på Kronborg og Frederiksborg Slot.

Den bevarede bygning er et smukt middelalderligt langhus, et af de ældste huse i Danmark bortset fra kirkerne, og den har efter reformationen haft en ret omtumlet skæbne. Den blev først kongeligt jagtslot og derefter centrum for de kongelige stutтерier, der senere flyttede til Frederiksborg og frembragte den berømte Frederiksborghest. I 1700-tallet



*Den bevarede bygning set fra syd var kun en beskedne sidefløj på Esum kloster.*

var Esum Kloster kasserne for tre kompagnier dragoner, og siden har huset været bl. a. amtsstue, fængsel, apotek, posthus, børnehjem, privatbolig og flygtningelejr. Under Anden Verdenskrig blev den store sal der i dag kaldes Abbedsalen ved hjælp af store mængder beton indrettet som et bombe- og brandsikkert rum, og her opbevarede man nogle af de mest værdifulde ting fra Rigsarkivet, Nationalmuseet og Det Kongelige Bibliotek, bl. a. Søren Kierkegaards papirer.

### **Esum Kloster i dag**

Det var Frederiksborg Amtsråd der fremsynet og kulturelt engageret tog initiativ til at få åbnet Esum Kloster for offentligheden, og i et lykkeligt samarbejde mellem Amtet, Slots- og Ejendomsstyrelsen, Skov- og Naturstyrelsen, Nationalmuseet, Græsted-Gilleleje Kommune, kgl. bygningsinspektør Bornebuschs Tegnestue og Entreprenørfirmaet Rasmussen og Schjødt blev det gamle hus gennemgribende restaureret. De mange millioner kroner, som projektet kostede, kom dels

fra Frederiksborg Amt, dels fra Kulturby 96, der gjorde Esrum Kloster til et af sin katedralprojekter, og fra diverse fonde.

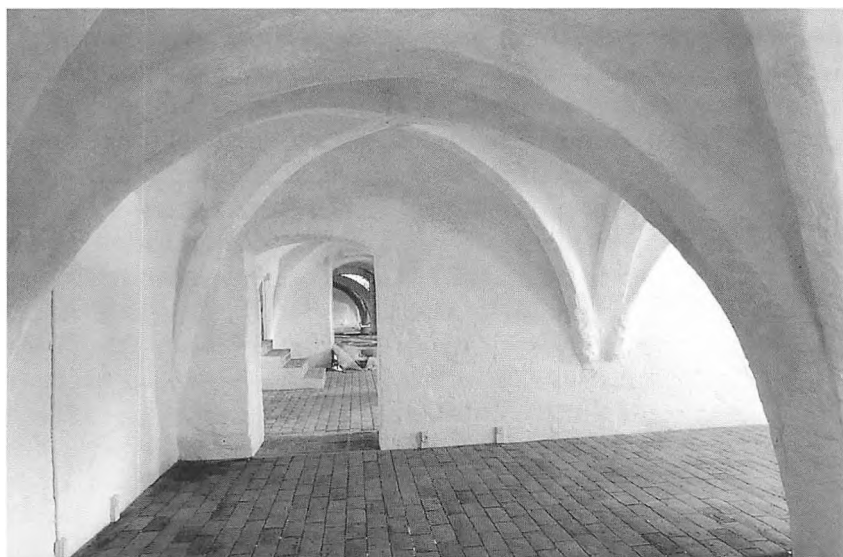
Huset var i meget dårlig stand, og det syn der mødte arkitekterne når de kom om bag panelerne var ofte meget nedslående. Men det endelige resultat er blevet overvældende smukt, og Nordsjælland har fået endnu en perle af et bygningsværk i sin i forvejen meget fornemme krans.

Esrum Kloster åbnede for publikum i august 1997, og i dag er huset så frit tilgængeligt, med en fast udstilling om »Cistercienserne på Esrum Kloster« og med en skiftende udstilling der indtil sidst i april hedder »Nordsjællands Klosterverden« og præsenterer de ti forskellige klosteranlæg af otte forskellige ordener, der i middelalderen har ligget i Frederiksborg Amt. 1. maj 1999 åbner en ny udstilling med titlen »Broder Rus' Køkken«. Hvis fordybelsen tærer på kræfterne kan man styrke sig i klostercaféen Broder Rus' Kælder, og vil man fortsætte sine klosterstudier derhjemme kan man forsyne sig med litteratur, musik m.v. i kloster-

butikken. Den nyanlagte klosterhave, tegnet af landskabsarkitekten Charlotte Skibsted, vil i sommeren 99 blive et pragtfuldt syn, og bliver man inspireret til selv at dyrke klosterurter, kan frø og planter ligeledes købes i butikken. Klosterbygningen er ramme om teatervirksomhed, koncert-rækker, foredragsserier, film- og forfatteraftener og mange forskellige ad hoc arrangementer, og i middelalderåret 1999 vil aktiviteten selvfølgelig ikke blive mindre.

Frederiksborg Amt har haft glæde af sit initiativ, for borgerne har taget godt imod det nye tilbud. I skrivende stund, november 98, har næsten 40.000 mennesker besøgt Esrum Kloster.

Det er lidt af en solstrålehistorie, at et dansk kloster er trukket ud af glemslen og nu er i færd med at blive et sted i nationens bevidsthed på niveau med Hammershus og Egeskov. Klostrene har engang ligget nogenlunde lige så tæt i Danmark som gymnasierne i dag, men de er næsten alle sammen forsvundet. De fleste er revet ned, nogle er ombygget til ukendelighed som herregårde, en del klosterkirker



*Esrum kloster blev åbnet for offentligheden 1997 efter en gennemgribende restaurering og danner i dag ramme omkring udstillinger og andre kulturelle arrangementer i Frederiksborg Amt. Billederne viser kælderrum under og efter restaureringen.*

står endnu som sognekirker, men der er kun bevaret to – siger og skriver to – komplette klosteranlæg fra middelalderen i Danmark, nemlig Karmelitterklostret i Helsingør og Sct. Katharinæ Kloster i Ribe. Eftertiden har været hård mod den katolske middelalderlige klosterkultur i vort land. Reformationen var en dybtgående kulturrevolution, og reformatorerne gjorde deres arbejde grundigt. Man kan næsten sige, at modvilje og skepsis over for alt katolsk og papistisk har været en del af dansk folkekarakter helt frem til nutiden. Vi identificerer os begejstret med vikingerne, men den kultiveringsproces, der i de næste 500 år efter vikingetiden udgik fra

klostrene og omskabte landet fra en sørøvernation til et nogenlunde civiliseret sted, den har vi nærmest fortrængt fra vores historiske bevidsthed som en slags udansk fejltagelse. Det urimelige i det forhold er selvfølgelig ikke blevet mindre efter at vi som medlemmer af EU er blevet tæt forbundet med millioner af mennesker, for hvem katolsk kultur er dyb alvor. Som kulturelt center har Esrum Kloster i kraft af sin fortid en særlig forpligtelse over for katolsk klosterkultur, som det moderne menneske her kan opleve i autentiske rammer, og måske kan det bidrage til at nuancere forestillingerne og rette lidt op på nationens kollektive hukommelsestab.

# Menighed – liv, der finder sin form

*Af cand.theol., ph.d. Morten Miland Samuelsen, sognepræst Haraldskirken*



I maj 1998 skete der noget usædvanligt på Københavns Universitet. Vist nok for første gang nogen sinde blev der på samme dag holdt to praktisk-teologiske ph.d.-forelæsninger. Baptistpræsten Søren Østergaard forelagde en kvantitativ undersøgelse af, hvordan nye menigheder fungerer<sup>1</sup>, og jeg præsenterede en kvalitativ analyse af det kristne fællesskab i tre folkekirkemenigheder.<sup>2</sup>

I udgangspunktet to meget forskellige bøger. Men til fælles har de, at de *tror på menighederne*, de lokalt baserede kristne fællesskaber, som nøglen til fremtiden for det kristne fællesskab i Danmark (og alle andre steder). Disse to studier indvarsler en ny tid i debatten om kirken, en tid hvor man diskuterer på grundlag af fakta og viden om

konkrete menighedstyper, i stedet for at debattere ud fra idealbilleder af menigheder eller idealiserede skildringer af ens egen menighed. Det kommer til at handle om de *menesker*, der udgør menighederne, om den daglige virkelighed. Og det er ikke så ringe endda.

**Den kirke, der faktisk kan ses**  
Hvorfor vil vi overhovedet undersøge menigheder? For min del skyldes det, at jeg tror på Guds folks almindelige præstedømme. Jeg tror på, at hvert eneste menneske er begavet, har gaver fra Gud, som bedst udfoldes ud fra troen på Jesus. Jeg tror, at et fællesskab af børn, kvinder og mænd, der stoler på Jesus og lever deres hverdagsliv i tro, håb og kærlighed, er den bedste forkyndelse, evangeliet kan få.

Som den amerikanske stor-

by-teolog Ray Bakke siger:  
»The pastor is not the minister. The church is the minister. The pastor is just the assistant minister, assisting the members to fulfil their ministry.«

Tanken om »Den fjerne kirke« er netop kun en tanke, et åndshistorisk overgangsfænomen. At gøre den til et ideal for kirken er i bedste fald selvmord, i værste fald kætteri. Den yndige, hvide landsbykirke på bakketoppen i horisonten, som skal være der, *hvis* vi får brug for den (det ske sent!), er en drøm, som hverken svarer til evangeliet eller til menneskers livsvilkår i en postmodernistisk storbykultur.

Tanken om »Den nære kirke«, som vi kender den fra Ussing og det tidlige Kirkefond, hvor kirken nøje afgrænses til en defineret medlemskare, er i sin yderste konsekvens lige så selvmordrisk og kættersk. Den reducerer menigheden til en »menighed«, et fællesskab *om* de rigtige meninger.

Menighedens virkelighed ligger et andet sted. Den faktiske kirke er de mennesker, der lever i et fællesskab *med* Kristus og med hinanden. Det

sker i en kirkebygning og andre fælleslokaler, men først og fremmest *ud fra* kirkebygningen. Det har jeg lært gennem min personlige erfaring – hele mit liv har jeg hørt til menigheder i Helsingør Stift (Birkerød/Høsterkøb, Christianskirken i Lyngby, Søborgmagle og Haraldskirken). Og jeg har lært det gennem arbejdet i Kirkefondet, som det har udfoldet sig i de sidste 30 år.

### **Menighed er mennesker**

Menighed er først og fremmest *mennesker*. »De helliges samfund« er mennesker, der finder sammen, fordi Gud har fundet sammen med dem.

Gud er én person, der lever familieliv i treenighedens fællesskab. Mennesker er skabt i Guds billede til fællesskab med hinanden og med Gud. (»Det er ikke godt, at mennesket er alene« (1. Mos. 2,18)). Synden kan forstås som krænkelse af fællesskabet, et brud på den tillid, der er fællesskabets grundlag.

Frelsen er derfor også genoprettelse af fællesskab. Syndernes forladelse er det sted, hvor Gud kommer mennesker så meget i møde, at de igen kan sætte sig ved hans fødder eller kaste sig i hans arme.



Som Peter, der efter opstandelsen får lov at sige »Ja, jeg holder af dig!« lige så mange gange, som han fornægtede sin ven Jesus.

### **Gud sender sine venner til verden**

Netop venskabet er et af de vigtigste begreber i en teologi om menighed og kristent fællesskab, der kan bruges i storbyen i vores tid. Det har jeg først og fremmest lært af Jürgen Moltmann<sup>3</sup> og Sallie McFague<sup>4</sup>. Frelsen og fællesskabet knyttes sammen af tanken om venskab med Gud, særlig stærkt i Johannes 15,13ff:

»Større kærlighed har ingen end den at sætte sit liv til for sine venner. I er mine venner, hvis I gør, hvad jeg påbyder jer. Jeg kalder jer ikke længere tjenere, for tjeneren ved ikke, hvad hans herre gør; jeg kalder jer venner, for alt, hvad jeg har hørt af min fader, har jeg gjort kendt for jer.« (Joh. 15,13-15)

Når Gud er kærlighed, må han nødvendigvis have nogen at elske. Derfor viser det sig hele Bibelen igennem, at Guds kærlighed konstant går over sine bredder og åbner sig mod nye mennesker. Venskabet,

som Gud tager mennesker ind i, bliver derfor et *åbent venskab*.

Gud sender sin søn og Heligånden ind i verden for at genoprette fællesskabet mellem Gud og mennesker og mennesker imellem. Den sendelse (*missio Dei*) indbyder han sine venner til at tage del i.

### **Sund kirke**

Det er det menighedsbegreb, jeg arbejder med – både i forskning og i praktisk menighedsarbejde. *Menigheden er mennesker, der er revet med i Guds sendelse til verden*. Fællesskabet er Guds gave af nåden i Kristus, og det udmønter sig i følgende grundlæggende funktioner:

- *Gudstjeneste* under enhver form i husliv, folkeliv og kirkeliv, hvor man mødes med Gud og hinanden i lovsang, bøn og forkyndelse.
- *Diakoni*, hvor man med praktisk handling forkyn-der, at Guds rige er kommet nær med retfærdighed, fred og glæde.
- *Evangelisation*, at mennesker fortæller hinanden Jesu evangelium om Guds rige på sådan en måde, at troen kan brede sig.

Disse grundfunktioner hænger så tæt sammen som siderne i en trekant, allerede fra de første menigheder i Apostlenes Gerninger. Efterhånden som hverdagen i menighederne skal til at fungere, udvikles også to vigtige hjulpefunktioner:

- *Praktisk forvaltning* af fællesskabets ressourcer, både penge, mennesker og lokaler.
- *Oplæring* af de døbt discipler i bibel og spiritualitet, i at være brobyggere mellem Bibelens verden og deres omgivelser.

Vi er vant til at se på, hvad der skal til, for at vi kan tale om *sand kirke*. Fra bekendelsesskrifterne ved vi, at det er »de helliges forsamling, hvori evangeliet forkyndes rent og sakramenterne forvaltes ret. Og til kirkens sande enhed er det tilstrækkeligt at være enig om evangeliets forkyndelse og sakramenternes forvaltning.«<sup>5</sup> Det er *udgangspunktet*.

Men når vi skal se på de faktiske menigheders liv, må vi også se på hvad der er *sund kirke*.<sup>6</sup> Det handler om vejen vi går sammen, hvordan vi ud-mønter det kristne fællesskab i samspillet mellem evangeliet

og de mennesker, der hører det og handler på det. Sund kirke er kirke i en naturlig og frugtbar vækstproces, hvor mennesker vokser »indtil vi alle når frem til enheden i troen og i erkendelsen af Guds søn, til at være et fuldvokset menneske, en vækst, som kan rumme Kristi fylde.« (Ef. 4,13)

### *Menighedsanalyser – kritisk kærlighed*

Denne funktionsbestemmelse af kirken kan samtidig stå som en målsætning for menighedernes daglige liv. Den egner sig til praktiske menighedsanalyser, fordi den udspringer af kærlighed til det kristne fællesskabsliv, og fordi den kan bruges som en kritisk målestok.

I løbet af et års uddannelsesorlov besøgte jeg tre menigheder, der i udgangspunktet skulle være meget forskellige, både teologisk og sociologisk. Det eneste fællestræk er, at de er storbymenigheder i en luthersk statskirke. De blev udsat for en teologisk menighedsanalyse med etnologiske metoder. Hvert sted tilbragte jeg 3-4 uger med *deltagerobservation*, hvor jeg deltog i flest mulige af menighedens gudstjenester og aktiviteter. I løbet

af den tid fandt jeg 15-25 mennesker i og omkring menigheden, som stillede op til grundige *informantinterviews* på 1½-2 timer hver.

Interessant nok viste det sig, at jeg kom til at holde forfærdelig meget af alle tre menigheder (det havde jeg ikke ventet på forhånd). Hvert enkelt sted hentede jeg nye indsigter i det kristne fællesskabs væsen, og hvert enkelt sted fandt jeg uventede sider, der var kritisable ud fra menighedsmodellen. For mig selv var det en kæmpemæssig erkendelsesrejse, og for forskningsprojektet medførte det vigtige og veldokumenterede indsigter. Jeg kan ikke nok opfordre til, at andre udsætter sig selv og nogle menigheder for en lignende proces.

### Tre slags stil

Menighederne, jeg mødte, var omhyggeligt valgt uden for Helsingør Stift. Jeg vidste lidt om deres særtræk på forhånd, men havde ikke slået mine folder nogen af stederne.

*Karlsunde Strandkirke* i Roskilde Stift er kendt som en *vækkelsesmenighed*. Siden midten af 1970'erne har den været det vigtigste fokus for karis-

matisk vækkelse på folkekirkelig grund. Sognepræsten har været med siden den første spæde start i en vandrekirke, men der er gennem lang tid blevet opbygget et imponerende stort fællesskab af dygtige frivillige, og fællesskabets ledelse er et flot eksempel på samarbejde mellem ansatte og lægfolk. Kirkens ungdomsarbejde er stort og en primær kilde til menighedens talmæssige vækst. Menigheden har i adskillige år haft de i særklasse højeste altergangstal i Folkekirken, både absolut set og i forhold til befolkningstallet. På en dårlig søndag samler man måske kun 350-400 til de to gudstjenester søndag formiddag. Men der er ikke mange dårlige søndage ...

Menigheden arbejder meget bevidst med sin gudstjeneste, og det er lykkedes at integrere en del elementer af karismatisk spiritualitet i en normal højmesse struktur (lovsangsmusik med akustisk band, forbøn med håndspålæggelse ved alteret før nadveren, vidnesbyrd under bekendtgørelserne m.m.). Både gudstjenesterummet og hele kirkebygningen kan bedst betegnes med ordet 'hyggelig'. Mange arkitektoniske træk kan genkendes fra

stilen i de parcelhuse, som næsten hele sognet bor i.

Netop disse træk er også blandt menighedens svage sider. Enten føler man sig hjemme i dens stil af »én stor familie« og de særlige former for musik og bøn – eller også gør man det virkelig ikke. Sognets karakter af velaflagt middelklasseforstad åbner ikke mange muligheder for udadvendt diakoni, hvilket er med til at gøre menigheden lidt mere lukket, end den egentlig selv ønsker.

*Tøyenkirken* i Oslo bispedømme er en *funktionsmenighed*. Det er en kirkebygning i et arbejderkvarter, der minder meget om Københavns Vesterbro. Først i 80'erne blev den overflødig som sognekirke på grund af store saneringer og befolkningsændringer. Den blev så overtaget af Stiftelsen Kirkens Bymisjon (en from fætter til Kirkens Korshær), der gjorde den til diakonalt forsøgscenter med forpligtelse til »at være kirke for dem der er længst ude og længst nede i storbyen«. Oslos gadeprester har basis her, en fængselspræst driver udslningsarbejde for langtidsfanger, et par miljøarbejdere driver børne- og ungdomsar-

bejde blandt kvarterets flygtningebørn, og i de senere år er der opbygget et menighedsfællesskab ud fra den velbesøgte »hverdagsmesse« hver onsdag aften. Der er et fornøjeligt og klogt træk ved menighedens struktur. De fire præster leder ikke menigheden, men arbejder under en daglig leder. På undersøgelsestidspunktet er det en diakon med en stærk teologisk vision om at »holde troen oppe, bygge fællesskab og gøre retfærdighed«.

Også denne menighed arbejder meget bevidst med sin gudstjeneste. Ved den såkaldte »lystændingsbøn« kan både den spinkle tro og de marginale eksistenser træde ind i gudstjenestens centrum og tage medansvar på en naturlig og enkel måde. Der er skabt et udtryk, som tager både menneskers længsel efter fællesskab og storbyen livsvilkår alvorligt. Det er bl.a. gjort ved at rydde kirkebænkene og stille stole i oval omkring et stykke åben gulvplads, hvor der er et lille alter, døbefont og 'lystændingsstedet', en flade med løse brosten, hvor man kan tænde 'fyrfadslys.'

Blandt menighedens svage sider er en bevidsthed om at

‘vi er verdensmestre’, og alle andre menigheder må være smækmisundelige. Det er en del af den bevidste identitetsdannelse, som til dels sker i bevidst kontrast til den norske pietistiske fromhed. Desuden er koncentrationen af ressourcesvage mennesker med til at skabe et flimrende fællesskab med stort gennemtræk og megen afhængighed af ansatte medarbejdere.

*Frederiksberg kirke* i Københavns Stift er undersøgelsens eksempel på en traditionspræget *sognemenighed*. Kirkebygningen på Frederiksberg Runddel er over 250 år gammel, men dens særlige opbygning gør den stadig særdeles anvendelig. Den er ottekantet med tre pulpiturer over hinanden, så der kan være 5-600 mennesker, som alle er inden for otte meter fra prædikestolen over alteret. Et par huse henne ad gaden ligger et stort menighedshus, som er fokus for bl.a. et stort og dygtigt ungdomsarbejde og foredragsrækker, der rask væk samler 250 tilhørere. Fællesskabet har tydeligt begge disse huse som brændpunkter, så man bevidst skelner mellem det folkelige og det kristelige, der har hver sit hus. Centralt i arbejdet står

præsterne, ikke mindst den ledende sognepræst, der har været ved kirken i over fyrre år. Han beskrives som ‘motoren’ i fællesskabet, den der får sat alt i gang; han er også den, der ofte er kontaktpunktet, når mennesker slutter sig til menigheden.

Gudstjenesten er ganske traditionel – meget bevidst. Her fungerer den klassiske salmesse i kraft af høj kvalitet i musik og ikke mindst prædiken. Det svarer godt til den del af bydelens befolkning, der har boet på Frederiksberg i generationer og sætter pris på traditioner. Desuden skabes der specielle aftengudstjenester med event-karakter, bl.a. i kulturnatten, hvor man kaster alle traditioner over bord og tager sin placering på Københavns Broadway alvorligt.

Menighedens svage sider er funktioner af dens stærke sider. Der er problemer med at bygge bro mellem de to huse, mellem det folkelige og det kristelige. Der er en dygtig og stærk leder, som vil blive meget svær at erstatte. Sognet er ligesom Karlslunde Strandkirke ikke et sted med mange ressourcesvage mennesker, så diakonien har trange kår.<sup>7</sup>

Én funktion:

### Kontekstuel mission

Jeg prøvede at finde tre meget forskellige menigheder. Det lykkedes – sådan da. Det viste sig, at de ganske vist havde hver sin meget specielle stil, men dybest set kun én hovedfunktion, som vi kan kalde *kontekstuel mission*. De er sig bevidst at tage del i Kristi sendelse til verden, og det gør de så. Men de tager deres sociologiske og fysiske omgivelser alvorligt; de lever som kristne fællesskaber i dialog med deres kontekst.

Erfaringsvirkeligheden bliver, at *de undersøgte menigheder på hver sin måde er en funktionsmenighed, for ingen menighed kan være alt for alle*. Intet menneskeligt fællesskab i vores begrænsede virkelighed under skabelsens og syndens vilkår vil kunne være trygt og tiltrækkende for alle mulige mennesker. Men hver af de undersøgte menigheder er vellykkede eksempler på, hvordan en menighed kan få tros-mæssig og social betydning for en stor gruppe mennesker.

De tre kirker er funktionsmenigheder. Frederiksberg Kirke særligt på to områder: Den vedkommende forkyndelse under folkekirkestilens

muligheder for at være anonym, og ungdomsarbejdet med dets smukke omsorgs- og fællesskabskultur. Tøyenkirken er sig bevidst at være diakonal funktionskirke, som »kirke for dem der er længst ude og længst nede i samfundet« og som hjemmebasis for gadepræsternes arbejde, men den udfylder også funktioner som liturgisk eksperimentarium for kirken i storbyen. Karlslunde Strandkirke er funktionsmenighed ved sit stædige, intelligente og reelle forsøg på at integrere folkekirkestruktur og karismatisk vækkelsesmenighed.

Det er for tidligt at generalisere efter tre menighedsanalyser, men jeg er ret sikker på, at flere menighedsanalyser vil vise noget tilsvarende: De kirker i storbyen, der oplever vækst og opleves som kontekstuel relevante i deres mission, er dem der vover at koncentrere sig bevidst om en eller flere bestemte funktioner. Hvis det er tilfældet, vil det være væsentligt at koordinere disse funktioner med hinanden i hele storbyen og i enkelte kvarterer, som vi f.eks. allerede ser tendenser til det på Vesterbro, hvor Mariakirken og Apostelkirken har særlige

funktioner som kirke for socialt udstødte og som center for indvandrerarbejde, eller det nye samarbejde mellem Brorson, Blågård og Hellig Kors sogne på Nørrebro, hvor hver kirke får tildelt særlige funktioner.

### Menighedsstrukturer i folkekirken

Menighedsanalyser af denne type fører selvfølgelig til strategiske overvejelser om menighedsstrukturer i Folkekirken på tærskelen til et nyt århundrede. En ting er sikkert: *Sognemenigheder* er et begreb, der hører historien til (samt enkelte afsides landområder). I hele vores Stift er de eneste, der er bundet til deres sogn, børn og gamle. Derfor er det så svært at engagere de voksne, for de har ikke deres primære tilknytning på deres boplad, men på arbejdspladsen. Man kører til nabobyen for at gå i butikker og ind til storbyen for at bruge dens kulturelle tilbud.

Sognemenigheden er i nutidens kirkelige situation ikke udtryk for en besindelse på den faktisk foreliggende virkelighed, men simpelthen en ideologisk konstruktion. Tidligere var den bæredygtig,

fordi der eksisterede et reelt geografisk netværk i det enkelte lokalsamfund, og fordi den var praktisk for statsmagten, når den skulle sikre sig kontrollen med folks religiøse ansvar. Tiderne har skiftet.

Mobiliteten i storbyområdet gør det i dag nemt og egentlig mest naturligt, at mennesker selv »sogner« til den kirke, hvor de føler sig mest hjemme. Oprindeligt lå der i selve ordet 'sogn' et element af frivillighed som 'stedet, hvor man søger hen'. I stedet er sognebegrebet gjort til en del af en magt- og ansvarsstruktur. Mediekulturen gør, at man ikke kan undgå at blive bevidst om forskellene på fællesskaberne; idelig bliver man i lokalaviserne gjort opmærksom på – ikke at alle kirkerne i området har gudstjeneste på søndag, men at nu indbyder den og den kirke til det og det specielle arrangement. Det specielle er i mediekulturen altid mere interessant end det almindelige.

Spørgsmålet er, om der overhovedet *findes* andet end 'specielle' menigheder i storbyen? Alle menigheder har i kraft af deres enestående situation en helt speciel profil. Hvert enkelt fællesskab har

nogle ting, de er særlig dygtige til, eller formår at udnytte særlige sociale og demografiske forhold i lokalområdet særlig kreativt. Alle menigheder er på den måde i større eller mindre grad *funktionsmenigheder*.

Folkekirken ville stå sig ved at anerkende denne situation og udnytte den positivt. Det kan bedst ske gennem et vist (men varsomt) mål af ydre ledelse. Provst og biskop bør gøre det klart for sig selv og menighederne, hvad der er specielt ved de enkelte menigheder, og derpå må det med let hånd koordineres, så menighedernes specielle profil kan udvikles i en frugtbar vekselvirkning, ikke blot med sognet og den tilsøgnende menighed, men også med de omkringliggende menigheder. Sådan en koordinering kan måske oven i købet bedst finde sted ved fællesmøder, sammenrend<sup>8</sup> af repræsentanter fra de forskellige menigheder.

En anden vinkel på dette kan vi kalde *områdemenigheder*. Hvis vi har en naturligt afgrænset geografisk enhed med flere kirker, kan de gå i samarbejde og fordele de kirkelige opgaver mellem sig – en kirke bliver fokus for diakonale ak-

tiviteter, en anden bliver måske musikkirke, et tredje sted specialiserer sig i ungdomsarbejde.

### Projekt menighed

Kirkerne er nemlig vigtigere end sognene! Vi har set, hvor galt det går, når vi orienterer vores teologi ud fra grænse-dragning («linievogterteologi») – og hvordan forkyndelse og tro falder på plads, når den orienteres mod centrum, Kristus og hans rige.

På samme måde er sognegrænser irrelevante for kirkens arbejde i vores tid. Men kirker, der bliver brugt bevidst og kreativt som center til at fremme evangeliets og kærlighedens frie løb iblandt os, de kan blive tilholdssted for tiltrækkende og varme fællesskaber.

»Vi tror på de helliges samfund« – vi stoler på, at det er en del af Guds gave i Kristus, at vi kan finde sammen i fællesskaber, hvor vi kan blive mere menneske end nogen sinde før, fællesskaber, der er ægte tegn på Guds rige. Modsat har vi også mange skuffelser bag os med fællesskaber, der lukkede sig om sig selv og blev til praktiske fornægtelser af evangeliet.



De to modsætninger kan forenes i en proces. For det er det kristne fællesskab: En proces i historien, en række menneskers forskellige livshistorier, der flettes sammen til en del af Guds historie med mennesker.

Eller endnu bedre: Menighed er et fælles projekt. Et praktisk-teologisk projekt, hvor alle Guds elskede i det almindelige præstedømme sammen med deres præster og sognemedhjælpere og andet godtfolk arbejder på den vision, Jesus har vist os.

Fællesskabet er en *gave* af Guds nåde, skænket da Kristus på korset nedrev den mur, der skiller os. Samtidig er det en *opgave*, han giver os at arbejde på i Helligåndens kraft: At kærligheden begynder at blive virkelighed i et fællesskab, der er et tegn på det endegyldige fællesskab i Guds rige.

### Praktiske strategier

I en stiftsbog er det på sin plads at slutte med at antyde et par af de praktiske strategier, forskningsprojektet peger på. De kan f.eks. iværksættes gennem de dispensationsmuligheder, der ligger i »samar-

bejdsparagraffen« i menighedsrådsloven.

Menighederne har behov for en form for ydre ledelse (med let hånd). Den smule ydre ledelse, der ligger i Folkekirken i øjeblikket, er ikke placeret på væsentlige områder. I stedet for en stram budgetstyring med forud defineret kontoplan og skarpe grænser mellem driftsudgifter og rådighedsbeløb vil det være en strategisk fordel at gå over til en *pengeposepolitik*, hvor den enkelte menighed får frihed til at definere sine økonomiske styringsredskaber og sin stillingsstruktur. Den frihed skal naturligvis udøves under ansvar og må derfor afbalanceres af en løbende dialog mellem sogn og provsti/stift, hvor man gør rede for sine målsætninger og resultater, så pengene ikke hældes ned i et administrativt sort hul, men ses som betroede talenter af Guds rigdom.

Sådan en ledelsesform vil også kræve, at der udvikles styringsredskaber, hvorved lokalmenighed og system kan opretholde en dialog om retning og struktur. Et redskab, der længe har bevist sin værdi i flere tyske Landeskirchen, er en ordning med *menighedskon-*

sulenter, stiftsbaserede medarbejdere med faglig kompetence i både praktisk teologi, ledelse og administration samt gruppe- og organisationssociologi. Sådanne konsulenter vil kunne gå ind som kvalificerede dialogpartnere for menigheder i en udviklingsfase, de kan udøve supervision i medarbejdergrupper med interne problemer, de kunne være fødselshjælpere ved samarbejdsprojekter mellem menigheder, og menigheder på vej ud i en skæv udvikling ville kunne komme ind i en kreativ dialog med 'systemet', før det var for sent.<sup>9</sup>

## Noter

1. Søren Østergaard: *Menighedsetablering i spændingen mellem tradition og kontekst. En undersøgelse af 103 menighedsfællesskaber etableret i perioden 1987-92*. København 1998, Føltveds forlag.
2. Morten Miland: *Kristent fællesskab i storbyen*. København 1998, eget forlag. (Kan købes i Bethesdas Boghandel for 175 kr.)
3. Jürgen Moltmann: *Kirche in der Kraft des Geistes. Ein Beitrag zur messianischen Ekklesiologie*. München 1975; 1989 2. Aufl. s.137.
4. Sallie McFague: *Models of God: Theology for an ecological nuclear age*. London 1987. (Dansk oversættelse med forord af Jens Glebe-Møller: *Modeller af Gud*. København 1991).
5. Den augsburgske Bekendelse, artikel 7
6. Denne skelnen mellem sand kirke og sund kirke svarer til den skelnen mellem ekklesiologi og ekklesialitet, som på dansk først er fremlagt af Hans Raun Iversen: Ekklesiologi og ekklesialitet. Om empiriske kirkestudiers teologiske nødvendighed. i: Dansk Teologisk Tidsskrift 60.årg., 1997 s. 125-136. Til dette emne særligt s. 126 og note 4 sammesteds. Se endvidere min ph.d.-forelæsning *Lokalmenigheden som trosgenstand og erfaringsvirkelighed*, der kommer i Præsteforeningens Blad i efteråret 1998.
7. Dette afsnit er en meget sammentrængt version af tre meget detaljerede deskriptive og teologiske menighedsanalyser. Interesserede indbydes til at fordybe sig i afhandlingen.
8. på græsk »synode«.
9. jf. Miland 1998 s.306

# Præsteembedet

*Af sognepræst Bodil Olesen, Hornbæk*



Nærværende artikel er en del af resultatet af beskæftigelsen med udviklingen i embedssynet, som en tre måneders studieorlov i begyndelsen af 1997 gav mig mulighed for.

I det følgende vil jeg forsøge at give et kort rids over embedets historie. At der er sket en udvikling i embedssynet kan ingen undre sig over. Men den senere tids debat om præsterollen og embedet kalder, efter min mening, på en refleksion over, hvad begrebet »Præsteembedet« gennem tiden har dækket over og i hvilken grad forandringerne er sket som svar på tendenser i tiden eller som resultat af teologiske overvejelser.

## **Hvad er en præst?**

For at indkredse svaret på det spørgsmål, vil jeg henvise, dels til et stillingsopslag, hvor

et sogn søgte en præst, dels til et citat af Paulus 1. brev til Korintherne kapitel 12, v. 28 – 31. Først Paulus: »Og Gud har givet menigheden nogle, for det første som apostle, for det andet som profeter, for det tredje som lærere; og så har han givet dem både kraft til at gøre mægtige gerninger og nådegaver til at helbrede, til at hjælpe, til at lede, til forskellige slags tungetale«.

Stillingsannoncen, derimod, udtrykte ønsket om en præst der havde følgende kvaliteter:

- være en udadvendt og aktiv personlighed
- kunne samarbejde med de 2 øvrige præster, menighedsrådet og kirkens personale
- have lyst og energi til at aktivere livet i og omkring kirken
- skaber grundlaget for en voksende menighed

- have folkekirkelig forståelse, der hviler på en overbevist kristen tro
- have et glad og lyst væsen
- være åben overfor sognet, men dog prioritere det kirkelige børne- og ungdomsarbejde
- helst være iderig, nyskabende og eksperimenterende omkring gudstjenesten og de kirkelige arrangementer iøvrigt
- erfaring fra tidligere præsteansættelse vil være en fordel, men vigtigere er det at ansøgeren
- er selvstændig og målbevidst
- har tro på sig selv og sit virke
- har gå-på-mod
- er igangsassende.

Mig forekommer der at være meget langt fra Paulus til det sogn, hvor denne præst ønskes. Den tid, der er gået taget i betragtning, er det i grunden heller ikke så mærkeligt. Hvad man derimod kan undre sig over, er den retning, udviklingen har taget. Udgangspunktet for min beskæftigelse med præsteembedets historie har været at gøre et forsøg på at finde ud af, hvordan det er gået til at det, som i de første

kristne menigheder var opgaver, som blev fordelt efter evner, nu er blevet til opgaver, som en præst ofte næsten alene skal stå med ansvaret for. Og hvordan præsteløftets ordlyd svarer til de krav, der stilles i vor tid. Et entydigt svar er det langt fra blevet til. Det havde jeg heller ikke ventet. Men beskæftigelsen med emnet har rejst nogle spørgsmål, som jeg håber, at flere af os vil beskæftige os med i den kommende tid. Ikke blot historisk, men i høj grad også teologisk savner vi en grundig gennemtænkning af præsteembedets betydning i vor kirke i vor tid.

### Embedet i

#### Det nye Testamente:

Der findes ikke noget entydigt embedsbegreb i NT. Dog kan man af de forskellige tekster udlede, at der har eksisteret to forskellige traditioner. Et jødisk præget ældstebegreb og et – vi kan for nemheds skyld kalde det paulinsk begreb – som mere går i retning af en ledelse bestående af mennesker med specielle nådegaver.

For overskuelighedens skyld vil jeg inddele behandlingen af de forskellige embedsbegreber tidsmæssigt således, at vi be-

gynder med Jesus Kristus og den forståelse af hans særlige »embede«, som vi kan udlede af evangelierne, hvorefter vi vil fortsætte med de nytestamentlige forfatteres udsagn om hvad vi kunne kalde embedet, selvom de ikke selv gør det.

Allerførst må vi slå fast, at vi kun kender Jesus sådan som den begyndende kristne kirke så ham. Derfor ville det være vanskeligt at forsøge at uddestillere hans selvforståelse. Det, vi kan sige er, at han ikke optrådte som bærer af en bestemt nådegave eller som indehaver af et bestemt embede. Udgangspunktet ligger i ham selv. Ud fra det udgangspunkt kalder han rigtig nok både disciple som en anden leder og udfordrer de skriftkloge. Han handler med en fuldmagt som kommer fra ham selv. Han handler suverænt. Han taler som en, der har fuldmagt og ikke som en skriftklog (Mark. 1,22). Hans embede og hans person falder sammen. Men denne fuldmagt kunne jo ikke videregives til disciplene. Hvad skete der så?

Jesus har hverken grundlagt kirken eller indsat embedsin-

dehavere i den. Alligevel er det ikke uden betydning at han gennem sit kald til efterfølgelse, grundlæggelsen af discipelfællesskabet og kravet om tjeneste for næsten har givet anledning til dannelsen af den kristne menighed efter påskebegivenheden. Disciplene bad ikke selv om at blive optaget i kredsen, Jesus kaldte dem til at være med (Mark. 1, 16-20 par.). Disciplenes mål var ikke selv at blive lærere, men at være disciple og traditionsbærere hele livet (Matt. 23,8).

Kun Kristus selv havde fuldmagten i sig, disciplene modtog den »i hans navn«, derfor er der en klar forskel mellem Jesu og disciplenes fuldmagt.<sup>1</sup>

### **Apostlenes fuldmagt:**

Den tidlige kirkes udgangspunkt er historisk betinget, det vil sige betinget af den entusiasme, opstandelsen medførte. Det ville derfor være ukorrekt at sammenligne den urkristne menighed med moderne, spiritualistiske sekter, som snarere bygger på åndelige end på historiske oplevelser. Hvad ligger der nu i den fuldmagt, apostlene modtog? Og havde apostlene i urkirken

en særlig fuldmagt fremfor andre menighedsmedlemmer? Hans von Campenhausen mener, at der ingen grund er til at tro, at apostlene har haft nogen særlig funktion som ledere i menigheden, i hvert fald har de ikke fungeret som »kirkelige embedsmænd«. Men som Jesu vidner er de tolv kirkes fundament, derfor er de blevet bærende skikkelser i kirken.

Der er ingen grund til at lægge skjul på, at i NT mangler udtrykket »apostelembede« helt. Der tales snarere om en »guddommelig anordning«, »tjeneste«, »nåde«, »lod« eller »plads«. Endvidere modsiger engangskaraktoren af apostolatet forestillingen om et ordnet embede. Der udpeges jo ikke efterfølgere til apostlene, da de dør. De stod i direkte forbindelse til Herren selv og var kaldene af ham, ikke af en organisation. (Mk. 10,44; Matt. 23,8). Hertil kommer, at der i NT tales om flere apostle end de oprindelige tolv, også det vanskeliggør en definition af et embede. Selvfølgelig kan der argumenteres for Peters primat – men også imod. Og hvad med Paulus? Og hvad med Jakob, Herrens bror?

Sammenfattende kan det si-

ges, at en kirkeretlig eller kirkepolitisk tænkning er umulig i urkirken. Det var ikke en ordnet kirkes enhed, der holdt apostlene sammen, det var enheden i deres kristusvidnesbyrd og deres kaldelse. Til dette havde de ikke brug for noget hierarki eller organisatoriske grundsætninger.

Dertil skal bemærkes, at den fuldmagt, apostlene fik, ikke blev begrundet i magt, men i tjenesten. For Guds rige kommer med afkald på magt og vold. (Mark. 10, 42-45).

Ved siden af apostlene finder vi hurtigt begrebet »de ældste« som personer, der lyttes til i forsamlingen af kristne (Acta 11,30; 21,18). I begrebet, som er overtaget fra jødedommen ligger, at de, der benævnes med titlen, er personer, som gennem deres kendskab til og erfaring med kristendommen er med til at garantere kontinuiteten, også i nye menigheder.

Det profetisk-karismatiske element hos personer i urkirken finder vi stærkt understreget hos Mattæus. Den sande profet er den, der videregiver Jesu lære sådan, at den medfører efterfølgelse i hverdagen. Det er ikke uddannelse eller ordination, der gør en til en

sådan lærer, men sendelsen fra Gud (Matt.23,34). Hvad nøg-lemagten angår (Matt. 16,19) menes der hermed fuldmagten til hele tiden at videregive og fortolke Jesu ord, og den gives ikke til Peter alene, men til enhver ny generation af lærere, der er kaldet.

Ingen af evangelisterne kender til biskopper eller andre med et særligt embede. I urkirken er der frihed – hvilket ikke nødvendigvis er ensbetydende med lighed. I så fald består ligheden i at udnytte hvad gaver, man har fået.

### Paulus:

Mens vi således ikke ved ret meget om disciplenes selvbevidsthed som apostle, ved vi en del mere om Paulus. Hos ham finder vi begrundet og forklaret et kristens fuldmagtsbegreb. Paulus er nemlig kaldet direkte af Herren og ikke af en kirke eller en autoritet. Derfor står han som ligeberettiget side om side med de øvrige apostle. Men selvom Paulus opfører sig som en autoritet, giver råd og anordninger, som en sådan, betragter han sig i bund og grund ikke som en autoritet. (1. Kor. 1,24; Gal, 5,13; 1. Kor. 6,20; 1. Kor.

3,5). Han tilhører menigheden, ikke omvendt! Derfor kan han kun give gode råd, ikke være kilde til kirkeret. (1. Kor. 7,35) Ikke Paulus er menighedens herre, men Kristus er det gennem ham. Stridigheder om rang og betydning i menigheden i Korinth kan han derfor afvise (1. Kor. 12,21ff) med henvisning til billedet af et legeme med mange lemmer, hvis betydning man ikke kan afvise.

Det diskuteres, om den såkaldte »karismeliste« i 1. Kor. 12, 28 – 31 er et udtryk for en prioritering af opgaverne, således, at der alligevel er nogle opgaver, der er mere betydningsfulde end andre. Man kan vanskeligt forestille sig andet end at der, trods tankerne om enhvers frihed til at udnytte sine nådegaver, har udviklet sig en form for ordening. Paulus formaner jo selv til orden, når menigheden kommer sammen for at holde gudstjeneste. Man kan ikke have, at alle taler i munden på hinanden. Man kan forstå entusiasmen i begyndelsen, men senere, da det viser sig, at gudsriget lader vente på sig, må denne entusiasme være kølnet lidt af med forskellige stridigheder til følge, som vi

kan læse det ud af Paulus' breve.

Her må vi lige stoppe op og se på, hvad der egentlig var baggrunden for dannelsen af de første menigheder. De første »missionærer« var ikke ude på at grundlægge menigheder, deres ærinde var at forkynde Kristus. Det, som Paulus fremfor alt vil meddele sine nye kristne menighedsfæller er sin opfattelse af det åndelige fællesskab, som er begrundet i Kristus og ud af hvilket resten med hensyn til det ydre liv burde give sig selv. For Paulus er »kirke« eller »menigheden« først af alt de sidste tiders gudsfolk, fællesskabet af hellige og af Gud udvalgte, som venter på Kristi genkomst. Menigheden er Kristi legeme med flere forskellige lemmer. Ved dåben bliver de forenede med Kristus og hører derfor den himmelske verden til og lever kun »udvendigt« i kødet. Men denne enhed er ikke for Paulus lig med enhed, åndens gaver er virksomme i en mangfoldighed af forskellige nådegaver, således at kirkens liv altid kun er til i et samspil af forskellige åndelige evner og på den måde åbenbarer Kristusmenighedens fylde. (Her ser vi altså, at det almin-

delige præstedømme allerede hos Paulus finder sin begrundelse i dåben. Som vi senere skal se, genoptager og uddyber Luther tanken).<sup>2</sup>

Ud fra disse synspunkter bliver ånden for Paulus til et organisatorisk princip i den kristne menighed. I modsætning til love og bud. (Gal. 5,18). De stærke skal altid hjælpe de svage. Dette synspunkt bæres af en stærk praktisk interesse, der må ikke findes stridigheder og ævl og kævl i menighederne. (Rom. 2,11; 1. Kor. 12,13; Gal. 2,6). Men hvordan kan fællesskabet blive til virkelighed i en forsamling, hvor der hverken findes embeder eller forfatning, over- eller underordning? Med andre ord: hvad betyder det paulinske fuldmagtsbegreb som livsprincip i den forløste menighed?

Der er to ting, som karakteriserer fuldmagtsbegrebet:

1. I de paulinske menigheder mangler spændingen mellem de personlige evner og det pålagte hverv, en spænding, som normalt karakteriserer et embede.

2. Åndens gave, som bæres af enhver menighedstjeneste kan som sådan ikke overdra-



ges, men bliver til stadighed skænket umiddelbart af ånden.

Hvervet er ikke andet end beskæftigelse med og bekræftelse af den modtagne gave gennem hvilken »kaldelsen« gøres mulig og anvises. De »begavede« har ikke fuldmagt over nogen eller noget, snarere viser de ydmyghed i deres tjeneste.

Paulus skriver til unge, entusiastiske menigheder, som stort set er uden tradition. Begejstringen og iveren hos dem har næsten ingen grænser. Hver har en hymne eller en lære eller en åbenbaring, som han *må* dele med de andre. (1. Kor. 14, 26ff). Her *må* Paulus mane til orden og anstand på den ene side og passe på, at gejsten ikke slås ned på den anden. (1. Tess. 5, 19f). Men med tiden bliver antallet af aktivt medvirkende i menighederne mindre og tjenernes og hjælpernes position alene i at de hæver sig ud fra mængden, vokser. Men stadig er kirken lig med »de hellige brødre«, »fredens og herlighedens børn«. Og stadig har tjenesten sin legitimation gennem evangeliet, aldrig gennem apostolatet og altså ikke gennem noget embede. Ej heller er en videregivelse af apostolatet no-

get, som ligger indenfor den paulinske tankegangs muligheder.

### Pastoralbrevene:

For at forstå den udvikling, der sker i pastoralbrevene (1. og 2. Tim. og Titusbrevet), er det nødvendigt kort at ride op, hvilken situation, menighederne nu befinder sig i. Der er gået en 80 – 100 år. Menighederne føler sig trængte, dels af jøderne, dels af romermagten, som med jævne mellemrum forfølger de kristne. Og så begynder der at dukke bevægelser op, som kalder sig kristne, men som er kætterske i deres udlægning af skriften eller på andre måder. Det er derfor nødvendigt i langt højere grad end tidligere at klarlægge både den kristne tros indhold og sørge for, at der er nogle personer, som det påhviler at sørge for at holde kættere ude af selskabet. Hvad angår selve de mange ordninger, der omtales, hænger nødvendigheden af disse naturligvis også sammen med at Gudsriget stadig lader vente på sig. Derfor er det nu tvungne nødvendigt at få organiseret og sat i system, så afventningen af Gudsriget kan ske på ordentlig vis. Der er

mange, der har beklaget den vending, den kristne kirke tog i og med at den begyndte at organisere sig. Man må dog huske på, at det var tiltag, der var nødvendige, hvis de kristne menigheder skulle kunne stå sig overfor såvel gnosticisme som andre kætteriske bevægelser.

Vi finder for første gang (1. Tim. 4,14; 2. Tim. 1,6) ordinationen som en slags indvielse til tjenesten i menigheden. Der er tale om en ordination, der ligner den indvielsesakt, der kendes fra de jødiske skriftlærde, hvor håndspålæggelsen skulle symbolisere overførelsen af tradition. Dette skete, efter al sandsynlighed, for at modvirke sværmeriske tilbøjeligheder i menighederne.

Embedet havde naturligvis ikke nogen magt over evangeliet, men skulle tjene som garant for at det blev videregivet. Når der er gået flere generationer mellem begivenheden og de personer, der hører om den, opstår der et behov for at få en garanti for, at det, der er givet videre også er rigtigt. Dette er en af årsagerne til, at den apostolske succession blev så vigtig. Den var dog endnu ikke inde i billedet

da pastoralbrevene blev skrevet.

I den efterapostolske tid begynder for alvor den organisatoriske opbygning af kirken. Til varetagelse af den lange række tjenester, der var nødvendige for kirkens liv: fastholdelse af og videregivelse af traditionen om Kristi liv og gerning, mission, dåbsoplæring, udførelse af dåb og nadver, prædiken, udøvelse af kirketugt m.v. Tilsyneladende var de jødekristne og de paulinske menigheder i begyndelsen organiseret efter forskellige mønstre, idet de jødekristne overtog ældstebegrebet fra synagogerne, mens de paulinske menigheder i højere grad indrettede sig efter, hvilke nådegaver, hver især havde og benyttede sig af disse. Nu var det ikke længere apostlene, der førte tilsyn med menighederne, de var overladt til sig selv og »den apostolske tradition«. Der dannede sig naturligt en tradition for, at en af menighedens ledere blev tilsynsmand (episkopos) og ledede de gudstjenestelige handlinger. Det medførte, idet man samtidig henviste til gamle traditioner om det gammeltestamentlige præsteskabs frem-

trædende rolle, at biskoppen blev menighedens »ypperstepræst« og derfor indtog han en fremtrædende rolle i menigheden. Da biskoppen samtidig var den, der skulle føre tilsyn med, at der ikke indsneg sig vranglærere i menigheden, blev han snart den, der kom til at sidde med pligten til at værne om den apostolske tradition. Som assistenter havde biskoppen diakoner, som især bistod med det karitative arbejde.<sup>3</sup>

Det er således på et ret tidligt tidspunkt, kirken er blevet delt op i et præsteskab, hvis opgave det var at drage omsorg for hele menighedens liv, og et lægfolk, som i lydighed skulle underordne sig deres kirkelige foresatte. Allerede her er grobunden givet for kirkens katolisering.

### **Den oldkatolske tid:**

I forlængelse af de kriterier, der opstilledes for den nytestamentlige kanon, ændredes synet på embedet tilsvarende. Det må få konsekvenser for embedssynet, når et kriterium for optagelse af et skrift i kanon er, at det skulle stamme fra en menighed, hvor den apostolske succession var intakt. Her bliver biskoppen

pludselig andet og mere end en, af menigheden valgt leder af de religiøse ceremonier. Nu bliver han pludselig også noget i kraft af selve embedet og ordinationen. Samtidig begyndte nogle biskopper at opfatte sig analogt med romerske embedsmænd, det monarkiske episkopat opstod således omkring midten af 2. århundrede. Under dette udtryk skjuler sig en opfattelse af biskoppen som menighedens leder i alle forhold, som handlede om lærens renhed, de gudstjenestelige handlinger, det karitative arbejde og udøvelse af kirketugt. Han blev bistået i disse opgaver af presbytere, som kunne få selvstændige opgaver at varetage under biskoppens tilsyn. Der anes visse steder et tilløb til en sognestruktur. Efterhånden som menighederne voksede blev der behov for endnu flere kirkelige embeder, subdiakoner, exorcister, lektorer og andre. Biskoppen udpegede selv disse personer og ordinerede dem til deres gerning. Da det var alment anerkendt blandt tilhængerne af kristendommen, at kun indenfor den universelle kirke fandtes frelsen, blev det hurtigt til, at kristenheden opdeltet mellem et præ-

steskab og et lægfolk. Denne udvikling blev også begyndelsen til den stærke opdeling mellem gejstlig og læg, som har domineret i den senere katolske kirke. Det skal dog understreges, at der i oldkirken ikke har været tanker om en umistelig embedsnåde i kraft af ordinationen. Såvel biskopper som lavere gejstlige kunne fortabe deres apostolske fuldmagt.

Det er på omtrent samme tid Roms biskop begyndte at ville hævde sig som kristenhedens førstemand under henvisning til Peters og Paulus' virke i Rom. En sag, som vi hører mere om senere.

I og med at kirken i løbet af ganske få år ændrede status fra at være en forfulgt og undertrykt samling menigheder til at blive rigsreligion, måtte der komme konsekvenser i form af fastere ledelsesstrukturer.

Kejser Konstantin og kirken ledere var enige om, at kirken måtte have en stram organisatorisk opbygning for at løse sin opgave i det romerske imperium. Det monarkiske episkopat blev fastholdt, samtidig blev det overbygget med en kirkeprovinsforfatning. Biskopperne i de enkelte

provinser skulle to gange om året mødes ved en synode for at drøfte vigtige spørgsmål vedrørende kirkens liv. Ledelsen af denne synode tilkom provinshovedstadens biskop, der fik navn af metropolit. Endvidere blev det fastslået ved synoden i Nikæa år 325, at biskopperne i Rom, Alexandria og Antiokia indtog en særstilling. Synodalbeslutningerne blev, om ikke endnu betragtet som ufejlbarlige, så dog tilvejebragt ved Helligåndens ledelse. Disse beslutninger blev derfor lagt til grund for den kirkelige ret, som snart betragtedes som den guddommelige lov for kirkens liv.

Udviklingen i vesten betød, at Roms biskop fortsatte med at gøre krav på en særstilling, der skulle berettige ham til at have det kirkelige overherredømme. Men først i løbet af 5. århundrede lykkedes det biskoppen i Rom at blive anerkendt som patriark over hele vesten.

Den voksende kristianisering af befolkningen nødvendiggjorde snart en sogneopdeling, hvor presbyterne fik ansvaret for det gudstjenestelige liv under opsyn af biskopperne. Man blev almindeligvis

ordineret til de lavere embeder, hvorefter man kunne stige i graderne. I kraft af ordinationen blev gejstligheden klart adskilt fra lægfolket. Dette var medvirkende årsag til voksende krav i løbet af 4. århundrede om præsternes cølibat. I vesten blev det en selvfølge, mens østkirken indskrænkede sig til at forbyde indgåelse af ægteskab efter at ordination havde fundet sted.

Vi ser altså, at der allerede i løbet af det 2. århundrede – måske endda før – sker en forskydning i synet på embedet fra at det hos Paulus er en tjeneste, som den, der får gaven, påtager sig, en tjeneste, som altid kun kan have sin begrundelse i Jesus Kristus, til et embedssyn, der mener, at embedet selv er indstiftet af Gud, er et led i den gudommelige ordening. Der argumenteres hurtigt ikke mere med evangeliets rette forkyndelse, men med embedsordningens rigtighed. Samtidig sker der en forskydning i og med at præsterne helt overtager kultfunktionen og derved – i hvert fald senere – kommer til at blokere den enkelte menneskes direkte adgang til Gud.

**Det almindelige præstedømme hos Luther:**  
Når vi bruger betegnelsen »Det almindelige præstedømme« er det et udtryk, vi har lånt fra Luther og reformatorerne. For at kunne operere med begrebet, må vi se nøjere på, hvad det egentlig dækkede i Luthers tanker om præstedømmet. Og vi vil se, at det ikke er helt så entydigt, som man måske skulle mene. Teologerne har da også i tidens løb været meget uenige om tolkningen. Når sådan en uenighed kan opstå, skyldes det, at begrebet anskues og fortolkes – om ikke forskelligt, så i hvert fald med forskellig vægtlægning afhængigt af, hvilken situation, Luther talte ind i. De fleste af Luthers skrifter er lejlighedsskrifter forstået på den måde, at de er blevet til på grund af en opstået diskussion om den rette tolkning af et spørgsmål. Det var ikke Luthers hensigt på nogen måde at danne skole eller grundlægge et nyt kirkesamfund. Derfor ville han sandsynligvis vende sig i sin grav ved at høre betegnelsen »den lutherske kirke«. Noget sådant ville ligge langt udenfor hans forståelseshorisont. Han mente kun, at der var én

kirke, nemlig den sande kirke. Udgangspunktet for hans kritik af den katolske kirke var da også at påtale og medvirke til at udbedre nogle skader opstået ved misbrug og fejltolkninger i den bestående kirke.

En af misforståelserne var, efter hans mening, den rolle, gejstligheden var kommet til at spille i kirken. Den havde efterhånden opnået et monopol på adgangen til Gud. Lægfolkets kontakt med Gud måtte altid gå om kirken, det var her, de frelsende sakramenter og vejledningen kunne fås og ikke andre steder. På grund af det kultiske i de latinske messer, som ingen forstod, blev lægfolket i grunden holdt hen i uvidenhed om kristendommen. De kunne gå hen og tro, at den bestod i overholdelse af bestemte regler og betaling for udførelse af særlige hellige handlinger, som præsterne stod for.

Heroverfor indvender Luther nu, at det medfører, at kirken bliver en frelsesanstalt, hvor kun de ordinerede har adgang til Gud. Sådan er det ikke, mener Luther, for alle døbte er i virkeligheden ens stillet overfor Gud og har lige adgang til frelsen.

Det lyder jo meget demokratisk. Men demokratiske tankegange hører slet ikke hjemme på Luthers tid. Det er noget, vi senere har fået ind. Det var ikke lighedstanker der optog Luther, ej heller social indignation, men simpelthen forargelse over at gejstligheden havde sat sig på det vigtigste af alt for et menneske, muligheden for at tro på Gud uden mellemhandlere.

For at forstå den lutherske tanke om det almindelige præstedømme må vi ikke alene se på det, han har skrevet om netop dette emne, vi må også drage synet på skriften ind. For faktisk var det, Luther gjorde, jo at sætte skriftens autoritet i stedet for paven. Han mente, at paven havde tiltaget sig den magt over sjælene, som skriften burde have. Og det syn medførte nødvendigvis et ændret syn også på embedet.

Som vi ved, satte Luthers første kritik mod kirken ind med kritikken af bodens sakramente og dermed forståelsen af begrebet »nøglemagten«. For mens katolikkerne under dette begreb forstod den magt, der af Jesus selv var overdraget til apostelen Peter

og gennem ham igen til paven, til at løse og binde syndere på jorden og i himlen, forstod Luther det sådan, at alle kristne gennem apostelen Peter og de andre apostle havde fået overdraget magten til at løse og binde synder blandt hinanden. Enhver kristen havde i virkeligheden pligt til at hjælpe sit medmenneske til at se og angre sin synd.

Det giver jo unægtelig et andet syn på embedet, når det ikke længere er nødvendigt for frelsen!

Tilsvarende skriver Luther i »Kirkens babyloniske fangenskab«<sup>†</sup>, at det, som kirken, gennem paven, har forordnet, aldrig kan have samme gyldighed som det, Gud gennem sit ord har forkyndt. Kirken står under evangeliet, og kirken har ingen autoritet over skriften. Formentlig skyldes denne opfattelse Luthers genopdagelse af, at det er troen, der retfærdiggør. Troen alene og ikke de gode gerninger, sådan, som kirken påstod. Gennem dåben og troen er alle mennesker forenet med Kristus og har del i ham. Dette medfører igen at forskellen mellem læg og gejstlig ophæves. NT kender kun én ypperstepræst: Kristus.

I sammenhæng hermed må Luther bestride læren om at ordinationen forener den ordinerede med en umistelig *character indelebilis*. Læren om dette fænomen er kirkens opfindelse og den har ført til en ganske ubibelsk skelnen mellem læg og gejstlig. På ordinationens plads står hos Luther dåben. Begge dele er en indvielse, hvorved der opnås en fuldmagt.

Spørgsmålet er nu om denne påstand, at Kristus har givet sin fuldmagt til kirken skal opfattes kollektivt eller individualistisk. Det spørgsmål vil vi måske kunne besvare senere, når vi har samlet trådene fra de øvrige udtalelser om emnet fra Luthers hånd.

### **Det særlige embede:**

Et argument imod den individualistiske opfattelse af Luthers tale om det almindelige præstedømme er det faktum at Luther aldrig bestred, at der kunne være tale om et særligt embede. I »Kirkens babyloniske fangenskab« siger han: »Det er ikke passende at den enkelte gør brug af denne fuldmagt uden fællesskabets billigelse eller kaldelse. Thi hvad der er alles fælles ejen-

dom må ingen lægge beslag på for sig selv før han er kaldet til det.« Den særlige tjeneste bliver altså ikke draget i tvivl. Som årsag til denne indskrænkelse i rettighederne anføres offentlighedsmotivet og det, at der skal være orden, jvf. 1. Kor. 14, 40 (Men alt skal gå sømmeligt og ordentligt til). På den ene side ser det ud til, at Luther tilkender alle døbte de samme beføjelser hvad angår forkyndelse og sakramentsforvaltning, på den anden side indfører han indskrænkninger, så det kun er i nødsituationer det almene præstedømme træder ind i disse funktioner. Derimod skal og kan den enkelte døbte fungere som præst i alle andre sammenhænge.

Vi ser, at Luther kender og taler for et særligt embede, men vel at mærke et, som får vægten et andet sted. Dette sted er forkyndelsen, ordet (*Ministerium verbi*). »Das priesteramt ist eigentlich nichts anderes als der Dienst am Wort, sage ich, aber nicht am Gesetz, sondern am Evangelium«.

At embedet således kaldes »ordets tjeneste« definerer det på en særlig måde. Embedet er tjeneste. Den, der har et

embede, har på ingen måde magt over sine medkristne. I åndelig betydning er alle stillet lige fordi de har del i Kristus og er medlemmer af hans folk, hans kirke. Den, der har til opgave at prædike ordet har derfor ingen »Character indelebilis«, som giver ham et fortrin fremfor de andre. Den fuldmagt, præsten har, er begrundet i det ord, som han skal tjene. Man kan spørge, om der deri ligger, at embedet kun er funktionelt, at det altså befinder sig overalt, hvor ordet på en eller anden måde bliver forkyndt. Men det ville nok være at overfortolke Luther at mene sådan, for han foretager faktisk afgrænsninger, som forebygger en sådan misforståelse, blandt andet ved at tale om kaldelsen til embedet.

At embedet ikke handler om magt ser vi også deri, at Luther bruger helt andre ord til beskrivelse og omtale af det. Han kan tale om *tjeneste*, *ministerium*, *embede*, *værk*. Meget vigtigt er det at lægge mærke til, at et embede har man, efter Luthers opfattelse, kun så længe, man udfører dets funktioner. En gejstlig bliver igen til lægmand, når han ophører med sin tjeneste.



Luther havde den opfattelse at embedet virker for menneskets frelse uberoende af embedsindehaverens personlige kvalifikationer eller egenskaber, men ene og alene på det ord, han skal formidle og som bliver modtaget i tro. Det tilhører jo, på samme måde som med sakramenterne, ikke præsten, men den modtagende.

Det pointeres meget, at præstens opgave er at forkynde forjættelsens ord, at prædike over den saliggørende tro og tilgive synder. For, siger Luther, Kristus har jo ikke indstiftet kejsere, autoriteter eller noget sådant i sin kirke, men tjenende gerninger. Den autoritet til at indføre nye regler, som den katolske kirke havde tiltaget sig, var aldeles misforstået. Kirken kan og skal kun forkynde Guds ord.

I begyndelsen lader det til at Luther mente, at valget eller kaldelsen til en særlig tjeneste i en menighed gik i stedet for ordinationen, men senere gik han med til at lade præsterne indvies til tjenesten ved menighedens bøn og håndspålgelse.

På grund af de reformatoriske tankers hurtige udbredelse og dermed forbundne vanskelig-

heder med at holde forståelsen ensartet, opstod der hurtigt forskelle i de reformatoriske menigheders opfattelse af mange forhold, herunder naturligvis også embedet. Især de sværmeriske kredse opfattede Luthers tanker om det almindelige præstedømme som om en indre kaldelse var nok til at man kunne begynde at optræde som præst. I dette forhold skal nok årsagen til, at Luther udvikler sin tanke om det særlige embede, søges. Dog sker det ikke på en sådan måde at Luther prisgiver tanken om det almindelige præstedømme. Men kaldelsen, dels ved Helligånden, dels ved menigheden og øvrigheden betones kraftigere ligesom nødvendigheden af den rigtige lære. » Fordi embedet hedder prædikeembedet skal kun de, der har modtaget det gennem kaldelse, prædike; de øvrige skal tie stille« hedder det. Men uanset den øgede vægtlægning på embedet er det altid underlagt ordet. Og nu hedder det, at Gud har indstiftet embedet, dog uden at det betyder, at indehaveren har modtaget noget personligt, som hans medkristne ikke har fået, ej heller at han i egenskab af præst repræsenterer Kristus.

Det ser ud til at praksis med ordination ved håndspålæg-gelse bredte sig, Melanchton mente, at den var apostolisk og gammelkirkelig. Og den var da heller ikke i modstrid med Luthers funktionelle em-bedsbegreb.

Sammenfattende må det si-ges, at mens embedet i begyn-delsen af reformationstiden ikke havde nogen synderlig vægt, skete der en forskyd-ning i de senere år mod en øget vægtlægning på det. Dette skyldes nok især at man havde brug for dets autoritet til bekæmpelse af vranglære. Og når lærens renhed bliver et vigtigt punkt i kirkens liv, sker det altid ved hjælp af en opprioritering af embedet som instans og autoritet, hvor den rette lære kan hente vægt. Det var, som vi så, akkurat det samme, der skete i oldkirken, hvor embedet kom til i løbet af den efterapostolske tid fordi der udviklede sig kætterske bevægelser, som det var vig-tigt at afgrænse sig fra.

Ved *Kongeloven* af 1665 for-pligtede kongen sig til at fast-holde »den uforfalskede kriste-lige tro« i overensstemmelse med den augsburgske beken-delse, samt at beskærme riget

mod alle kættere, sværmere og gudsbespottere. Samme lov gav kongen magt over gejstligheden, således at han alene kunne give anordninger vedrørende gudstjenesten og kirken, ligesom kaldsbreve udstedtes af kongen.<sup>5</sup>

*Danske lov* af 1685 blev rets-grundlaget for statskirkens virke fra lovens ikrafttræden indtil grundloven i 1849. Heri fastslås det, at den evangelisk-lutherske tro er den eneste anerkendte religion i riget samt at kongen er kirkens overhoved. Den kirkelige ind-delning af riget i 6 stifter under en »superintendent« – senere biskop –, provstier og sogne, blev videreført.

*Biskoppens* væsentligste op-gave var at våge over det kir-kelige liv indenfor stiftet, hvorfor han tog på visitatser. Helst skulle biskoppen hver tredje år besøge hver sogne-kirke, høre præsten prædike og føre tilsyn med kirkens stand mv. I købstæderne skulle han endvidere indfinde sig i skolerne og overhøre så-vel elever som lærere.

Desuden skulle han besøge de »milde stiftelser«, hospita-lerne, undersøge administra-tionen og økonomien de for-skellige steder og indsende be-

retning herom til kancelliet.

En af hans vigtigste opgaver var at eksaminere kandidater til ledige præsteembeder med henblik på udstedelse af kollats. Hvis en kirkeligt ansat overtrådte reglerne var det i første omgang biskoppens opgave at irettesætte vedkommende – og – hvis det ikke hjalp – sørge for iværksættelse af retslig tiltale. Sammen med stiftamtmanden dømte biskoppen i 2. instans alle kirkelige retssager indenfor stiftet.

Biskoppen måtte kunne bedes om udtalelser i alle spørgsmål, der vedrørte hans embede, både de rent faglige og kirkelige samt en mængde andre mere administrative, f. eks. vedrørende fattigforsorg eller skolevæsen. Da man i 1708 oprettede et egentligt offentligt fattigvæsen kom biskop og stiftamtmand til at udgøre det administrative led mellem fattigdirektionen i København og de lokale fattiginspektioner. Det samme kom til at gælde da man oprettede tugthuse i Viborg og Odense, også disse blev overladt til stiftsdirektionerne = biskop og stiftamtmand.

*Provsterne* var biskoppernes nærmeste medarbejdere inden-

for stiftet, sådan, som de fra gammel tid havde været det. Provstierne faldt sammen med herrederne, og sammen med herredets præster fandt biskoppen ud af, hvem der var bedst egnet til provstegerningen. Provsten førte, på biskoppens vegne og efter dennes bemyndigelse, tilsynet med provstiets sognepræster og andre kirkeligt ansatte. Mindst en gang om året skulle han besøge hvert sogn, påhøre prædikenen og kontrollere undervisningen af børnene samt kirkernes stand.

Ved siden af de rent kirkelige opgaver skulle provsten varetage nogle andre, særlige hverv af verdslig karakter. Derfor var det et krav til den, der udnævntes til provst, at han kendte landsloven. Provsten førte forsædet i provstretten og dømte i første instans, sammen med et par sognepræster som bisiddere, sager vedrørende overtrædelser af bestemmelser for præster og andre kirkeligt ansatte.

Endvidere var det provsten, der var skiftemyndighed over samtlige gejstlige personer indenfor provstiet og kunne foranstalte auktioner og fungere som overformynder. Dette

hverv fritages provsten først for i 1806.

Provsten havde altid haft som en fornem opgave at kontrollere ungdommens kristelige oplysning. Denne opgave blev udbygget da der i 1806 oprettedes en amtskole-direktion, hvor amtmanden og amtsprovsten skulle være medlemmer. Disse skulle føre tilsyn med sognenes skolevæsen, modtage indberetninger fra skolekommissioner og sende dem videre, vælge skolelærere og indrette skolebygninger.

Nederste trin på hierarkiet er *sognepræsterne*. Sognepræstens område var sognet, som navnet antyder, og et kald kunne dengang som nu godt bestå af flere kirkesogne. Hans aflønning bestod i, at han fik lov til at bo i og drive præstegården, som lå i sognet. Undertiden var der tillagt flere bøndergårde, hvis indtægter, præsten også oppebar. Derudover var der præstetienden i form af kvæg og korn, samt højtids-offer og offer ved kirkelige handlinger. Som vi ved, var der kald, der gav godt og kald, der var magre, så det var vanskeligt for præsten med familie at klare dagen og vejen.

Efter reformationen blev der jo flere at forsørge i præstegården, der kom kone og børn til.

De krav, der blev stillet til en person, der ville ansættes som sognepræst, var følgende: Ansøgeren skulle have fuldendte sine studier ved Københavns Universitet, han skulle have en attest på, at han førte et skikkeligt levned og han skulle have erhvervet færdighed i at benytte en prædike-stol. Endelig måtte man være fyldt 25 år.

Der var stadig menigheder, hvor kaldsretten tilhørte en privat person eller en institution, og der skulle ansøgeren møde til prøveprædiken. Havde menigheden ikke noget at indvende derefter, gik der en indstilling til biskoppen, som derefter prøvede kandidaten og gav ham kollats.

Dengang blev en præst i embedet indtil han døde. Blev han for svækket af alderdom eller sygdom, måtte han have tilladelse til – af egne midler – at skaffe sig en kapellan, som kunne varetage embedsfunktionerne. Ofte fik han sønnen hjem, og denne kunne da måske overtage embedet.

Præsten hovedopgaver var at optræde som prædikant og

sjælesørger for sognets beboere, udføre kirkelige handlinger, sørge for ungdommens kristelige oplæring, og besøge syge og sengeliggende i sognet. Til støtte for oplæringen af børn og unge indførtes tvungen konfirmation i 1736. Desuden skulle præsten besøge forbrydere, der sad fængslet, berede dem til deres eventuelle henrettelse og ledsage dem til retterstedet. Endelig skulle præsten undervise jordemødre i, hvordan de skulle forholde sig med barselkvinder og med fostre.

Som medhjælper havde præsten først og fremmest degnen. Desuden udpegedes i hvert fald i købstæderne kirkeværger og fattigforstandere. På landet skulle præsten, sammen med provsten, udpege et par af de mest gudfrygtige og vederhæftige mænd til at virke som kirkeværger. Disse havde til opgave at bistå præsten, bl. a. med kirkedisciplinen, kirkens vedligeholdelse m.m. Mindst fire gange om året skulle præsten holde møde med disse kirkeværger.

Det var præstens pligt at føre bog over samtlige kirkelige handlinger, men først i 1812 indførtes faste regler for, hvordan dette skulle gøres.

Indtil da var det ofte foregået tilfældigt og lemfældigt. Nu blev det bestemt, at der skulle føres to hold bøger, hvoraf det ene hold skulle opbevares et andet sted end i præstegården af hensyn til brandfaren. Udover tilførsler over de kirkelige handlinger skulle afgang og tilgang fra sognet føres ind, tjenestefolk havde altid pligt til at melde sig hos præsten, når de flyttede til og fra sognet indtil det ved lov i 1875 overgik til politimesteren at føre dette tilsyn.

Det var sognepræsten der bestyrede de økonomiske midler i sognet, inklusive fattigplejen. Af andre verdslige pligter, der blev overdraget præsten som kongelig embedsmand var bekendtgørelser fra både gejstlige og verdslige myndigheder. Disse bekendtgørelser blev oplyst ved kirkestævne udenfor kirken om søndagen. Den omvendte vej havde præsten også indberetningspligt – det gjaldt skatte- og indberetninger om høst- og husdyrhold, indberetninger om skolehuses og præstegårdes tilstand, lærernes forhold, folketællinger (som indførtes i 1769) og meget andet.

Da man i slutningen af 1700

tallet begyndte at udbygge den offentlige sundhedstjeneste, anvendte man også præsterne til dette arbejde. Især i kampen mod smitsomme sygdomme, spillede han en stor rolle. Det var præsten, der skulle underrettes, når en smitsom sygdom dukkede op i sognet, hvorefter han skulle give indberetning til embedslægen. Vaccinationsprotokoller førtes af præsten og i mange tilfælde udførte han selv vaccinationerne.

Varetagelsen af disse forskellige opgaver bragte præsten i udstrakt kontakt med sognets beboere. Selv da skoleforordningen af 1806 og 1814 kom, fortsatte præsten med at være formand for den lokale skolekommission og være ansvarlig for at tilse økonomien og indsende indberetninger.

### Tiden efter grundloven af 1849:<sup>6</sup>

Ved grundlovens indførelse blev der religionsfrihed i Danmark. Det fik dog ikke den helt store betydning hvad angår strukturen i folkekirken. Der var stadig 8 stifter, hvis biskopper i princippet var ligestillede og kun havde virkeområde i deres egne stifter.

Dog betragtedes Sjællands biskop som »primus inter pares« og foretog bispevielser og førte forsædet ved de fælles bispemøder.

Stiftsadministrationen blev udbygget, der kom, foruden biskop og stiftamtmand også en stiftskasserer, som varetog den daglige forvaltning af stiftsmidlerne.

Af provster fandtes der i 1849 ca. 60. Hver provst førte i snit tilsyn med 15 sognekald.

Sognepræsterne varetog stadig det daglige arbejde af både den ene og den anden art i sognene. I større sogne kunne sognepræsten havde hjælp af en kapellan. Hen ad vejen blev dog nogle af de mere verdslige pligter overtaget af andre embedsmænd så præsterne kunne koncentrere sig mere om arbejdet med de kirkelige sager.

I 1856 anbefalede regeringen at der på frivillig basis oprettedes en slags menighedsråd, som kunne bistå præsten med forvaltningen af sjælesørgerembedet, f. eks. få forældre til at sørge for børnenes dåb og kristelige oplæring. Først i 1903 lykkedes det I. C. Christensen at få gennemført loven om menighedsråd, ifølge hvilken der i hvert sogn skulle

vælges mindst 4 medlemmer, som sammen med præsten skulle udgøre rådet. Det skulle mødes mindst 4 gange årligt, foretage kirkesyn og være til stede ved eventuelle biskoppelige eller provstelige visitatser, ligesom alt, hvad der kunne tænkes at gribe ind i det kirkelige liv i sognet, først skulle forelægges menighedsrådet. Desuden blev menighedsrådet administrator af midlerne, som blev samlet ind til fattigpleje.

Kirkens økonomi ændredes i løbet af det 19. århundrede idet der blev mulighed for at afløse tiendepligten. Inden 1. januar 1908 skulle tiendeafløsningen være tilendebragt, og kapitalen blev sat i obligationer til 4 %. Samtidig skete der en ændring af præsternes aflønningsform. Præsternes dage som jordbrugere var ved at slutte, man arbejdede hen imod fast aflønning og pension i lighed med den form, der gjaldt for andre statsembedsmand. I 1913 blev præste- og kapellanembeder klassificeret og inddelt i tre klasser. Foruden den faste løn fik præsten en embedsbolig.

Samtlige gejstlige blev udnævnt ved kongelig resolution

og menighederne havde ingen indflydelse på, hvem, der skulle være deres præst. Den kom først i 1922.

I 1922 forelagde kirkeminister I.C. Christensen en række reformforslag udformet i 9 love, som kom til at danne grundlaget for lokaladministrationen i kirken indtil 1970. Nogle af de love kom til at betyde en hel del for forholdet mellem præst og menighed/menighedsråd.

Af betydning blev at menighedsrådene nu fik indstillingsret ved besættelse af præsteembeder og at samtlige menighedsrådsmedlemmer samt præster fik stemmeret ved bispevalg.

Biskoppernes antal forøgedes idet der blev oprettet to nye stifter, nemlig Roskilde og Haderslev. (Helsingør stift blev oprettet i 1960 ved en deling af Københavns og Roskildes stifter). Antallet af stifter nåede op på 10, idet det tidligere Als-Ærø Stift nedlagdes. Biskoppernes nærmeste medarbejdere var stiftsprovsterne, som nu benævnes domprovster. Biskoppernes ansvarsområder er nu primært tilsynsfunktionen. Denne ud-

mønter sig dels i samtaler med ansøgere til ledige embeder, vejledning af menighedsråd i forbindelse med præsteansættelse, visitatser, foredragsvirksomhed m.m. Endvidere har biskoppen pligt til at udtale sig i spørgsmål forelagt af kirkeministeren. Og stadig udgør biskoppen sammen med stiftamtmanden stiftsøvrigheden, hvis forretninger overvejende er af økonomisk art. Deltagelse i de såkaldte bispemøder er derimod ikke en forpligtelse, de er frivillige og officielt uforpligtende.

Ved lovgivningen i 1922 oprettedes de såkaldte provstiudvalg, som foruden provsten bestod af to læge medlemmer valgt af provstiets menighedsråd i eller udenfor deres midte. Provstiudvalgets opgaver er overvejende af økonomisk art, idet provstiudvalget skal godkende de af menighedsrådene indsendte budgetter, godkende påbegyndelse af større arbejder ved kirkerne med videre.

Med hensyn til sognepræsterne fastslog loven af 1922 at teologiske kandidater fra Københavns Universitet kunne præstevies og ansættes. (Århus

Universitet opretter først et teologisk fakultet i 1942). Derudover kunne, ifølge loven fra 1922, også missionærer og præster fra andre evangelisk – lutherske kirker udnævnes til sognepræster i folkekirken samt andre personer med eller uden akademisk uddannelse, som gennem deres arbejde i kirke og menighed havde vist sig i besiddelse af de fornødne egenskaber, som kræves af en præst i embede. Loven om kvinders adgang til præsteembeder kom som bekendt først i 1947. Endvidere var – og er – det en betingelse for at blive ansat, at man har fulgt pastorseminariets undervisning og at biskoppen vil give kollats.

I 1970 kom folkekirkens nye lønningslov, hvorved de sidste rester af den gamle aflønningsform med præstegårdsjord, højtidsoffer m.v. helt blev afskaffet. Præster er nu blevet tjenestemænd indenfor folkekirken med fast lønramme og hvad dertil hører.

I 1933 mistede præsterne stillingerne som fødte formænd i skolekommissionerne, idet forvaltningen overgik helt til kommunalbestyrelserne.

Herefter har præsten af verdslige hverv kun bevaret pligten til at føre kirkebøger



samt gøre indberetning til folkerester m.v.

### Har præsten et embede eller funktioner?

Med udgangspunkt i den forudgående skitsering af præsteembedets forandring fra at være et, i luthersk forstand, særligt prædike- og sakramentsforvaltningsembede til snarere at kunne betegnes som en stilling med mange forskellige funktioner, som varierer fra sogn til sogn, kunne det være interessant at se på den eneste form for »stillingsbeskrivelse«, præster har – udover hvad der står i Den Hellige Skrift, nemlig præsteløftet. I dette dokument, som enhver præst underskriver forud for ordinationen, forpligter præsten sig til at leve op til følgende krav:

1. At forkynde Guds ord rent og purt, således, som det findes i de profetiske og apostoliske skrifter, og i vor danske evangelisk-lutherske folkekirkes symbolske bøger.
2. At forvalte de hellige sakramenter efter Kristi indstiftelse.
3. At modarbejde misbrug af nådens hellige midler og

bekæmpe sådanne lærdomme, som strider mod folkekirkenes trosbekendelse.

4. Troligt at arbejde for ungdommens kristelige oplysning og vejledning.
5. At granske Guds ord og troens hellige lærdomme, at danne og duelliggøre sig til embedet, at foregå menigheden med et godt eksempel, samt at rette sig efter de kirkelige love og anordninger.

Alt dette lover præsten med regnskabsdagen for øje!

Som jeg læser præsteløftet, beskriver det et *embede*. Som jeg læser mange stillingsopslag, beskriver de snarere de *funktioner*, sognet ønsker, at præsten skal varetage. Vægten ligger sjældent på det, som præsten qua sin uddannelse som teolog må anses for at være egnet til, nemlig forkyndelse af evangeliet, forvaltning af sakramentet og kristendomsundervisning. Og vist er der, som allerede Paulus giver udtryk for, mange og forskellige opgaver at varetage i en menighed. Men hvor Paulus opfordrede til at enhver med særlige evner brugte dem til

fælles gavn i menigheden, peger meget på at menigheder i nutiden så at sige vælger en præst til at være kirke for sig, det vil sige til at varetage næsten alle de opgaver, som traditionelt er knyttet til en kirke. Det fører til en overbelastning af præsteembedet, som hverken præst, menighed eller forkyndelse kan være tjent med.

Som det ses af det foregående, er det ikke en ny tendens al den stund præster allerede i 1700 tallet havde opgaver af meget lidt præsteligt tilsnit, såsom vaccinationer, ansvar for økonomi, indførelse af nye landbrugsmetoder o.l. knyttet til deres embeder. Alle disse opgaver havde, efter sigende, da også indflydelse på forkyndelsen, som der ikke var megen teologi i!

For en ansøger til et præsteembede er det vanskeligt ikke at love at varetage mange af de funktioner, menigheden ønsker varetaget. Det er måske årsagen til at den teologiske uddannelse, den stillingsbeskrivelse, som præsteløftet faktisk indeholder og det fak-

tum at præsten først og fremmest er sognets prædikant og sjælesørger, nedtones til fordel for talen om funktioner, som i mange tilfælde kunne varetages af personer, som ville være bedre udrustede til det end præsten. En henvisning til en velgennemtænkt embedsteologi kunne hjælpe både præster og menighedsråd til at undgå en del af de konflikter, som opstår på grund af en manglende forståelse af, hvad præsteembedet egentlig er. Men det kræver, at vi får noget at henvide til. Det håber jeg, at vi vil få inden så længe.

#### Noter:

1. Hans Frhr. v. Campenhausen: Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten.
2. Ernst Käsemann: Amt und Gemeinde im Neuen Testament.
3. Der henvises til almene fremstillinger af kirkens historie i de første århundreder.
4. Martin Luther: Skrifter i udvalg. Om kirkens babyloniske fangenskab.
5. Lokaladministrationen i Danmark. Oprindelse og historisk udvikling indtil 1970. Af Harald Jørgensen.
6. Matzen og Timm: Haandbog i den danske Kirkeret. 1891.

# Særlige vilkår?

– nogle aktuelle spørgsmål i forholdet mellem kirke og folk i Erik Aalbæk Jensens forfatterskab

*Af Poul Henning Bartholin, født 1954  
sognepræst i Frederiksborg Slotskirke og provst for  
Hillerød provsti*



Ved sin død i september 1997 efterlod Erik Aalbæk Jensen sig et vægtigt flerstrengt forfatterskab. Forfatterskabet er et af de fineste, der bærer den realistiske hverdagsskildring videre i arven fra Henrik Pontoppidan og de sociale forfatterskaber fra 1920'erne og især 1930'erne.

Forfatterskabet er blevet karakteriseret af litteraten Søren Schou som en litterær Danmarkshistorie, og sandt er det, at det ikke er til at komme udenom, hvis man vil danne sig et billede af udviklingen i den danske mentalitet og identitet i de sidste 50-60 år. Således yder forfatterskabet også et vægtigt bidrag til at belyse forholdet mellem kirke og folk i samme periode.

Det forekommer mig rammende at påstå, at Aalbæk Jensens forfatterskab bygger

på et simpelt men samtidigt uhyre grundlæggende spørgsmål: »Hvordan er jeg blevet den, jeg er?« Spørgsmålet skal ikke forstås privat, for forfatterskabet handler ikke om Aalbæk Jensens egen person. Derimod skal spørgsmålet forstås alment: Hvordan er vi som enkeltpersoner blevet dem, vi er, og hvordan er vi som folk blevet dem, vi er. Det er en pointe for Aalbæk Jensen, at de spørgsmål ikke kan isoleres fra hinanden, de må tværtimod holdes sammen, for det enkelte menneske og folket er gensidigt afhængige af hinanden.

Andre forfattere både skønlitterære og psykologiske, filosofiske og samfundsvidenskabelige, har sideløbende med Aalbæk Jensen beskæftiget sig med de samme spørgsmål. For mig at se, er der en væsentlig

og afgørende forskel: Aalbæk Jensen er teolog og har fundet dyb inspiration i Luthers bestemmelser af forholdet mellem tro og vantro hos mennesket og i hans betoning af, at et menneske altid er bundet til Gud og næsten og sin egen skyld. Aalbæk har også ladet sig inspirere af Kierkegaard og eksistentiale forfattere, der alle betoner begreber som ansvarlighed, skyld og valg som afgørende for at tale om, hvad et menneske er.

I det følgende vil jeg foretage en tematisk læsning af Aalbæk Jensens forfatterskab og ved hjælp af det fremhæve nogle aktuelle spørgsmål i forholdet mellem kirke og folk. Jeg afstår her fra at tage direkte stilling til de aktuelle spørgsmål, min artikel er snarere et forsøg på at bringe en historisk (luthersk) dimension ind i debatten, der drejer sig om så forskellige forhold som: a) sognestrukturen, der flere steder synes at være gået i opløsning, b) etiske spørgsmål, der ofte finder deres drøftelse og løsning uden for en kirkelig/religiøs sammenhæng, c) en grundlæggende spørger om indsigt i og viden om, hvad kristendom er, d) det nationale

spørgsmål/spørgsmålet om danskhed, der ofte kædes sammen med kristendom og tro.

Hvert af de nævnte spørgsmål og flere til kræver en anderledes dybtgående behandling end pladsen her tillader. Mit anliggende er udelukkende at bringe en glemte dimension ind i debatten og at pege på, at kirke og kristendom i Danmark har et bestemt udgangspunkt: Det lutherske. Endelig ønsker jeg at understrege, at dette udgangspunkt fortsat kan og bør berige den aktuelle debat endda i højere grad end det er tilfældet.

### **Erik Aalbæk Jensen som forfatter**

Aalbæk Jensen debuterede som forfatter allerede inden han var blevet teologisk kandidat. Han har hele tiden skrevet realistiske romaner. Romanerne forsøger med andre ord at gengive virkeligheden uden anvendelse af fiktive problemstillinger eller andre abstraktioner. Det er virkeligheden som den fremtræder for og med mennesker i provinsen, der optager og fylder Aalbæk Jensens romaner.

Alle romanerne har som grundlag en næsten uhyggeligt

imponerende research. Forfatteren har f.eks. forud for skrivningen af »Særlige vilkår« genlæst aviser, ugeblade, reklamer f.eks. fra Daells Varehus, set film, læst romaner og digte fra den tid (1950'erne) for at få et virkelighedsnært sprog.

Forfatteren har ligeledes gennemvandet og gennemregistreret landskaberne. Der er ofte meget lange naturbeskrivelser og utallige iagttagelser, der drejer sig om fugle. Man mærker i disse beskrivelser Aalbæk Jensens usædvanlige fortrolighed med landskaberne og hans sans for både detaljen og det store overblik. Ofte føler man sig hensat til en film, hvor kameraet panorerer hen over de store vidder.

Temaerne for de forskellige romaner er ligeledes realistiske eller virkelighedsnære. Hensigten er at skildre mennesker og problemer, som findes i vores hverdag, og hensigten er at skildre mennesker fra provinsen. De valgte persongallerier består oftest af mennesker, der ikke er meget talende. Det er en type mennesker, som Aalbæk Jensen har fået et særligt forhold til i barndommen i Thy og Vendsyssel og siden i årene som

præst i Midt- og Nordvestsjælland. I et interview har han beskrevet dem, som mennesker, der naturligvis har følelser og tanker som enhver anden, men som ikke er vant til at bruge sproget til at artikulere disse. Artikulationen ligger ikke i sproget, men i pausen og i underdrivelsen.

Aalbæk Jensens stil er derfor de nævnte lange beskrivelser og en dialog i korte og knappe sætninger. Man skal læse og høre, hvad der ikke bliver sagt, eller bliver sagt i beskrivelserne og »mellem linierne«.

Kommer man fra et andet miljø, er denne form for samtale minimalistisk. Den kan let overses og karakteriseres som mindre væsentlig. Da sker der netop det, som Aalbæk Jensen har en særlig sans for at se, at noget væsentligt bliver overset, og udgrænset. Store dele af hans forfatterskab kan ses som et forsøg på at beskrive det, der i effektivitetens eller udviklingens navn, tabes.

Det må dog ikke forlede én til at tro, at Aalbæk Jensen er en romantisk hjemstavnsforfatter, der nostalgisk vil holde fast i alt det gamle. Snarere skal man se Aalbæk som en forfatter, der fremdrager hvad der er forsvundet, og registre-

rer hvad der træder i stedet, og hvilke konsekvenser denne omrokering eller udvikling fører med sig.

Det fineste eksempel på denne form for mental- eller kulturhistorisk »arkæologi« er romanen »Særlige vilkår«, som netop også indeholder en særlig fortælling om et arkæologisk projekt.

### Et flerstrengt forfatterskab

Forfatterskabet er som nævnt til indledning flerstrengt. Hermed menes, at det indeholder et par romankredse og nogle romaner, der står for sig selv, samt det store værk skrevet sammen med hustruen Hanne Aalbæk Jensen: »Livet på øerne«. De to første romaner »Dommen« og »Dæmningen« står lidt for sig selv. Med de tre romaner fra halvtredserne: »Drømmen om det glemte«, »I heltespor« og »Gertrud«, kredses der allerede om det, der forsvinder i den hastige udvikling, og de er elementer af den kredsen om ansvarlighed og skyld, som de første romaner er udtryk for.

En egentlig og sammenhængende romankreds udgøres af »Perleporten«, »Kridtstregen«, »Herrens mark«,

»Magtens folk« og »Sagen«, der i handlingen spænder over tidsrummet fra ca. 1938 til ca. 1970.

Med »Særlige vilkår« skiftede Aalbæk miljø fra Jylland til Sjælland, mens et flerstrengt forfatterskab stadig er det udkanten og provinsen, der er væsentlige temaer. Formodentlig ville Aalbæk have fortsat »Særlige vilkår« med en eller flere romaner. Det satte hans alt for tidlige død en stopper for, men vi har i dette efterår fået den posthumt udgivne og ikke helt færdigskrevne roman »Enkebal«.

I »Livet på Øerne« beskrives alle beboede øer, der er mindre end Bornholm. Det er som mange vil vide et projekt, der svarer til Achton Friis' »De danskes Øer«, men forskellen er, at Erik og Ulla Aalbæk lader øernes beboere komme til orde. De betragtes ikke som interessante indfødte, men som samtalepartnere, der er bærere af en uvurderlig viden og indsigt.

Livet på øerne er en guldgrube, for os der gerne vil vide noget om det Danmark, der var. Det er en beretning om det landbrug, der engang var det bærende erhverv i landet, og det er en beretning om

natur, steder, fortidsminder og fortællinger, som er ved at gå i glemmebogen.

Der er en nøje sammenhæng mellem romanernes tematik og »Livet på Øerne«. Også her har Erik og Ulla Aalbæk lyttet sig ind til det, der måske ikke siges direkte, eller siges for direkte til at kunne refereres, men som alligevel er udtryk for det essentielle, når spørgsmålet om, hvem vi er som folk, skal forsøges besvaret.

Vi kan sammenfattende karakterisere forfatterskabet inklusive »Livet på Øerne« som en lang linie der i den ene side har udgangspunkt i den eksistentielle nødvendighed af at vælge sig selv, og dermed stå inde for sig selv, at være ansvarlig og skyldig: at være nogen, og til den anden side at ende, hvor der er foretaget en mental – og kulturhistorisk klarlægning af hvordan den enkelte og folket bliver til »nogen«.

### **Missionsfolk, grundtvigianere, socialdemokrater og kulturradikale**

I den første romankreds skildres perioden fra tredivernes slutning frem til ca. 1970. Det

er i den periode, hvor det velfærdssamfund bygges op, der nu står overfor at undergå en kraftig ændring.

Den danske udgave af velfærdssamfundet har sin rod i tre dele af de folkelige og gudelige bevægelser i det 19. årh.. Det er for det første de to samtidige vækkelsesbevægelser grundtvigianismen og Indre Mission. Disse bevægelser var oprindeligt ikke kun gudelige og adskilte sig ikke kun ved et forskelligt bibelsyn og et forskelligt syn på moral og etik, der var også sociale forskelle på bevægelserne. Entydigt er det naturligvis ikke, men der var en tendens til at de lidt bedrestillede på landet sluttede sig til grundtvigianerne og de mindre velstående sluttede op om Indre Mission.

Den tredje af velfærdssamfundets rødder skal findes i den socialdemokratiske bevægelses begyndelse i 1880'erne og fremefter. Det er her en tredje af samfundets grupper, der finder en mulighed for at kæmpe for frihed både politisk og socialt, sådan som de gudelige bevægelser havde kæmpet både på det religiøse og det politiske område.

Fra midten og slutningen af 19. årh. ændrede disse bevæ-

gelses sig meget frem til 1930'erne. De gudelige vækkelser mistede deres oprindelige gejst. Vel først og fremmest viste det sig hos grundtvigianerne, der ganske vist fastholdt kampen for religiøse og kirkelige frihedsrettigheder og opnåede det bl. a. ved loven om valgmenigheder, sognebåndsløsning etc.. Men den grundtvigske bevægelse mistede også dynamik og blev efterhånden delt i flere forskellige lejre. Grundtvigianerne blev efterhånden folkekirkens indædte forsvarere, hvor Indre Mission fastholdt kritikken.

Også den socialdemokratiske bevægelse ændrede sig. Fra et revolutionært udgangspunkt blev den mere og mere stueren og blev endda regeringsbærende i mange år. Den bevarede dog igennem mange år et kritisk forhold til folkekirken, men også dette har årene mildnet.

I 1930'erne var disse tre grene af de folkelige rørelser fra forrige århundrede stadig intakte og levende. Men med nazismens, kommunismens og fascismens fremkomst på den ideologiske front, skete der noget med dem. De blev udfordret. Socialdemokratiet svarede igen ved at grund-

lægge et velfærdssamfund med en grundlæggende social trykthed for alle.

Men hvad stillede Indre Mission og grundtvigianismen op? Det vil uden tvivl være et interessant studie, at finde ud af, hvordan disse bevægelsesledelser stillede sig. Den forskning er der taget hul på, nok så interessant er det, hvordan man reagerede blandt medlemmerne. »Perleporten« og de øvrige romaner i denne cyklus giver i den henseende en række vigtige svar.

»Perleporten« skildrer livet i en vendsysselsk landsby op til 2. verdenskrigs udbrud. Landsbyen og de omkringliggende »steder« er delt i et indremissionsk og et grundtvigiansk miljø. Indre Missions samfund lever deres eget liv centreret omkring missionshuset. Kirken kommer de ikke meget i, for præsten er grundtvigianer endda af den mere akademiske end folkelige type. Det indremissionsk miljø er præget af en tro, der sætter skel mellem de troende og verden. Man lever i dette miljø i samfundet uden egentlig at tage del i livet dér. Man har nok i sig selv, fordi alt er centreret om forkyndelsen i missionshuset og den enkeltes



omvendelse og helliggørelse. Der er dog en væsentlig undtagelse, for formanden for IM-samfundet er også sognerådsformand. Hans begrundelse er pragmatisk: Også i sognerådet skal Guds børn fylde en plads ud, således at de også dér, kan være et eksempel for andre.

Bortset fra denne pragmatik, lever man i en anden verden, eller man retter al sin opmærksomhed mod det liv, man skal leve i den anden verden, i Gudsriget. Man synger om Perleporten, som man skal gå ind gennem engang. Man lever i en overgangstid, man er på vej et andet sted hen. For denne verden er en jammerdal, og i denne jammerdal skal man leve sådan, at man undgår Guds straf og den evige fortabelse.

Trods forskelligheder i de indremissionske hjem, hersker der en vis orden. Der er et verdensbillede som er intakt. Men der ligger en bombe under det, og det er seksualiteten. Det er endda sognerådsformandens egen datter, der ved et forhold til karlen på gården, lader bomben sprænge. Hun kaldes tilbage i folden, mens karlen forsvinder og ender i Frikorps Danmark.

Karlens videre skæbne fremgår af »Kridtstregen«, som jeg skal vende tilbage til.

Det grundtvigske miljø er præget mest af en stor gård-ejer Buurmark. Lige efter bogen sendes datteren på efterskole og højskole. Fru Buurmark er også præget af oplysningstanken og er et videbegærligt menneske, der kommer godt ud af det med den grundtvigske præst. Buurmarks interesse er hartkornet, han er bl.a. aktionær i den lokale avis og sidder således med indflydelse på opinionsdannelsen.

Landsbyens miljø er også præget af mennesker, som ikke kan sættes i kirkelige båse. Et eksempel herpå er lærer Boelt, der har forbindelser til begge samfundsgrupper, men som ikke er en del af nogen af dem. Lærersønnen Erling Boelt er nok romankredsens mest interessante person. På mange måder ligner han Aalbæk selv, men er det næppe. Erling Boelt påvirkes i privatskolen og i gymnasiet af en radikal lærer, der læser Hartvig Frisch' »Pest over Europa« med eleverne. Den påvirkning, som Erling får, er den kulturradikale indflydelse, hvis betydning og konsekvens

for Aalbæk er meget interessant.

Heller ikke proprietær Krat-holm hører til nogen af stederne. Han får i 30'erne interesse for nazismen, og sønnen, der i øvrigt går i den private skole i byen sammen med lærerens og præstens sønner, anvender sin fritid til at køre cykelpatrulje i området, og kommer derved i sammenstød med ungsocialisterne. Sønnens videre skæbne fremgår af »Kridtstregen«, han endte nemlig også i Frikorps Danmark sammen med den karl, som havde et forhold til sognerådsformandens datter.

»Perleporten« ender på randen af 2. verdenskrig. Det er der en egen bidende form for ironi i. Perleporten ind til Gudsriget er et symbol for en overgang fra en tilstand til en anden. Romanen »Perleporten«s landsbymiljø går i opløsning. Man kom ikke i himlen, men ind i det helvede, som ideologiernes fascisme, nazisme og skulle det siden vise sig: kommunisme forårsagede.

**Hvad er det, der gør os til dem vi er?**

Hvad er årsagen til, at det går sådan? Hvad er det, der gør os

til dem vi er? Hvad er det, der får et menneske til at vælge nazismen? Aalbæk Jensen har i talrige foredrag rundt i landet fortalt, at det er et af de grundlæggende spørgsmål, han har tumlet med hele livet. Spørgsmålet har et personligt udgangspunkt, fordi han selv var en af fire drenge fra landsbyen, der efter en tryk og god barndom kom ud i det ideologiske valg. Deres veje skiltes og de to gik til nazismen, de to andre gik til modstand mod den.

Men igen: Hvorfor?

Spørgsmålet rører ved den grundlæggende problematik om valget, ansvarlighed og skyldighed, som allerede er med i Aalbæks første romaner. I »Kridtstregen« skærpes problemstillingen. »Kridtstregen« er en roman om besættelsestiden. Romanens synsvinkel er utraditionelt ikke modstandsfolkene, men Frikorps Danmarksfolkene. Kort fortalt handler romanen om de to tidligere nævnte drenges desertering fra Frikorps Danmark i krigens sidste uger.

Nøglestedet for hele romanen og romankredsen som sådan er for mig at se, det valg som karlen måtte træffe et

sted i en gammel fabrikshal i Hamburg. Efter affæren med sognerådsformandens datter, blev karlen soldat i Aalborg. Her traf han en officer, der så, at han havde evner for at skyde. Under denne oplæring fandt vel også en ideologisk påvirkning sted.

Da karlen Hardy, i øvrigt uretmæssigt blev beskyldt for et mord, flygtede han til Tyskland og endte i Frikorps Danmark. Det afgørende øjeblik for ham kom, da han efter aspiranttiden skulle vælge, om han ville fortsætte i hæren eller rejse hjem. Der blev slået en kridtstreg på gulvet. Ville de unge mennesker blive i hæren skulle de træde over strengen og stille sig i det felt, hvor der stod »Auf Kriegsdauer« på. Dermed valgte de at blive i hæren, så længe krigen varede. Hvorfor valgte Hardy, som han gjorde? Hvad er det for en mekanisme, der styrer vores valg? Aalbæk spørger ikke kun psykologisk. Han spørger eksistentielt, for han lader det af romanerne fremgå, at meget få fra det indremissionske miljø blev indficeret med nazismen. Det grundtvigske og det kulturradikale miljø og det socialistiske miljø leverede mange

modstandsfolk, hvorimod mange af dem, der ikke havde udgangspunkt i et kirkeligt miljø, valgte nazismen.

### Når grænser skal væk

De der ikke lod sig involvere i nazismen er de gennemgående figurer i »Herrens mark« og »Magtens folk«. Her skildres både modstandsfolk og andre, der forholdt sig afventende – til de så, hvad vej det gik?

Romanerne fortæller om, hvordan man efter 2. verdenskrigs afslutning befandt sig på »Herrens mark«, som er en betegnelse for et grænseområde, et sted, hvor der hersker usikkerhed. »Herrens mark« er som »Perleporten« et overgangssymbol.

Man befandt sig i en overgangssituation efter krigen. Besættelsen og krigen havde medført, at der blev sat spørgsmålstegn ved alle grundlæggende værdier. Krig er det forfærdeligste af alt, og den omkalfatrer alt. Der var ingen orden, den skulle skabes på ny. Den nye ordens skabere blev »Magtens folk.«

Hovedpersonerne i de to romaner er Rigmor Lund og Erling Boelt. De traf hinanden under modstandskampen, men først efter krigen blev de

forlovet og gift. Deres ægte-  
skab var ikke godt. De levede  
begge med elskere/elskerinder  
og blev til sidst skilt.

De er begge fra landet og  
kommer fra to nabosogne.  
Betegnende for deres genera-  
tion siger Rigmor et sted: »Jeg  
er liberal. LIBERAL. Forstår du  
det? Verden skal være fri og åben.  
Jeg vil ikke vide af grænser.  
Grænser skal væk. Jeg vil have  
én stor fri Verden«.

Hun vil med andre ord være  
på herrens mark, hvor der in-  
gen grænser er.

Rigmor og Erling tilhører  
en generation, der brød op fra  
deres hjem og egn. De er de  
første i den mobilitet, der si-  
den bliver tematiseret i »Sær-  
lige vilkår«. De brød med  
slægtens traditioner, først og  
fremmest traditionerne for ud-  
dannelse. Karakteristisk er  
Rigmors tale til sine forældre,  
da hun og Erling blev gift.  
Her talte hun om, at den  
egentlige frigørelse skete, da  
hun og broderen tog toget til  
Hjørring for at gå i skole der.  
Her hyldes det gamle oplys-  
ningsdogme, at kundskab og  
oplysning er magt.

Både Erling og Rigmor  
kom til at sidde på magten,  
hun som folketings- og siden  
europaparlamentariker, han

som journalist og forfatter,  
med andre ord ordets/sprogets  
magthaver. Det er stadig i  
spændingsforholdet mellem  
politik og medier, at det  
egentlige magtforhold i sam-  
fundet ligger.

### Sin egen gud

Kirke og kristendom var i  
»Perleporten« horisonten for  
det meste af landsbyens liv. I  
resten af romankredsen for-  
svinder kirken og de religiøse  
spørgsmål ganske langsomt ud  
af horisonten. Rigmor i de to  
sidste romaner er vanekristen  
og højtidskirkegænger. Den  
kristne tro er på ingen måde  
integreret i hverdagen. Der-  
med er grundlaget for etikken,  
moralen og værdierne i sam-  
fundet væk og skal erstattes  
med noget andet. Erstatningen  
hentes i oplysningstænkningens  
liberale afdeling: Det er  
den enkeltes frihed, der bliver  
målestokken. Det enkelte  
menneske kommer i centrum,  
det er omdrejningspunktet for  
alt. Den sociale og medmen-  
neskelige dimension i tilværel-  
sen for slet ikke at tale om næ-  
steforholdet og den fordring,  
det sætter for vores tilværelse,  
forsvinder ganske.

I enhver henseende bliver  
det et lykkejageri for den en-

kelte. Man benytter sig af mere eller mindre stuerene tricks. Det er »Magtens folk« og »Sagen« fyldt med eksempler på. Resultatet er, at moralen bliver flosset i kanten. Det afgørende er at sikre sig selv, og at kende nogen i systemet, som man kan påvirke eller vinde for sine synspunkter. Lobbyvirksomhed hedder det med et fint ord.

Denne romankreds synes ikke rigtigt at have en håbe-fuld konklusion. Romankredsen er en lang og vigtig fortælling, spundet over syndefaldsmyten. Hvad sker der, når mennesket vil tage magten fra livets Skaber og giver? Det bliver sin egen Gud. Og det er, hvad der er sket med »Magtens folk« på »Herrens mark«. De er ikke gået ind ad Perleporten, men ud af den .. ud øst for paradiset.

Man mærker her Aalbæks generation af teologers inspiration fra Luther. Vel er det syndefaldsmyten, der tematiseres, men det er også både Luthers menneskesyn og gudsbegreb, der står i baggrunden. Mennesket uden Gud forfalder til magt og magtfordrejning, fordi det ingen instans har over sig eller ikke forholder sig til nogen

anden instans end sig selv. Gud er den, man kan forvente sig alt god af, siger Luther. Det har ingen genklang i disse romaners personers liv. Det gode skal de nok selv sørge for. Men dybt ulykkelige ender de alligevel.

### Generationsskifter

I »Særlige vilkår« gennemspiller Aalbæk for så vidt de samme temaer. Med denne roman har han dog skiftet synsvinkel og egn. Størstedelen af romanen foregår på en lille ø ved Sjælland. Øens model er Nekselø i Sejrøbugten, og læser man i »Livet på Øerne« om Nekselø, vil man se, hvor tæt egnsbeskrivelser og romaner hænger organisk sammen i Aalbæks univers.

»Særlige vilkår« er en af Aalbæks bedst komponerede romaner. Der sker meget ofte skift i synsvinkel og handlingsplan. Der springes frem og tilbage i tid. Igen minder bogens komposition om en filmkomposition. Der er en række afgørende flashbacks og mange panoreringer. Der er flere lag af fortællinger, der i et sindrigt system hænger sammen.

Hovedfortællingen drejer sig om Niemand og Beth.

Beths forældre ejer en gård, som Beth og Niemand skal overtage. Efter at være vokset op i samme sogn, men uden at have haft kontakt med hinanden, da Beth gik i friskole og Niemand i kommuneskole, mødes de på godset Ormholt, hvor de er underforvalter og anden kokkepige.

Efter vielsen bliver Niemand bestyrer af svigerfaderens gård. Svigerfaderen er sognerådsformand, så han har også andet at se til. Dog er det ham, der i sidste ende har ansvaret for driften, og det er ham, der træffer beslutningerne. Beths forældre forestiller sig et glidende generationsskifte, sådan som de selv har overtaget gården i sin tid. Forældrene foreslår således, at parrene skal bytte bolig, så at de unge kommer til at bo i gårdens stuehus og de ældre i fodermesterhuset.

Beth er parat til denne ændring, men Niemand er ikke. Han har fået trang til at være selvstændig. Råd til at købe noget, har de ikke. Men selvstændigheden kan for Niemand også ytre sig i at være bestyrer eller forpagter et andet sted. Det ender med at Niemand bliver bestyrer af nogle

gårde under godset Lindø på »særlige vilkår«. De særlige vilkår er, at gården ligger på en lille ø, og at han og Beth foruden driften af gården skal have tilsyn med en anden lystgård på øen, og at Beth ved særlige lejligheder skal gå til hånde, når ejerne bor på lystgården.

Niemand er den, der ønsker denne forandring og dette opbrud. Beth ønsker det ikke, men følger sin mand. Det bliver dog alligevel hende, der bedst falder til på øen. Niemand gør et stort arbejde for at rette gårdens drift op. Der er ikke tvivl om, at han er en dygtig landmand, men han falder af forskellige grunde ikke ind i den rytme som øens øvrige befolkning lever i. Det klarer Beth meget bedre. Niemand skiller sig ud, og man mærker katastrofen lure om hjørnet, og den kommer da også. Niemand, der er optaget af landbrugets mekanisering, bliver offer for den. Han vælter og får traktoren over sig. Han beskadiger hoften, og det er som en Jakobskamp: han kommer mærket og halt ud af den, men uden velsignelse. Han har kæmpet med sin Gud, der i og for sig også er

en treenig Gud, dog under navnene: Selvstændighed, mekanisering og fremskridt.

Hvor bibelens Jakob kom mærket og styrket ud af kampen, kommer Niemand svækket ud af kampen. Han kommer sig næsten, men lader sig overtale af en af øens andre beboere til at tage med ud at fiske i to små pramme. Ulykken indtræffer, og de drukner begge to.

Lange har den første ulykke kastet sin skygge over Niemand og Beth. Drukneulykken foregriber, hvad der var ved at ske, at Niemand og Beth ville blive sagt op og skulle fraflytte øen.

### **Ingen og nogen**

Niemand er en interessant figur. Det er næppe tilfældigt at han hedder Niemand, der betyder »ingen«, for han er ingen. Som person er han vanskeligt at finde ud af, siger Beth flere steder. Hun ved ikke, hvor hun har ham. Han er på en måde et menneske uden substans. På den anden side er han absolut nogen. For øens beboere er han den fremmede, der ikke tilpasser sig, men kommer med sine egne regler og normer.

Han er en »ingen«, der vil være nogen. Og han ved ikke, hvordan han skal blive det, for han har ikke så meget med hjemmefra. Han griber til at ville skabe sig selv og sin egen tilværelse. Derfor river han sig løs af den planlagte overtagelse af svigerforældrenes gård. Han er en person, der finder sit livs mening i sig selv, ved at skabe, ved at være foretagsom, og iderig og ved at tjene penge.

Beth har i modsætning til Niemand meget med sig hjemmefra. Hun har de gode grundtvigske rødder i orden, har som forældrene været på højskole i Sønderjylland og før det på efterskole. Hun er vokset op i en valgmenighed. Hun har en identitet, hun er i den forstand nogen, at hun har rod et sted. Det har hendes mand ikke.

Måske derfor har Beth lettere ved at omstille sig, selvom hun savner sin hjemegn og forældre. Beth finder venner blandt øens beboere, og hun virker tiltrækkende på den unge arkæologistuderende Andreas, der er med til at udgrave en bebyggelse fra yngre stenalder, og ved skæbnens ironi møder hun en gammel

forbindelse fra Vendsyssel, der er blevet ansat som konsulent på godskontoret.

Beth og en anden af tilflytterne tager ved højtiderne over til Sjælland og går i kirke i valgmenighedskirken, men ellers spiller kirken ikke nogen særlig rolle i det daglige liv. Dog er man ikke i tvivl om, at Beth er opdraget med en moral og en etik, der har sin oprindelse i kristendommen. Det er hun ikke til sinds at forlade eller ignorere.

Betegnende nok kunne Niemand skabe en fornyelse i gårdens drift, men igen modsat Jakob kunne han ikke skaffe sig et talrigt afkom. Kort før Niemands første ulykke blev Beth gravid. Hvis det er Niemand, der er faderen, hvad der synes at kunne være tvivl om, så er dette en fortælling i fortællinger, der siger, at Niemand ikke kan sætte sig et minde eller en frugt ved sig selv, som han troede, men kun gennem kvinden, kun gennem hende, der viste sig at være hans næste.

Efter drukneulykken måtte Beth opgive øen og forvaltningen af gården »på særlige vilkår«. Hun vendte hjem til sin fødegård, og på vej hjem læser Beth om, hvordan man

avler frugt og producerer most.

Inden vi giver os til at drage en konklusion, er der en vigtig historie i historien, vi skal have med. Lindø gods, som ejer de gårde, Niemand og Beth driver, er egentlig et fiktivt gods bestående af en række gårde forskellige steder i Danmark, der ejes af to advokater i København. Det er for dem en pengemaskine, og et fristed, hvor de kan tage til i deres ferier og ved højtider. De tager især til den lille ø.

Advokaterne og deres i øvrigt sympatisk tegnede venner er repræsentanter for en ny strømning i Aalbæks univers. Det er den kulturradikalisme, som allerede viste sig i »Perleporten« i den lærer, der læste »Pest over Europa« med eleverne i den private skole, og som er trådt frem i de forskellige personer i de andre romaner, der har stået som repræsentanter for den seksuelle frigørelse og først og fremmest for en frigørelse fra ideologierne og gamle snærende normsystemer.

I »Særlige vilkår« er personerne i denne kreds akademikere: advokater, universitetsfolk og skolefolk. Det er dem, der er med til at sætte de nye



»særlige« vilkår, som en selvstændighedsstræbende type som Niemand kan klare sig på. De tænker anderledes end i oprindelige folkelige og kirkelige miljøer. Aalbæk viser i »Særlige vilkår«, hvordan disse forskellige normsystemer kommer i forbindelse med hinanden, hvordan de kan leve af hinanden og med hinanden. Beth kan leve med det for hende nye, fordi hun vel allerede er stødt på tankegangen i højskole og valgmenigheds-miljøet, uden at hun dog har taget det til sig. Niemand lever af det nye. Det skaber et frirum og en niche for ham.

Moralen i »Særlige vilkår« synes at være, at vil man leve på særlige vilkår, indbyder det til en katastrofe. Der er noget, som man ikke kan frigøre sig fra uden at det går galt. Derfor går Niemand til, han drukner. Beth derimod klarer sig, og hun bærer på nyt liv, og hun drager hjem til Vendsyssel.

### **De åndelige årer og brudflader i Danmarks undergrund**

Hvor romancyklusen med »Perleporten« m.fl. synes at ende i en form for pessimisme, tegner der sig et håb i

slutningen af »Særlige vilkår«. Forfatteren synes at mene, at Beth bærer et håb i sig i og med, at hun bærer på et barn. Det barn er blevet til om man så må sige på »særlige vilkår«, det er blevet til i brydningen mellem de forskellige vandårer, som Aalbæk mener løber i Danmarks mentale undergrund. I en samtale med Erik Skyum-Nielsen i »Bogens Verden nr. 2. 1995 siger han:

*»Efter min mening er der tre hovedårer i Danmarks undergrund. Den første er puritanismen, indremissionen, pietismen om du vil, som jeg har skrevet så meget om i de foregående bøger, at jeg ikke ville gøre det nu. Den anden retning, næsten diametralt modsat, er grundtvigianismen, som er meget bredere, i og for sig også mere underjordisk, og som giver sig mindre til kende sådan i debatten og ordmæssigt, men nok så meget mærkbar i praksis, med gymnastikken, forsamlingshusene, i sin tid også mejerierne. Den tredje retning er radikalismen, både kultur- og husmandsradikalismen. Hver for sig er disse tre store årer vidt forskellige, både af oprindelse og i deres aktuelle udtryk. Det er ikke bare på Lindø, at du kan grave ned og finde gamle brudflader, dem finder du overalt i Dan-*

*mark. I romanen føres to af retningerne sammen, den grundtvigske og københavner-radikalismen. «*

Hele forfatterskabet kan på den baggrund synes at besvare det grundlæggende spørgsmål, vi indledte med, om hvorfor vi er blevet den og dem vi er, ved at påvise brudflader mellem forskellige åndelige vandårer i Danmarks undergrund. De to har deres rod i kristendommen, hvorimod den tredje kan ses som en frigørelse fra kirken, kristendommen og den af kristendommen frembragte etik og moral.

Brudfladerne mellem de forskellige vandårer kommer frem, når vi graver lidt i vores mentale fortid. Man kan sige, at Aalbæks forfatterskab med sin mentalarkæologiske metode fremdrager resterne af det bondesamfund, vi har haft i Danmark fra yngre stenalder og frem til 1950'erne. Vi læser om et Danmark, der var. Et Danmark der ikke er mere, fordi vi i dag ikke er blevet meget mere mobile end tidligere:

*»For mig er et nøgleord til forståelse af efterkrigstiden mobilitet. Danmark blev mobilt med*

*50erne, mens Marshall-hjælpen gjorde sin virkning, mens mekaniseringen slog igennem, bilismen og turismen, og hvor du oplever en grænseoverskridelse, fordi vi bliver i stand til at tage over grænser. « (samme sted)*

Opbrud, mobilitet er nøgleord for at forstå, hvad der er sket i Danmark i de seneste 50-60 år. Den dimension hører hjemme også i den kirkelige diskussion af bl.a. de fem emner, jeg nævnte i indledningen.

Man skal være klar over, at Aalbæk i sin beskrivelse ovenfor anvender ord og begreber, som tiden forstår. Man kan nemlig også formulere dette teologisk. Set i det perspektiv må vi tale om en spænding mellem skyld og håb. Eller mellem forfald og håb.

### **Troens almindelige vilkår**

Udviklingen har ført mange materielle gevinster med sig, som ingen af os ville undvære. Den politiske udvikling har trods det vigende moralske grundlag, politikerne handler på, medført stabilitet og fred i vores del af verden. De politiske fronter i Europa er siden 1989 blevet afbygget. Men udviklingens negative følger har medført, at der er kommet

mange Niemand-typer, der tror, de kan alt selv, der vil skabe selv, og som vil løsrive det, vi gør, fra fortidens bindinger. Sådan er det i vores private liv, og sådan forholdt det sig også ofte, når der er tale om kirkelige forhold.

Man skal nemlig huske på, at det kirkelige liv er undergået samme udvikling, som her er skildret.

Vi er nødt til at have den historiske dimension med i alt, hvad vi gør. Vi kan i kirken ikke alene henvise til de kulturelle vandårer som Aalbæk henviser til, vi må også sige, at der er en bestemt form for kristendom, som vi indtil andet er besluttet, er forpligtede på: Den lutherske. Der er potentialer i den lutherske tro og tænkning til at tænke og arbejde fremadrettet, men på den præmis, at et menneske er bundet, et menneske er ikke frit til at kunne skabe sin egen verden, eller sin egen tro. Tro er en arv.

For mig at se, tegner Aalbæk en lang linie fra den første roman »Dommen« frem til den sidste fuldendte roman »Særlige vilkår«, hvor han sammen med alle de i denne artikel nævnte nøgleord fastholder, at det menneske, der

vil leve på sine egne betingelser og »særlige vilkår« bliver »Niemand« (ingen) og går til grunde. Beth derimod bærer på en arv og står ved den. Hun har også noget at give af og stå imod med, når brudfladerne i livet viser sig. Hun søger hjem igen, men har en frugt med hjem. Hun tænker i toget på den most, hun gerne vil producere, tænker på, hvor vanskeligt det er, at få mosten klar. Det skulle undre mig om ikke Aalbæk har haft Jørgen Bukdahls digt fra »Lyseklosteret« i baghovedet, hvor det hedder:

Menneskeværk skal finde sin dom,  
bliver til sidst til ruiner;  
livet der gik og livet der kom,  
alt hvad der glæder og piner,  
alt skal det glemmes og smuldre hen,  
kærtegn på ånd skal blive igen,  
mens tiderne skifter med tider.

Drue jeg var, og perset jeg er,  
vin jeg vel bliver omsider,  
blomstre skal alle de abildtræer,  
klædes skal fjeldenens sider,  
håbet skal fylde helt mit sind,  
nu skal jeg fange min sommer ind,  
lad tiderne skifte med tider.

De vilkår, som skildres her er ikke »særlige« men almindelige, og disse vilkår er og må være grundlaget for al diskussion om, hvordan vi er blevet

dem, vi er, som enkelte og som folk, og grundlaget for enhver drøftelse af forholdet mellem kirke og folk.

# Kirken i det tidligere Østtyskland

Af Dorothea Gloeckner,  
hjelpepræst Glostrup kirke



Nu – i efteråret 1998 – er der efterhånden gået ni år siden murens fald og otte år siden den tyske genforening og valutareformen i det tidligere Østtyskland. »Die Wende«, der omkring 1989 optog interessererede verden over, er kommet lidt på afstand. Nu er det »den lange slettes besvær« (»Die Mühen der Ebene«), som en oppositionel forfatter har formuleret det, der beskæftiger befolkningen i de nye tyske delstater.

Kirkens situation i de nye tyske delstater kan ikke beskrives eller forstås, uden at man ser på den generelle udvikling i de nye tyske delstater. Imod Kohls løfte om »blomstrende landskaber« viser det sig, at forskellene mellem det tidligere Vesttyskland og det tidligere Østtyskland ikke kan overvindes så hurtig-

tigt, som mange forventede. Genforeningsprocessen, som langt fra er afsluttet, medfører megen opbrud og nybegyndelse i de nye tyske delstater. Stemningen i befolkningen er præget af skuffelse, bitterhed og resignation.

Helt overordnet må fastholdes, at murens fald og genforeningen betød afslutningen på 40 års enhedsocialistisk formynderskab. Østtyskerne fik de samme rettigheder og frihedsgrader som vesttyskerne – og det vesttyske statsborgerskab, som østtyskerne havde haft hele tiden, blev nu også anerkendt, der hvor de boede. Mens østtyskerne under omvæltningerne i 1989 demonstrerede under parolen: »Vi er folket«, blev parolen efter murens fald hurtigt ændret til: »Vi er *ét* folk«. For loven har dette været gyl-

digt siden genforeningen – men forskellige erfaringshorisonter i Øst og Vest, og først og fremmest forskellige økonomiske betingelser, medfører, at den sidste parole om at være *ét* folk, ikke opleves som indfriet.

Ikke alene ligger lønnen i de nye tyske delstater i gennemsnit på 85% af den løn, der betales i de gamle delstater for det samme arbejde (slg. dog: 35% i 1990) – også arbejdsløsheden er langt højere i de nye delstater end i de gamle delstater. Disse betingelser er nok grobund for »Ostalgien«, d.v.s. en nostalgisk forklaring og ønsken-sig-tilbage til østtyske tider, i søgen efter egen identitet. Tidligere livsfortolkninger, værdier... kan ikke længere bruges under den nye forfatning og det nye retssystem, hvor adskillige tidligere love, retsregler, uddannelser m.m. nægtes anerkendelse.

Realiteterne både i det tidligere Østtyskland som helhed og i den enkeltes liv ændres radikalt – og forandringer fortsætter. En stor byggeaktivitet landet over hjælper på 40 års forsømmelser, nationale og internationale entreprenører skaber nye arbejdspladser, skolesystemet tilpasses det

vesttyske system, det politiske liv demokratiseres osv.

De nye delstater rejser sig – eller rettere sagt: De nye delstater bliver rejst op med økonomisk hjælp fra det tidligere Vesttyskland – en hjælp, der modtages med blandede følelser, for den, der yder pengene, vil jo også vise vejen.

Kirken i de nye tyske delstater må i dens dialog med befolkningen tage stilling til disse problemer, stemninger og til befolkningens forsøg på, at finde en ny identitet. Samtidig må kirken også finde nye veje, for at kunne bestå som institution under forandrede markedsøkonomiske betingelser.

Jeg er blevet bedt om, at fortælle om kirken i det tidligere Østtyskland – og det vil jeg nu gøre på følgende måde:

For det første vil jeg fortælle om det kirkelige arbejde, som på trods af de politiske omvæltninger stadig foregår på samme måde. Sikkert er det i dag andre emner, der bliver diskuteret – men det kirkelige liv, gudstjeneste og menighedsarbejde danner stadig rammen om disse diskussioner – en ramme, som er lidt forskellig fra det danske kirkeliv.

For det andet vil jeg fortælle

om kirkens aktuelle situation og forskellige forsøg på, at »overleve« under trange kår.

Kirkens rolle under »Die Wende« vil jeg ikke uddybe nærmere – dels fordi omvæltningerne snart ligger ti år tilbage – dels fordi jeg går ud fra, at emnet nok er tilstrækkelig kendt. Alligevel må man ikke glemme, at det kirkelige liv i det tidligere Østtyskland stadig er præget af det opgør, der kom i slutningen af 80'erne. Det er tildels de samme mennesker, der præger de enkelte menigheder – folk kender hinanden, man ved, hvem der var medlem af borgerbevægelserne: Demokratie Jetzt, Neues Forum, Demokratischer Aufbruch eller de nydannede partier osv. En del præster og teologer gik ind i det politiske arbejde i de første år efter murens fald og deltog stadig i det politiske liv. Heller ikke opgøret med Stasi-fortiden er afsluttet endnu.

### 1. Det kirkelige liv – set fra menighedens perspektiv

Det tidligere DDR var ateistisk – og det skulle dets borgere helst også være. Derfor krævede det beslutningsdygtighed og konsekvens, at tilhøre kirken og at deltage ak-

tivt i kirkens liv. Hvis man gik i kirke, kunne man ikke være sikker på, at man ikke ville blive udsat for chikane fra statens side – f.eks. på arbejdspladsen, eller når det drejede sig om børnenes uddannelsesmuligheder, egne ønsker om videre uddannelse eller måske bare om et visa til det socialistiske udland – for slet ikke at tale om rejser i den »NSW« (den »ikke socialistiske verden«).

Dette betød på den anden side, at hvis man gik i kirke – så var man ofte engageret i en højere grad end man kan opleve det under folkekirkelige forhold. Det kirkelige arbejde i det tidligere DDR var – og er – således baseret på en større andel frivillig arbejde. Aflønnede kirkesangere f.x. er ukendte i de østtyske kirker, til gengæld er det mange steder menighedens kor, der synger under (særlige) gudstjenester – og som også deltager i nadveren. Kordegnens funktion under gudstjenesten overtages ligeledes ofte af et menigheds(råds)- medlem – og i stedet for præsten kan et andet medlem af menigheden læse lektien og epistelen.

Det enkelte medlem bliver ikke kun synligt i gudstjene-

sten – men det vinder også indflydelse i kirkens ledelsesstrukturer. Således findes der ved siden af menighedsrådene i hvert sogn yderligere et råd – menighedsbiråd (Gemeindebeirat).

Dette biråd, som skal støtte og rådgive menighedsrådet, kan have op til fire gange så mange medlemmer som selve menighedsrådet. Tre gange om året indkaldes birådet af menighedsrådet til fælles drøftelse af sognets anliggender. Ud over det findes der – i det mindste i den Pommerske Landeskirke, som jeg har bedst kendskab til – en regel om, at menighedsrådene er forpligtet til én gang om året at indkalde alle menighedsmedlemmer i sognet til en fælles forsamling, hvor der skal aflægges en arbejdsrapport med mulighed for kommentar, kritik og forslag fra menighedens side.

Denne demokratiske tankegang gør sig også gældende på kirkekreds- og Landeskirkeniveau. Både de enkelte kirkekredse og de forskellige Landeskirker ledes af en synode, hvor teologer, kirkelige medarbejdere og lægmænd i fællesskab træffer beslutninger

vedrørende kirkens arbejde og fremtid.

Det er sikkert kendt, at den synodale struktur har været fælles for Øst- og Vesttyskland, og at den føres tilbage til adskillelsen mellem stat og kirke, som i Tyskland fandt sted i 1918. Under Nazitiden har den Bekendende Kirke besindt sig på synoden som dens forum, og den Evangeliske Kirke har både i Øst- og Vesttyskland holdt den Bekendende Kirkes arv i ære. Synodernes sammensætning gennem de sidste år genspejler en voksende delagtiggørelse af lægmænd. Yderligere er der opstået en tradition for at holde »temasynode« – f.eks. med emner som: »Ungdom og familie«, »gudstjeneste« eller »kirkens sociale opgave«.

I denne sammenhæng kan nævnes, at børne- og ungdomsarbejde bliver forholdsvis højt prioriteret. Med baggrund i, at der i Østtyskland ikke fandtes religionsundervisning i skolerne, begyndte den kirkelige undervisning for børn »Christenlehre« i det første skoleår. Undervisningen blev ofte foretaget af dertil uddannede kirkelige medarbejdere, kateketer, og blev til-



budt børnene til konfirmandalderen. Også efter genforeningen holdes der i de nye tyske delstater fast ved denne kristendomsundervisning for børn indenfor menighedens rammer – mens der samtidig indføres religionsundervisning i skolerne.

Konfirmandundervisningen varer to år – og efter konfirmationen inviteres de unge til »ung menighed« (»Junge Gemeinde«) – ofte et ugentlig møde i kirkens rum, hvor der er mulighed for blandt andet diskussion af bibelske og aktuelle emner, ungdomsgudstjenester, fælles rejser og kontakt til andre menigheder. Til disse »Junge Gemeinden« findes der en speciel uddannet kirkelig medarbejder, en diakon eller »Jugendwart«. Denne medarbejderprofil findes dog næppe mere – besparelserne rammer ofte de kirkelige medarbejdere først.

Mange steder findes der børnegudstjenester, som igen bliver holdt af frivillige hjælpere. Børnegudstjenester kan ligge parallelt til den almindelige højmesse – eller også bliver de holdt lige derefter – i dette tilfælde også af præsten. Særskilt i byerne findes des-

uden en god tradition for familie- og særgudstjenester.

Omkring gudstjenestelivet kan i øvrigt fortælles, at menighedens forhold til sakramenternes brug nok er forskellig fra forholdene i Danmark. Langt de fleste steder tilbydes nadver kun én gang om måneden – enkelte menigheder holder endda kun nadver fire gange om året. Nadveren er forbundet med fælles skriftemål – og langt de fleste steder tilbydes af hensyn til alkoholikere druesaft som alternativ til vinen – f.x. ved andet bord. Også dåbsritualet har gennemgået en »modernisering« – d.v.s. der findes alternative forslag til det sædvanlige dåbsritual, der blev udarbejdet i 1991 af en fælles liturgisk kommission indenfor EKV (Evangeliske Unierte Landeskirker). Forslagene, der nu må benyttes under de kirkelige handlinger, er præget af forsøget på at ledsage ritualet med yderligere symbolske handlinger eller forklarende tekster – som eksempelvis bibelske forklaringer på vandets betydning under dåben med henvisninger til syndfloden, det røde hav, og Jesu dåb i Jordan. Som ledsagende sym-

bolske handlinger, som kun skal bruges enkeltvis, kan nævnes: Hefatahadlingen (præsten rører ved den døbtes mund, ører og øjne og tilføjer forklarende ord) eller overrækkelse af dåbskjolen – til voksendåb alternativt et hvidt tørklæde – efter dåbshandlingen. Hvorvidt disse nye forslag vil blive accepteret af menighederne, vil først vise sig senere.

En mindre påfaldende detalje skal her tilføjes som eventuel inspiration: Under »bekendtgørelserne til menigheden« bliver kirkelige bisættelser/begravelser nævnt fra prædikestolen, søndagen efter den kirkelige handling har fundet sted – en god anledning for de pårørende til at opsøge kirken efter bisættelsen/begravelsen og deltage i gudstjenesten.

Til det kirkelige liv hører desuden årlige »bibeluger«, årlige »fredsdekader«, særskilte mindegudstjenester f.x. i forbindelse med politiske hændelser, kirkedage og andet menighedsarbejde, som her i landet.

## 2. Kirkens aktuelle situation

I februar 1997 forelagde den Tyske Evangeliske Kirkes Råd

(Rat der EKV) og den Tyske Katolske Biskopkonference et fælles papir vedrørende den økonomiske og sociale situation i Tyskland. Dette papir var afslutningen på en flerårig konsultationsproces imellem den katolske og protestantiske kirke. Papirets titel: »Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit« (For en fremtid i solidaritet og retfærdighed) fastholder, hvilket emne der er gennemgående i denne officielle udtalelse fra kirkernes side. Kravet om retfærdighed fremføres som kirkens krav overfor samfundet og indadtil som retningslinje for både den katolske og den protestantiske kirke.

Med henblik på dette krav formuleres papirets første tese: »Kirkerne vil ikke selv handle politisk – de vil muliggøre politik« (lit. 1, s. 7). Papirets konsens er, at fremtiden skal holdes åben ved en større indsats for retfærdighed – i national, global og endda økologisk forstand.

Mest udførligt diskuteres spørgsmålet om de forskellige levevilkår i henholdsvis de gamle og de nye tyske delstater – hvorved uretfærdighederne i forholdet mellem Øst og Vest nævnes skarpt og

klart. Blandt andet fastholdes, at levevilkårene vil vedblive at være ulige lang tid endnu. Der er tale om »smertefulde tilpasningsprocesser« (lit. 1, s. 15), og det påstås, at vesttyskernes økonomiske ydelser må betragtes som et retfærdigt offer – et offer, der i øvrigt også betales af menneskerne i de nye delstater (slg. lit. 1, s. 15).

Kirkerne maner: »Skulle det – i det rige Tyskland – ikke lykkes, at udligne Vest-Østforskellene og tilnærme levevilkårene til hinanden – hvordan kunne man så opretholde håbet om større social retfærdighed i Europa og derudover?« (lit. 1, s. 15). Der tales også om, at det er nødvendigt med en *gensidig* forandring i de to tysklænder.

Arbejdsløsheden, socialstatens krise og familiens forringede kår diskuteres i dette papir ud fra spørgsmålet om, hvilket menneskesyn der gør sig gældende. Som pointe fastholdes, at den sociale markedsøkonomi baserer sig på kristne grundværdier som frihed, personlig ansvar og social forpligtelse (slg. lit. 1, s. 39). Kirkerne minder sig selv om deres ansvar for samfundets svageste, blandt andet ved at defi-

ner »retfærdighed« ud fra to nøglebegreber: »Subsidiaritet« (indføjet fra katolsk side) og »solidaritet« (protestantisk bidrag) (slg. lit. 1, s. 47).

I papirets sidste kapitel drager kirkerne konsekvensen af deres mange gode ord ved at betragte sig selv som den næststørste arbejdsgiver i den offentlige tjeneste. Her skrives blandt andet: »I den seneste tid er kirkerne – på grund af faldende indtægter – blevet tvunget til, at formindske antallet af arbejdspladser. I denne anspændte situation opfordres alle til, ved hjælp af social fantasi og fleksibilitet at forhindre sociale katastrofer. Især skal man være opmærksom på forslag i retning af moderate lønindskrænkelse for kirkelige medarbejdere i de mellemste og højeste løngrupper. Hvor indskrænkende besparelser ikke kan undgås, må arbejdsdeling prioriteres fremfor nedskæringer og fyringer« (lit. 1, s. 96).

Disse generelle ord fra kirkenes socialpapir beskriver en alvorlig situation, som følgende mere konkrete fremstilling nu skal illustrere. Mens en præsteløn i DDR-tiden kunne sammenlignes med den løn, en uuddannet fabriksar-

bejder fik – er det østtyske lønniveau for præster efter murens fald blevet tilpasset vesttyske lønninger. Omend der stadig kun betales 80% af den vesttyske løn fører denne stigning til mangel på præstestillinger – mens der under DDR-forholdene omvendt var mangel på præster. De vesttyske kirkers støtte er desuden blevet reduceret, og dette samtidig med, at støtten ikke længere ydes i forhold til en valuta, der lå indtil 10 gange under D-Mark-niveau.

Kirkens anspændte økonomiske situation betyder f.eks. at der må indføres »ventelister« for vikarer – d.v.s. teologiske kandidater, der efter afsluttet universitetseksamen gennemgår en to årig praktikperiode, som afsluttes med en kirkeeksamen. Først efter vikariatstiden kan en tysk teologisk kandidat sendes ud som præst – idet det som regel er kirkeledelsen, der bestemmer, hvor man skal ansættes de første tre år – hvorefter man er berettiget til frit at søge en stilling. Dette betyder, at kun ved hver anden ansættelse er det menigheden, der vælger præsten – for hver anden gang er det kirkeledelsen, der »udsender« præsterne – dog under

forudsætning af, at den lokale menighed ikke nægter, at modtage vedkommende person som præst.

»Ventelisterne« blev indført i to sammenhænge – både for de nyuddannede kandidater, der efter universitetsuddannelsen nu må vente på, at deres vikariat kan påbegyndes – og for de vikarer, der efter afsluttet kirkeeksamen ikke kan formidles en stilling som præst. Forholdene er dog forskellig fra Landeskirke til Landeskirke. I Sachsen – Anhalt f.eks. har det indtil videre været muligt, at ansætte alle færdiguddannede teologiske kandidater, mens den Pommerske Landeskirke har de trangeste kår blandt de østtyske Landeskirker.

Således har den Pommerske Landeskirke af økonomiske årsager i 1997 måttet omstrukturere dens 15 kirkekredse til nu 4 kirkekredse – og de oprindeligt 220 præstestillinger skal skæres ned til 140 stillinger. Dermed oplever kirken en udvikling, der svarer til – eller rettere sagt: Halter efter – samfundets øvrige situation. Det nedtrykkende antal arbejdsløse på fire millioner i Tyskland er særdeles ulige fordelt mellem de gamle og de

nye tyske delstater. Under disse betingelser oplever præster og andre kirkelige medarbejdere deres vanskelige situation ligesom mange andre ramte jobgrupper – eller sagt med andre ord: Kirkens folk tvinges til mere radikalt at solidariser sig med befolkningen.

Dette opleves tildels – på trods af alle problemer – som en styrke, chance og mulighed for kirkelig fornyelse. Kreative løsninger efterspørges – om det er jobdeling, eller f.eks. tildeling af en præstebeholdning og et symbolsk beløb som løn for at kunne absolvere de første tre år som præst, eller ældre præsters frivillige afkald på en del af deres stilling. I den Pommerske Landeskirke f.eks. blev der oprettet en fond af frivillige midler, der kunne garantere ansættelsen af yderligere fire vikarer.

Den anspændte situation giver desuden anledning til alternativtænkning. Blandt andet diskuteres ideen om at grundlægge et (bo-)fællesskab for arbejdsløse teologer – noget, der kunne ligne Bonhoeffers Predigerseminar i Finkenwalde, d.v.s. et sted for fordybelse og et åndeligt fællesskab i andagt og bøn.

Kirken er tvunget til, grundlæggende at reflektere over sin stilling i et samfund, der efter 40 års socialisme nu øver sig i det vestlige demokrati. 40 års socialisme og ateisme betyder, at ikke kun den nuværende unge generation er opvokset uden kendskab til og fortrolighed med den kristne tro – men også forældrenes og bedsteforældrenes holdning til kirken er præget af desinteresse, aversion eller direkte modstand. Kirkemedlemskabet i de nye delstater ligger omkring 20 % af befolkningen, lavest igen i Vorpommern med ca. 11% (i byerne indtil 7% af befolkningen).

Hvis kirken i de nye delstater vil genvinde en højere status og stærkere indflydelse på det offentlige liv, så er dette først og fremmest et spørgsmål om kirkens troværdighed. Et prekært emne: For kirken kan heller ikke sige sig fri for medvirken i den østtyske efterretningstjeneste Stasi. Dertil kommer, at befolkningen engang imellem overvurderer omfanget af samarbejdet mellem kirkens ansatte og statens efterretningstjeneste. (I den Pommerske Landeskirke har der ifølge Gauck-myndighe-

dens undersøgelser været involveret 7 ud af 220 gejstlige, deraf 3 i kirkeledelsen.)

Heller ikke kirken har fundet den i årene omkring murens fald så eftertragtede »tredje vej« mellem øst og vest. Allerede før den tyske stats genforening besluttede de samlede synoder i hhv. den tidligere østtyske og vesttyske kirke tidsplanen for kirkens genforening. Denne proces blev lettet gennem det samarbejde, som de forskellige Landeskirker allerede havde haft på tværs af den tysk – tyske grænse.

Med disse eksempler er de emner blevet nævnt, som kirken i de nye tyske delstater siden murens fald er optaget af:

– Fortidens forarbejdelse –  
Kirkens vej under de nye markedsøkonomiske betingelser –  
Kirkens forhold til samfundets øvrige institutioner som skoler, militær, massemedier...

Mere overordnet kan disse emner sammenfattes i spørgsmålet om, hvordan det befriende budskab om Jesus Kristus kan forkyndes konkret – og under konkrete betingelser.

#### Litteratur:

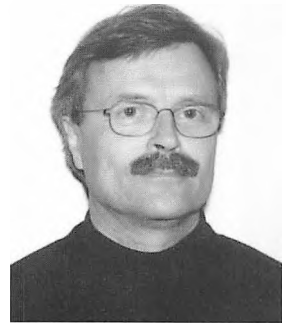
Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit. Wort des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland und der Deutschen Bischofskonferenz zur wirtschaftlichen und sozialen Lage in Deutschland, Hannover/ Bonn 1997.

Gummelt, Eckhard: Kleines »ABC« der Landeskirche. Handbuch für Kirchenälteste, Mitarbeiter und Gemeindeglieder der Pommerischen Evangelischen Kirche, Greifswald 1993.

Vorentwurf einer Revidierten Taufagende »Taufbuch – der Evangelischen Kirche der Union.

# Mennesker og menigheder i Malawi

*Af Jan Ulrik Dyrkjøb, sognepræst Værløse kirke*



Vi er kørt nogle kilometer mod nord fra provinsbyen Karonga i Malawi. På de lokale markeder ser man folk fra Tanzania der er kommet for at sælge deres varer. Vi er ikke langt fra Malawis nordlige grænse. Stedet vi kommer til, hedder Kiwe. Man kan næppe kalde det en landsby. Det er snarere et område med spredte huse. Vi kører et stykke ad en smal jordvej – forbi marker og små huse og hytter. Indimellem ser vi en okse der står og græsser. Så er vi der! Vi ser en lille indhegning af gule stråmætter under et træ. Der er kun nogle få mennesker til at tage imod os. Men inden der er gået ret lang tid, er der mange flere. Nogle drenge kommer med tre stole, så gæsterne kan sidde ned: Præsten fra Danmark og hans kone og den lokale projektleder, Mi-

riam Namwayi, som har taget os med herud.

Kiwe er et af de steder i Malawi der er med i et større projekt som Det Lutherske Verdensforbund har sat i gang og som støttes økonomisk af Folkekirkens Nødhjælp. Det er planen at projektet efter de første år skal overgå til Den Lutherske Kirke i Malawi. Formålet er at udvikle nogle af de fattigste landområder i et land der som helhed hører til blandt verdens fattigste. Det handler om mange ting: Bedre vandforsyning (brønde), bedre dyrkningsmetoder, dyrkning af flere afgrøder så ernærings-situationen kan forbedres og så der med tiden kan blive mulighed for indtjening. Det handler om bedre hygiejne og øget viden om sygdomme og sygdomsforebyggelse. (Vi er i et højrisikoområde for mala-

ria, og desuden er AIDS et af landets helt store sundhedsproblemer). For mange – især ældre kvinder – handler det om at lære at læse og skrive.

Området hvor Kiwe ligger, har været oversvømmet i regntiden. Befolkningen måtte flytte væk og er nu kommet tilbage. Deres høns druknede, så de har et lille ekstra projekt der går ud på at skaffe kyllinger og høsehold igen. Og så er der kirken! Den gik til under oversvømmelsen. Nu er indhegningen hvor vi samles, midlertidig kirke. Vi synes det er en både hyggelig og stemningsfuld kirke. Men folkene i Kiwe vil naturligvis gerne bygge en ny »rigtig« kirke, og de har allerede bestemt hvor den skal ligge.

### **Glæde og alvor og fremtidshåb**

Det bliver en eftermiddag vi ganske sikkert aldrig kommer til at glemme. I den varme afrikanske sol er vi ude at bese rismarkerne, og vi får demonstreret hele processen: Hvordan risen bliver høstet og tørsket og malet til fin hvid ris. Sangkoret som består af unge mennesker, synger smukt og længe for os. Jeg holder andagt. Læreren taler beskedent

og alligevel indtrængende om det der er nået og om det man håber at komme videre med. Miriam fortæller og viser frem.

Det hele er præget af glæde og munterhed, og samtidig er der en dyb alvor. Det gælder jo fremtiden og fællesskabet og selve livet. Og troen er med! Der bliver sunget om Jesus. Vi beder sammen, og jeg lyser velsignelsen. Folk er lutherske her på stedet. De er landbrugere og mennesker sammen. De er også menighed sammen. Den afstand mellem tro, kirkeliv og menneskeliv som vi ofte oplever hjemme, findes ikke her.

Samme formiddag har vi besøgt den lutherske kirke i Karonga. Evangelisten, Sihyde Mchizi, og sognemedhjælperen, Tabu Gondwe, viser os rundt. Menigheden blev grundlagt for ca. fem år siden, og nu er der mere end fire tusind medlemmer. Der er flere små kirker i byen. Ved en af kirkerne har menigheden bygget skole. Og en af menighedens fremtidsplaner går ud på også at få en teknisk skole, så unge mennesker kan lære et håndværk. Her møder vi også en kvindegruppe som Tabu Gondwe leder. Kvinderne mø-





*Rishost i Kiure i det nordlige Malawi.*

des for at sy måtter som de så sælger for at skaffe en lille indtægt til deres familier. Man støtter hinanden og besøger hinanden. Og hveranden gang man mødes er der bibeltime.

Den følgende dag er vi med Miriam hjemme i hendes eget område, Mlare, der ligger tredive kilometer syd for Karonga. Det er et regnfattigt område der ligger mellem bjergene og Malawisøen. Her er der brøndgravning i gang hele to steder, og man er i gang med at dyrke nye afgrøder.

På vejen tilbage til Karonga

standser vi ved den lille kirke i Ipyana. Uden for kirken underviser en lærer en gruppe kvinder i læsning og skrivning. De demonstrerer stolt hvad de har lært. Hvad har især motiveret dem? Svaret er at de gerne vil kunne læse deres Bibel og skrive breve til deres familie. Vi oplever umiddelbart hvor vigtigt det er for disse kvinder at få lært det som de ikke fik lov at lære i en yngre alder – sikkert også fordi de gerne vil være et godt eksempel for deres børn og unge. Samtidig oplever vi helt tydeligt at vi befinder os i en



*Sangkoret i den midlertidige kirke i Kiwe. På flojen til højre ses projektleder Miriam Namwayi.*

kultur hvor det mundtlige ord er i højsædet. Det er ikke alle der kan læse og skrive, men at fortælle og give udtryk for sin mening gennem det talte ord og kropssproget er ikke noget problem.

Alle de steder vi kommer, møder vi en storslået menneskelig værdighed, en tro på fremtiden på trods af alle vanskeligheder, en vilje til at gøre en indsats. Altid tales der meget konkret og målrettet om tingene: »Vi kunne tænke os det og det. Det ville løse det og det problem for os.« Sam-

tidig ved folk at der er en lang vej foran dem og at der må tages mange små skridt for at nå frem til de mål de har sat sig.

Vi er gæster, og vi bliver taget imod med den store hjertelighed og høflighed som er så karakteristisk for Malawis befolkning. Men vi er også kristne sammen med de mennesker vi besøger. Når vi samles til andagt under Afrikas himmel og hører Guds ord og beder sammen, så befinder vi os i et fællesskab som gør alle afstande og forskelle uvæsentlige. Samtidig kan vi ikke an-



*Den lutherske kirke i Mzuzu.*

det end opleve at vi modtager mere end vi kan give. Vi oplever et stærkt nærvær og en helt ubegribelig styrke hos de mennesker vi møder. Det er en styrke der omfatter både tro og liv. Uden at vi næsten ved af det, bliver vi suget ind i et livgivende kraftfelt.

Efter besøget i det nordlige Malawi er vi ikke et øjeblik i tvivl om at de penge som Folkekirkens Nødhjælp giver til landbrugsprojektet, er givet godt ud (750.000 kr. om året indtil år 2000, til hele projektet der omfatter flere områder

i Malawi). Miriam Namwayi er den ideelle projektleder. Hun er fuld af energi og entusiasme. Hun har overblik og kender sine folk. Hun holder af dem, lytter til dem, lader dem komme til orde, giver dem selvtillid. Og man fornemmer at for hende er den kristne tro det mest selvfølgelige og sikreste af alt.

### **Det glædelige budskab**

Den følgende søndag er vi i den lutherske kirke i Mzuzu, en by lidt længere mod syd. Trods det at vi er i tørketiden,

har det regnet hele natten. Da vi kommer til kirken, er regnen endnu ikke helt holdt op. Det er også lidt køligt denne morgen. På vejen til kirke ser vi at folk har fået paraplyer og overtøj frem. Der står et par mennesker ved kirken. De fortæller at præsten er syg, og i øvrigt er der begravelse i nabolaget, så der kommer nok ikke så mange i kirke på denne søndag.

Efterhånden kommer der dog en del flere til, og vi kommer i gang. Gudstjenesten bliver ledet af to menighedsrådsmedlemmer. Den ene forestår liturgien. Den anden prædiker for os. Vi hører om Peters fiskedragt og får at vide at nu er det os der er menneskefiskere. Vi har hver især den opgave at tale om evangeliet til de mennesker vi møder. Evangelisten, som er blevet hentet i sidste øjeblik, medvirker ved læsningerne. Koret er ikke fuldtalligt, men menighedssangen kan sagtens bære igennem. Særlig stærkt står den indledende syndsbekendelse. Efter en kort stilhed, synger menigheden et kort liturgisk led. Den enkle sang løfter sig uendelig smukt i rummet. Vi kan ikke være i tvivl om at det er det glæde-

lige budskab om tilgivelse og fred vi er sammen om. Min kone og jeg bliver præsenteret under meddelelserne. Jeg improviserer en lille ekstra prædiken som bliver oversat til det lokale sprog tumbuka, og jeg lyser velsignelsen til sidst.

Menigheden kan selv. Det er et myndigt lægfolk som vi nok aldrig før har oplevet det. Og samtidig er der den allerstørste respekt for præsteembedet. Kirkebygningen er så enkel som tænkes kan. Udsmykning er der ikke meget af: Et simpelt alter med lys og lidt grønt, et kors af træ, en læsepult. Vi sidder på primitive bænke der er tømret sammen af nogle få brædder. Alligevel er det en af de bedste gudstjenester jeg i mit liv har været til.

### **Fra diktatur til demokrati**

Vi var sammenlagt tre uger i Malawi fra slutningen af juni til et stykke hen i juli i år. Vi mødte mange venlige og hjertelige mennesker i by og på land. Vi oplevede byer og landsbyer, markeder og mennesker langs vejene og ikke mindst den storslåede natur: Bjergene, Malawisøen med de hvide strande, bush'en, bananpalmerne, den røde jord, det



*Søndagshøjmessen i Mzuzu afsluttes uden for kirken.*

røde støv som lægger sig overalt, i det hele taget de mange stærke farver, og så tropenatten og den overvældende stjernehimmel.

Som det er fremgået, fik vi også lejlighed til at besøge nogle af de projekter som Folkekirkens Nødhjælp støtter. Nødhjælpen har netop i år oprettet sit eget kontor i Malawis hovedstad Lilongwe. Herfra varetages støtten til en række projekter i Malawi og i andre lande i det sydlige Afrika. Der er et nært og frugtbart samarbejde med lokale grupper og instanser, ikke

mindst kirker og kirkelige organisationer. Den bærende tanke er at der skal være tale om hjælp til selvhjælp og hjælp på lokale præmisser.

Malawi er et forholdsvis lille land. Hvis vi regner Malawisøen fra, er landets areal godt og vel dobbelt så stort som Danmarks areal, og nogenlunde det samme gælder for befolkningstallet. Malawi er også et fattigt land. I social og økonomisk henseende ligger det godt under gennemsnittet for afrikanske lande syd for Sahara. Problemerne er mange og store, især ernæ-

ringsmæssigt, sundhedsmæssigt og med hensyn til undervisning og erhvervsmuligheder. Gennemsnitsalderen ligger omkring 41 år. Op imod en fjerdedel af de levendefødte børn dør inden de bliver fem år gamle, og der er kun 3% af befolkningen der er over 65. Man skal ikke være længe i landet for at opleve at for den langt overvejende del af befolkningen er livet et truet liv. Pludselige dødsfald i en tidlig alder hører simpelthen til dagens orden. I Malawi tager man ikke livet for givet!

Folkekirkens Nødhjælp har siden 1995 haft Malawi som særligt prioriteret område for projektstøtte. Det hænger naturligvis sammen med at der er så mange store og vigtige opgaver at tage fat på. Men baggrunden er også at Malawi er et land hvor det inden for de seneste år for alvor er blevet muligt at fremme forandringer til det bedre. Landet var indtil 1964 en britisk koloni (under navnet Nyasaland). Da uafhængigheden kom, blev det dog ikke ensbetydende med indførelsen af demokrati. I tredive år var Malawi reelt en diktaturstat under Hastings Kamuzu Banda indtil der i 1994 for før-

ste gang blev afholdt valg med deltagelse af flere partier og en demokratiseringsproces blev sat i gang. Det er i øvrigt interessant at det ikke mindst er kirkerne der fra begyndelsen har fremmet denne proces. Allerede i 1992 dannede den katolske kirke, de protestantiske kirker og det muslimske samfund den såkaldte Public Affairs Committee (PAC), og denne komité har siden da været en vigtig faktor i demokratiseringsprocessen.

Det malawianske samfunds demokratisering er naturligvis slet ikke afsluttet. Det er bl.a. endnu ikke lykkedes at få afholdt lokale valg og at få etableret et demokrati på lokalt plan. Det hænger ikke mindst sammen med at landsbyhøvedningene fortsat har stor betydning. Men demokrati er som bekendt ikke blot et spørgsmål om formelle valg og styre-reformer. Det har også noget med menneskers faktiske liv og bevidsthed at gøre. Det oplevede vi da vi efter besøget i de nordlige områder kom til den lille by Nkhotakota ved Malawisøen. Her overværede vi en workshop om menneskerettigheder. Det var især kvinders og børns rettigheder der var i fokus, men også

mere generelle spørgsmål om lovgivning og rettigheder blev taget op.

Workshoppen var et led i et landsdækkende projekt som er organiseret af kirkerne i fællesskab og som Folkekirkens Nødhjælp er ene om at finansiere. Der er blevet fremstillet en undervisningsbog (*Women's Rights and Child Survival*), og der er blevet uddannet et stort antal ledere som så afholder workshops lokalt.

Ved workshoppen i Nkhokota var der samlet ca. 35 deltagere, de fleste kvinder (nogle af de yngre med deres små børn på ryggen), men også 3-4 mænd. De kom fra den romersk-katolske, den anglikanske og den presbyterianiske kirke. Lederen var kvinde og katolik. Noget af stoffet i undervisningsbogen blev gennemgået. Der blev spillet rollespil, og der blev diskuteret livligt. Det var ikke mindst det levende ord i kvindemund vi oplevede! Under evalueringen til sidst udtrykte deltagerne stor tilfredshed med dagen. De var glade for at kunne være sammen på tværs af kirkesamfundene, og de ville gerne lære mere, og de håbede at flere ville deltage i disse workshops.

Det var ganske forunderligt at tænke på stedets historie. I Nkhokota lå indtil engang i forrige århundrede et af Østafrikas største slavemarkeder. David Livingstone besøgte stedet et par gange, bl.a. med det formål at få en af de lokale høvdinge til at opgive slavehandelen. Og nu oplevede vi at mennesker – og ganske særligt kvinder! – frit kunne give deres mening til kende og sammen drøfte hvordan den enkeltes værdighed og rettigheder bedst kan fremmes.

### **Den lutherske kirke i Malawi**

Vi besøgte ikke blot de små lutherske menigheder i det nordlige Malawi. Vi kom under vores ophold til at kende Den Evangelisk-Lutherske Kirke i Malawi på flere måder og i flere sammenhænge. Det begyndte med en dejlig søndag i den lutherske domkirke i hovedstaden Lilongwe. Jeg var blevet indbudt til at være gæsteprædikant, men der var i det hele taget meget der skulle foregå på denne dag: Først den indledende syndsbevidstheds og afløsning, derefter var der indvielse af en ny kvindelig sognemedhjælper, modtagelse af nye medlemmer af menigheden, dåb af en halv snes små

og store børn, offergang. Så kom prædikenen, og derefter var der forskellige meddelelser, præsentation af gæster og et indlæg fra biskop Joseph Bvumbwe der ellers deltog som almindelig kirkegænger. Endelig var der en stor altergang (som man ikke har hver søndag). Der var læsninger og fællessalmer undervejs nogenlunde som vi kender det, og kirkens ungdomskor og voksenkor medvirkede med egne indslag. Gudstjenesten varede 3½ time og sluttede uden for kirken med kort skriftlæsning og endnu et par sange. Det var afvekslende, levende, bevægende, og på en forunderlig måde meget højtideligt og al ligevel ganske uformelt.

Vi fik under opholdet talt med biskop Bvumbwe og med to af præsterne ved domkirken, domprovst Banda og pastor Zombe. Ved disse samtaler og ved mødet med kirken i det nordlige Malawi fik vi et indtryk af hvad den lutherske kirke i Malawi står for.

Den lutherske kirke er forholdsvist ny i landet. Den er ikke opstået som resultat af mission, men blev grundlagt af lægfolk i 1982. Det aktuelle medlemstal er omkring

15.000. Det betyder at kirken er væsentlig mindre end de store kirkesamfund: Den katolske, den presbyterianske og den anglikanske kirke. Til gengæld er det en kirke i stærk vækst. Vi oplevede da også tydeligt at der er bevægelse i tingene, og at præster og medarbejdere og menigheder er meget stolte af deres kirke og af at være lutherske.

Jeg spurgte både biskoppen og præsterne i Lilongwe og evangelisten i Karonga hvad det er ved den lutherske kirke der tiltrækker nye medlemmer og hvad der i det hele taget er vigtigt for kristne mennesker i den lutherske kirke. Der var flere ting der blev fremhævet: Vækkelse og omvendelse som folk kan opleve i sekter og pinsekirker, er ikke grundlag nok for kristenlivet. Der må noget mere solidt til. Det er nødvendigt med en *lære*, og det har den lutherske kirke. Mennesker der ønsker at slutte sig til kirken går til undervisning hvor man bruger Luthers Lille Katekismus og gennemgår Det Gamle og Det Nye Testamente. Folk der søger kirken, er optaget af selve kerne i kristendommen. De spørger: Hvordan bliver jeg frelst over for Gud? Andre





*Workshop om menneskerettigheder i Nkhotakota.*

steder hører de om »lov« og moralsk livsførelse som frelsesbetingelser. I den lutherske kirke står budskabet om Guds nåde og syndernes forladelse klart og utvetydigt.

Folk er også glade for at den lutherske kirke har en fast og velordnet liturgi og en historie og en tradition. Man ser bispeembedet som en garant for tradition og læregrundlag, og det er tydeligt at der i det hele taget er stor respekt omkring bispeembedet og også omkring Biskop Bvumbwe som person. Det bliver fremhævet at biskoppen spiller en væsent-

lig rolle i samarbejdet mellem kirkerne og også i landets politiske liv. Den lutherske kirke i Malawi opfatter sig selv som centralt placeret i det kirkelige landskab, midt mellem den katolske kirke og de øvrige protestantiske kirker. Det giver en god mulighed for at kirken – trods det at den ikke er så stor – kan have en formidlende og samlende rolle.

Jeg spurgte evangelist Mchizi i Karonga hvad folk især var optaget af i forkynnelsen og i Bibelen. Igen var det det helt centrale der blev fremhævet: Man ville høre om

Jesus. Man ville høre beretningen om Jesu lidelse, død og opstandelse. Men Mchizi fremhævede også at folk er glade for at kunne identificere sig med de bibelske personer. Når kvinderne hører om den døde Tabita der bliver opvækket af Peter (i Apostlenes Gerninger, kap. 9), og de også hører at hun har gjort gode gerninger og givet mange almisser og har syet mange kapper og kjortler, så bliver beretningen både evangelium, formaning og spejlbillede for dem.

### **Sammenhæng mellem tro og liv**

Som det er fremgået, er det karakteristisk for den lutheriske kirke i Malawi – og sikkert også for andre kirker – at trosliv og menneskeliv er tæt forbundet med hinanden. Der forkyndes og holdes gudstjeneste og undervises i kristendom, men samtidig er der et engagement i at forbedre de fælles levevilkår. På den måde bliver kristendommen meget konkret. Den bliver vævet ind i det virkelige liv, det truede liv, det liv som både rummer sorg og glæde og modgang og håb, det liv som mennesker

sammen bygger op og deler med hinanden.

Biskop Bvumbwe besøgte Danmark lige inden vi skulle af sted til hans land, og han sagde til mig: »Ja, vi er materielt fattige, men åndeligt rige!« Det blev sagt enkelt og uden overlegenhed – og det viste sig at være mere end sandt. Det må blot lige med at for de mennesker vi mødte, var det åndelige altså ikke et særligt område af tilværelsen adskilt fra det øvrige. Der var tværtimod en sammenhæng mellem det indre og det ydre, mellem livet i kirken og livet uden for kirken.

Det er blevet sagt at kristendommens fremtid ligger i Afrika (og i det hele taget i Den Tredje Verden), og det kan meget vel vise sig at være rigtigt. Der går mennesker i hvert fald efter det væsentlige i kristendommen. Mange kirkelige diskussioner i Danmark handler jo om rammerne og de mere ydre forhold: Folkekirkens strukturproblemer, menighedsrådenes og ikke mindst præsternes arbejdsvilkår, kirkernes indretning og udsmykning og andet af samme skuffe. Man kan med rimelighed spørge om hvornår

der i folkekirken har været en virkelig frugtbar diskussion om selve sagen, om troen og evangeliet og om hvordan vi skal forkynde Kristus og leve troværdigt i et postmoderne samfund – og vel at mærke en diskussion hvor der ikke bare blev gravet grøfter og gentaget klichéer.

I Malawi spørger mennesker efter frelse, efter det gode og rette liv, efter fremtid og håb. Der handler det om det væsentlige, om kernen, om det vi er kirke for. Der bliver

bedt og bedt. Der bliver sunget sådan som man må forestille sig at englenerne synger. Guds navn bliver sagt med inderlighed og ærbødighed. Jesu ord bliver hørt og taget til hjerte. Det handler om godt og ondt, om synd og nåde, om sandt og falsk, om liv og død. Mennesker bliver båret af en styrke som ikke kommer fra dem selv, men som de får givet og som de giver videre. At være blandt dem er at få lov at ane hvad skaberkraft og kærlighed i virkeligheden er.

# En fremmed er en ven, du ikke har mødt!

Stiftsudvalget for det mellemkirkelige arbejde

*Af Birthe Willumsen*



Det er en ofte erfaret sandhed, at en fremmed bliver en ven, når man først er kommet til at kende hende eller ham. Det gælder for os i mødet med de nye danskere, og det gælder i lige så høj grad i mødet med kristne fra andre lande eller fra andre kirkesamfund i Danmark. En leder-artikel i Kristeligt Dagblad her i efteråret skriver i overskriften »Etniske kristne«, at »i dansk kristendomstradition er danskhed og kristendom så tæt sammenvævede, at det ind i mellem kan være vanskeligt at skelne de to ting«. Teksten polemiserer på udmærket vis mod tendensen og slår til lyd for, at vinduerne åbnes, så man indser, at det kristne evangelium sprænger alle nationale og konfessionelle grænser, og oplever, at det kristne fællesskab er meget større end som så. Det mel-

lemkirkelige arbejde er en oplagt anledning til at gøre denne erfaring.

En praktisk mulighed herfor er, at den lokale sognemenighed etablerer kontakt med en menighed i et andet land. Flere sogne rundt i stiftet har megen glæde af sådanne forbindelser, de fleste med menigheder i Østeuropa, men der er også eksempler på venskaber med menigheder i Østafrika og i de nordiske lande, hvortil kommunerne har knyttet venskabelige kontakter. Udvalget er gerne behjælpelig med at etablere kontakterne og yder også gerne tilskud til dem. Endvidere har det Mellemkirkelige Råd en database om emnet.

Aktuelt har fire rumænske menigheder søgt kontakt til menigheder i Helsingør Stift. Disse ønsker er fremsat i for-

bindelse med det nu afsluttede Rumæniensprojekt. Projektet indsamlede over ½ mill. kr. til gadebørnene i Bukarest og skabte desuden kendskab til kristne i landet. Søllerød Sogn har sluttet venskabsforbindelse med en menighed dér og havde i sommer besøg derfra.

En anden udløber af projektet er rumænske studenters ophold i København med 3 måneders teologisk studium ved universitetet. For andet år i træk har vi i stiftet besøg af en kvindeligt teologisk student fra Rumænien. Opholdet er værdifuldt på flere måder – også for de menigheder i stiftet, som får lejlighed til at træffe den pågældende.

På det hjemlige plan har stiftsmøder i samarbejde med andre kristne fundet sin foreløbig faste form. For tredje år i træk har vi i efteråret indkaldt repræsentanter for den katolske, baptistiske og metodistiske kirke samt Pinsebevægelsen og Frelsens Hær – alle med hjemsted i Helsingør Stift – til et møde, hvor vi i fællesskab skal tilrettelægge et arrangement for vore medlemmer. Emnerne de to sidste år har været »Islam og kristendom« samt »Kulturkristendom«. Det er karakteristisk, at

man hidtil har valgt kultur-mødet og fremmedgørelsen som den fælles udfordring, men hvem ved, måske bliver de læremæssige forskelligheder emnet denne gang. Idet det er svært at samles fra hele det vidt-strakte området, flytter vi det rundt i stiftet. Til nu har arrangementet ligget i Herlev det ene år og i Lyngby det næste. I 1999 holdes det i Hvidovre.

Året har iøvrigt været præget af valg til udvalget, og vi takker menighedsrådene og distriktsforeningerne for den interesse, man har vist valget ved opstilling af kandidatlistor og ved stemmeafgivning. I forbindelse med valget tog vi afsked med Knud Sørensen og Lars Tjalve, som begge har deltaget i arbejdet gennem 8 år, udvalgets hele levetid. Vi måtte desuden ufrivilligt tage afsked med Jesper Lundbye, som var med i en del af sidste periode og ikke blev valgt til den nye. Idet vi i det sidste års tid har måttet mangle et medlem, er der nu indvalgt fire nye medlemmer, to præster nemlig Jørgen Christensen og Signe Voldby og to lægfolk Tine Rudebeck Holm og Anne Marie Boile Nielsen. Som lægfolk genvalgtes end-

videre Kaj Elkrog og Birthe Willumsen. Det nye udvalg har i det halve år, der er gået siden valget, udfoldet stor idérigdom og en særdeles veloplagt kreativitet, som finder sit første udtryk i et idékatalog, som først i det nye år udsendes til menighedsrådene. Det er festligt at gå ind i det tiende

udvalgsår i den atmosfære. Vi ser frem til mange reaktioner fra stiftets menigheder i anledning af idékataloget og de øvrige aktiviteter og minder om, at der på vort budget er afsat 50.000 kr, pr. år til mellemkirkelige initiativer ude i sogne-  
menighederne.

# Stiftsudvalget for ydre mission

*Af Henrik Jul Petersen, formand for  
stiftsudvalget for Ydre Mission,  
sognepræst Hendriksholm kirke*



Stiftsudvalget for Ydre Mission afholdt den 25. oktober 1998 sit årlige stævne i Islebjerg Kirke i Frederikssund. Det er tradition, at det årlige stævne afholdes i en af stiftets kirker, så man med disse stævner kommer rundt i hele stiftet. I år knyttede stiftsudvalget sig til Islebjerg menigheds årlige missionscafé. Stævnet begyndte traditionen tro med en gudstjeneste forestået af biskop Lise-Lotte Rebel i det nyligt indviede smukke kirkerum. Teksten var søndagens evangelium om faderen, der havde to sønner, som sagde et og gjorde noget andet. Derefter stod dagen i Den danske Israelsmissions tegn, hvor pastor Jens Arne Skjøtt, udsendt af Israelsmissionen til Jerusalem, talte om Israel som en halvtredsårig stat ud fra Israelsmissionens synsvinkel. Det

er vigtigt, at vi som kristne er til stede for de palæstinensiske kristnes og de messianske jøders skyld. Efter foredraget blev det lotteri udtrykket, som Islebjerg Menighed havde foranstaltet. Der kunne efter stævnet sendes over kr. 6.000,00 til Israelsmissionen.

Formålet med stiftsstævnerne er at gøre folkekirkens menigheder bevidste om det ansvar vi som kristne har over for mennesker fra andre kulturer og være åben for den inspiration som udgår fra disse mennesker i møde med budskabet om Jesus Kristus.

Stiftsudvalget, som er sammensat af repræsentanter for menighedsrådsforeningerne og missionselskaberne, ser det som sin opgave at inspirere til oprettelse af provstikomiteer i stiftet. Der findes i stiftet for tiden kun Hillerød Provstiko-

mité. Denne har opfordret sognene i provstiet til at samles om konkrete projekter. I 1997-98 støttede man Lugala Hospital i Tanzania og havde sat sig det mål at kunne sende kr. 50.000. Det blev til kr.

65.000. Det er Hillerød Provstikomité's mening i 1999 at støtte meget fattige menigheders kirkebyggeri i Ethiopien på en sådan måde, at hjælpen bliver en slags hjælp til selvhjælp.



# Helsingør Stifts Landemodeakt 1998

- I Ekstrakt af landemodefórhándlíngerne 1998.
- II Love, bekendtgórelser, cirkulærer og cirkulærskrivelser udgáet fra Kirkeministeriet i 1997/98.
- III Sjællandskapitelstakster for 1997.
- IV Til- og afgang i stiftets gejtstíghed siden november 1997.
- V Ordinationer siden oktober 1997.
- VI Kurser for præster i 1998.
- VII Regnskab for Helsingør stiftsfond for 1997.
- VIII Regnskab for 1997 for legat »Fiscus Ecclesiasticus« og »Nascous Legat«.
- IX Udnævnelser og afskedigelser i bispeembedet og stiftsøvrigheden.
- X Bispekontorets, stiftsøvrighedens, stiftskassererkontorets og stiftsfondens adresser m.v.
- XI De kgl. bygningsinspektører, bygningskonsulenter m.fl.
- XII Stiftets provster.

# I

## Ekstrakt af landemodefórhándlíngerne

*Helsingør Stífts landemodefórhándlíng  
lørdag den 3. oktober 1998, kl. 9.00  
i Vor Frue Kloster*

I forhándlíngerne deltog biskoppen, stiftamtmanden, stiftets provster, stiftskontorchefen, stiftskassereren og stiftsfuldmægtígene. Forhándlíngerne blev gennemfórt i henhold til den udleverede dagsorden.

### A. Orientering om:

#### 1. Afholdte kurser, arrangeret af biskoppen.

Stiftskursus for præster på Frederiksborg Højskole i Hillerød maj 1998.

Deltagerantal: Ca. 90.

Udgift for Stiftsfonden: Ca. 90.000,- kr.

#### 2. *Stiftsbogen*

Forventet udsendelse i løbet af december 1998

#### 3. *Stiftsbladet*

Bladet hviler nu økonomisk i sig selv gennem bidrag fra menighedsrådene. Udsendes til samtlige menighedsrådsmedlemmer, præster og kirkefunktionærer.

#### 4. *Kirken i Sommerlandet.*

Pjecen som er efterspurgt er udsendt i lidt ændret form. Flere kirker ønsker at deltage. Pjecen giver oplysning om gudstjenester og kirkekoncerter samt en kort omtale af kirkerne.

#### 5. *Udvalg nedsat af Landemødet.*

##### a. *Undervisningsudvalget*

Udvalgets formål (herunder målgruppen) stadig under debat. Udvalget deltager i planlægningen af uddannelseskongressen i stiftet.

##### b. *Udvalget for Ydre Mission*

Det årlige møde finder sted 25. oktober 1998 i Islebjerg kirke.

6. *Teologisk konsulentbistand.*  
Grundet behov for teologisk bistand til bispeembedet er ved Kirkeministeriets foranstaltning etableret en konsulentordning, som er tidsbegrænset til bestemte opgaver og alene knyttet til bispeembedet.
  7. *Arbejdet med provstideling.*  
Henvist til provstemøde.
  8. *Status for arbejdet vedr. planlægning og prioritering af stiftsmidlerne.*  
Orienteringen bortfalder for indeværende.
- B. *Redegørelse fra stiftskassereren.*  
Udsendt redegørelse blev gennemgået kort.
- C. *Regnskaber.*
1. Nascous legat og Fiscus Ecclesiasticus for året 1997.
  2. Helsingør Stiftsfond for året 1997.  
De under 1 og 2 nævnte regnskaber blev taget til efterretning.
- D. *Spørgsmål til afgørelse.*
1. Ansøgning om tilskud fra legat til fordel for præsteenker.  
Yderligere ansøgninger vil evt. fremkomme. Henvist til provstemøde.
  2. *Fastsættelse af dato – datoer – for provstemøde.*  
Fastsat til 17. november 1998, kl. 9.30.
  3. *Valg af næste års prædikant.*  
Provsten for Ballerup-Værløse Provsti valgt.  
Som suppleant valgtes provsten for Gentofte Provsti.
- E. *Eventuelt.*  
Intet.

## II

# Love, bekendtgørelser, cirkulærer m.v. fra Kirkeministeriet m.fl. i det siden sidste landemøde forløbne år (1997/98)

- 15/5 1997 Kirkeministeriet, Cirkulære om ferieaftalen.
- 30/9 1997 Kirkeministeriet, vejledning om ferierettigheder for ansatte ved kirker og kirkegårde.
- 13/10 1997 Kirkeministeriet, vejledning om de forhandlingsregler, der gælder for tjenestemænd m.fl. ved folkekirkens kirker og kirkegårde.
- 24/10 1997 Kirkeministeriet, cirkulære om ændring af visse kirke- og kirkegårdsansattes lønninger m.v.
- 29/10 1997 Kirkeministeriet, cirkulæreskrivelse om satser for ATP-bidrag fra 1. april 1997.
- 29/10 1997 Civilrettsdirektoratet, skrivelse om ændring af navnelovens § 14 – udtalelse fra børn, som ikke er fyldt 12 år.
- 1/11 1997 Kirkeministeriet, cirkulære om godkendte fornavne.
- 10/11 1997 Kirkeministeriet, cirkulære om ophævelse af kvoteringen af graveres administrationstillæg.
- 24/11 1997 Udenrigsministeriet, vedr. dokumenter der skal legaliseres af myndigheder og institutioner før Udenrigsministeriets påtegning.
- 25/11 1997 Kirkeministeriet, cirkulære om ændring af cirkulære om kirkelige kassers budget, regnskab og revision m.v.
- 5/12 1997 Kirkeministeriet, skrivelse vedr. ændring af rådighedsbeløbs størrelse pr. 1. januar 1999.
- 5/12 1997 Kirkeministeriet, cirkulæreskrivelse om pensionsbidrag af visse faste tillæg til organister.
- 10/12 1997 Kirkeministeriet, bekendtgørelse om ændring af bekendtgørelse om budget- og regnskabsvæsen for fællesfonden m.v.
- 10/12 1997 Kirkeministeriet, cirkulære om forhøjelse af rådighedstillæg til visse organiststillinger.
- 20/12 1997 Kirkeministeriet, cirkulære om løn- og ansættelsesvilkår for kirke- og kirkegårdsfunktionærer.
- 30/12 1997 Kirkeministeriet, cirkulære om satser for godtgørelse for benyttelse af eget befordringsmiddel på tjensterejser med virkning fra 1. januar 1998.

- 12/1 1998 Kirkeministeriet, cirkulæreskrivelse om cirkulære om oprettelse af stillinger som kordegn og om oprettelse af stillinger som kordegneassistent.
- 23/1 1998 Kirkeministeriet, cirkulære om omklassificering af PO-organer i lønramme 9/14/17.
- 23/1 1998 Kirkeministeriet, skrivelse vedr. forhøjelse af bidrag for brug af tjeneste- og lejeboliger med virkning fra 1. juni 1998.
- 26/1 1998 Kirkeministeriet, cirkulæreskrivelse vedr. satser for ATP-bidrag fra 1. januar 1998.
- 3/2 1998 Kirkeministeriet, cirkulære om opsigelse af forsikringer m.v.
- 13/2 1998 Kirkeministeriet, bekendtgørelse om samarbejde mellem menighedsråd om ændring af budgetproceduren m.v.
- 18/2 1998 Kirkeministeriet, skrivelse vedr. administration af §§ 3-4 i cirkulære af 12. januar 1998 om oprettelse af stillinger som kordegn og om oprettelse af stillinger som kordegneassistent.
- 5/3 1998 Helsingør Stiftsøvrighed, skrivelse angående pristalsregulering pr. 1. april 1998 af kirkegårdstaksterne.
- 23/3 1998 Kirkeministeriet, cirkulære om ændring af visse kirkegårdslederens lønninger.
- 6/4 1998 Kirkeministeriet, bekendtgørelse om provstiudvalgskassernes budget, regnskab og revision m.v.
- 15/4 1998 Kirkeministeriet, cirkulære om omklassificering af en række kordegne- og kirkegårdslederstillinger.
- 15/4 1998 Kirkeministeriet, cirkulæreskrivelse om folkekirkens budgetter for 1999.
- 29/4 1998 Kirkeministeriet, vejledning om provstiudvalgskasserne.
- 30/4 1998 Kirkeministeriet, cirkulære om regulering af kirkefunktionærens lønninger m.v. pr. 1. april 1998.
- 30/4 1998 Kirkeministeriet, cirkulære om lønning af vikarer ved kirker og kirkegårde pr. 1. april 1998.
- 7/5 1998 Kirkeministeriet, pressemeddelelse vedr. nye aktiviteter betyder stigning i landskirkeskat.
- 28/5 1998 Kirkeministeriet, skrivelse vedr. nye lønninger m.v. for gartnere og gartneriarbejdere pr. 1. april 1998.
- 15/6 1998 Kirkeministeriet, cirkulæreskrivelse om løn- og ansættelsesvilkår for gravermedhjælpere m.fl.
- 2/7 1998 Civilretsdirektoratet, vedr. navngivning af piger, hvis forældre har tilknytning til den navneskik, at piger ved navngivning tillægges et pigefornavn efterfulgt af faderens, farfaderens og evt. oldefaderens fornavn.

- 31/7 1998 Kirkeministeriet, cirkulære om aflønning af provstisekretærer.
- 7/8 1998 Kirkeministeriet, cirkulæreskrivelse om pensionsbidrag af administrationstillæg til gravere og visse kirkegårdsledere.
- 20/8 1998 Kirkeministeriet, cirkulære om mørkt tøj til kordegne.
- 17/9 1998 Kirkeministeriet, cirkulære om regulering af kirkefunktionærens lønninger m.v. pr. 1. oktober 1998.
- 1/10 1998 Kirkeministeriet, cirkulære om ophævelse af den obligatoriske nyvurdering af lønkvoten ved ledighed i stillinger som kirkefunktionær.
- 23/10 1998 Kirkeministeriet, cirkulæreskrivelse fra Civilretsdirektoratet om anmeldelse af navneforandring for personer der har domicil i Danmark, men som er tilført ministerialbøgerne på Færøerne.

### III

## Sjællands stifts kapitelstakster

Kapitelstaksten er for 1997 beregnet til 86,58 kr. pr. 100 kg hvede og til 93,89 kr. pr. 100 kg byg.

### IV

## Til- og afgang i stiftets gejstlighed siden 1. oktober 1997

#### *Præster tilflyttet stiftet:*

Pastor Ida Kongsbak er ansat som sognepræst i Avedøre pastorat fra den 1. august 1997.

Pastor Lisbeth Maj Britt Christensen er ansat som sognepræst i Brøndbyvester pastorat fra den 1. oktober 1997.

Pastor Flemming Jensen er ansat som sognepræst i Avedøre pastorat fra den 1. november 1997.

Pastor Dennis Jelstrup er ansat som deltidsbeskæftiget, midlertidig hjælpepræst i Lindelhøj pastorat fra den 1. december 1997.

Pastor Trine Stevn Pedersen er ansat som deltidsbeskæftiget, midlertidig hjælpepræst i Ballerup pastorat fra den 1. december 1997.

Pastor Helle Ann Hentzer er ansat som deltidsbeskæftiget, midlertidig hjælpepræst i Virum pastorat fra den 1. december 1997.

Pastor Eva Borbye Pedersen er ansat som sognepræst ved Christianskirken fra den 1. december 1997.

Pastor Dorothea Gloëckner er ansat som deltidsbeskæftiget, midlertidig hjælpepræst i Glostrup pastorat fra den 1. december 1997.

Pastor Flemming Gordon Møller er ansat som sognepræst K/B i Glostrup pastorat fra den 1. december 1997.

Pastor Leif Holmstrøm er ansat som sognepræst K/B i Gilleleje pastorat fra den 1. februar 1998.

Pastor Caja Emilie Winterø er ansat som deltidsbeskæftiget, midlertidig hjælpepræst i Slangerup-Uvelse pastorat fra den 1. marts 1998.

Pastor Kirsten Marie Jørgensen er ansat som sognepræst i Pederstrup sogn fra den 1. marts 1998.

Pastor Ulla Bjerregård Salicath er ansat som sognepræst i Farum pastorat fra den 1. april 1998.

Pastor Martin Corfix Jensen er ansat som sognepræst K/B i Lyngge-Uggeløse pastorater fra den 15. maj 1998.

Pastor Pia Merete Ploug Kirkegaard er ansat som deltidsbeskæftiget, midlertidig hjælpepræst i Nærum pastorat fra den 15. maj 1998.

Pastor Ulla Thorbjørn Hansen er ansat som sognepræst i Glostrup pastorat fra den 1. juli 1998.

Pastor Inge Meibom er ansat som sognepræst i Ballerup pastorat fra den 1. juli 1998.

Pastor Lisa Borg er ansat som sognepræst i Strandmarks pastorat fra den 1. august 1998.

Pastor Julie Goldschmidt er ansat som sognepræst i Kgs. Lyngby pastorat fra den 1. august 1998.

Pastor Leif Egon Kjøller Rasmussen er ansat som sognepræst K/B i Herlev pastorat fra den 1. september 1998.

Pastor Dennis Jelstrup er ansat som sognepræst i Lindehøj pastorat fra den 1. september 1998.

Pastor Vibeke Lise Melgaard Ahle er ansat som deltidsbeskæftiget, midlertidig hjælpepræst i Ishøj-Torslunde pastorat fra den 15. september 1998.

*Præster der har fået bevilget afsked:*

Sognepræst i Gilleleje pastorat Jens Christian Noe har efter ansøgning fået bevilget afsked pr. 1. februar 1998.

Sognepræst ved Christianskirken Bjørn Sigurdbjørnsson har efter ansøgning fået bevilget afsked pr. 1. november 1997.

Sognepræst ved Ballerup pastorat Lisbeth Gerlach har efter ansøgning fået bevilget afsked pr. 1. april 1998.

Sognepræst ved Strandmarks pastorat Bent Rahr Larsen har efter ansøgning fået bevilget afsked pr. 1. juli 1998.

Sognepræst ved Herlev pastorat Frode Leth-Larsen har efter ansøgning fået bevilget afsked pr. 1. september 1998.

Sognepræst ved Kgs. Lyngby pastorat Frej Jørgensen har efter ansøgning fået bevilget afsked pr. 1. juli 1998.

Sognepræst ved Slagslunde-Ganløse pastorat Arne Hvid har efter ansøgning fået bevilget afsked pr. 1. juli 1998.

Sognepræst ved Nødebo-Gadevang pastorat Preben Christensen Thorgaard har efter ansøgning fået bevilget afsked pr. 1. oktober 1998.

Deltidsbeskæftiget, midlertidig hjælpepræst ved Grønnevang pastorat Agnethe Voldby er efter ansøgning bevilget afsked pr. 1. oktober 1998.

Sognepræst i Dyssegård pastorat Lisbeth Foss er efter ansøgning bevilget afsked pr. 1. oktober 1998.

*Præster fraflyttet stiftet:*

Sognepræst i Herstedvester pastorat Bodil Due er ansat i Københavns Stift pr. 1. september 1998.

*Dødsfald:*

Tidligere provst for Hillerød provsti og sognepræst i Lyngge-Uggeløse pastorat H. C. Bang-Rasmussen er afgang ved døden den 25. marts 1998.



## V

### Ordinationer siden oktober 1997

1997:

Søndag den 23. november 1997 ordineredes i Helsingør domkirke:

Cand. theol. Dennis Jelstrup.

Cand. theol. Trine Stevn Pedersen.

Cand. theol. Helle Ann Hentzer.

Cand. theol. Dorothea Gloeckner.

1998:

Søndag den 1. marts 1998 ordineredes i Helsingør domkirke:

Cand. theol. Caja Emilie Winterø.

Cand. theol. Kirsten Marie Jørgensen.

Torsdag den 21. maj 1998 ordineredes i Helsingør domkirke:

Cand. theol. Pia Merete Ploug Larsen.

Søndag den 12. juli 1998 ordineredes i Helsingør domkirke:

Cand. theol. Jens Jørgen Rasmussen.

Søndag den 6. september 1998 ordineredes i Helsingør domkirke:

Cand. theol. Vibeke Lise Melgaard Ahle.

## VI

# Kursus for præster i Helsingør stift Grundtvigs Højskole 25.-27. maj 1998

Kirken ved vejen fra Bakkegården til det runde bord.

Teologiens og kirkens betydning i dette århundredes samfundsudvikling.

*25. maj 1998.*

Lektor, dr. phil. Hans Hauge – Den Danske Kirke – nationalt betragtet.  
»Drøftelse«.

Forfatter Anne Knudsen – Religion, kirke, samfund.

Introduktion ved højskoleforstander Erling Christiansen til Morten Korch-filmen: »Vagabonderne på Bakkegården«.

*26. maj 1998.*

Lektor Mogens Pahuus: Om dele af Tage Skou Hansens forfatterskab.  
Mogens Lindhardt: Velfærdsstatens konfessionelle forudsætning.

*27. maj 1998.*

Niels Gunder Hansen: Genkristningens vej.

# VII

## Helsingør Stiftsfond

*Regnskab 1/1-31/12 1997*

### INDTÆGTER:

Kassebeholdning 1/1 .....	97.076,56
Bidrag fra stiftets menighedsråd .....	198.999,00
Rente bank .....	79,78
Rente giro .....	155,85
	296.311,19

### UDGIFTER:

Lisbeth Smedegaard Andersen, honorar Bistrup kursus .	2.482,00
Hans Ravn Iversen, honorar Bistrup kursus .....	2.482,00
Henrik Petersen, honorar Bistrup kursus .....	2.482,00
Bodil Due, honorar Bistrup kursus .....	1.832,00
Folkekirkens Pædagogiske Institut, honorar Bistrup kursus .....	900,00
Mødeudgifter Bistrup kursus .....	2.614,70
Uffe Garde Nielsen, tilskud til deltagelse i Filmforum ..	500,00
Frederiksund provsti, foredragsholder .....	1.473,46
Svend Kjærgaard, tilskud til deltagelse i Theo-kur .....	500,00
Eric Linneboe, provstikonvent Rødovre-Hvidovre .....	1.000,00
Konvent til præsteægtefæller .....	750,00
Folkekirkeligt Stævne .....	2.693,00
Fenneberg-Hansen, tilskud til kursus .....	2.400,00
L. Dons Christensen, tilskud til kursus .....	500,00
Kirkemusikerforeningen, tilskud til kursus .....	2.200,00
Tilskud til Stiftsblad .....	13.000,00
Studiedag for præster i 3 provstier .....	5.280,00
Ydre Mission, trykning af indbydelser .....	975,00
Birgitte Grøn, tilskud til årskursus .....	130,00
Gebyrer Giro .....	15,00
Henriette Ringgaard, tilskud til kursus Aalborg Universitet .....	500,00
Jan Ulrik Dyrkjøb, tilskud til kursus .....	500,00
Ib Leo Helgestad, tilskud til kursus	
Aalborg Universitet .....	500,00

Marianne Lyst, tilskud til kursus Dianalund .....		500,00
5 præsters deltagelse i dansk-skånsk præstekonvent .....		375,00
Tilskud til organistkursus .....		750,00
F. U. K. korstævne i Dyssegårdskirken .....		2.500,00
Provstikonvent Ballerup-Værløse provsti .....		6.000,00
Præstekursus Bistrup .....		1.626,51
Trykning af girokort .....		25,00
Befordringsgodtgørelse bestyrelsesmøde .....		1.058,50
Gebyr Giro .....		12,00
Befordringsgodtgørelse bestyrelsesmøde .....		1.019,50
Landemode (se bilag 1) .....		12.627,75
Stiftsbog (se bilag 2) .....		10.815,00
Kirken i Sommerlandet (se bilag 3) .....		4.037,50
Præstekursus Grundtvigs Højskole (se bilag 4) .....		91.211,00
Kontorholdsudgifter .....		7.000,00
		<hr/>
		185.277,67
Kassebeholdning 31/12:		
Bankbog, almindelig .....	22.967,48	
Bankbog, opsigelse .....	17.104,00	
Girokonto .....	70.962,04	111.033,52
		<hr/>
		296.311,19

Hedehusene, den 9. marts 1998

Forelagt for og godkendt af bestyrelsen 23. april 1998

## Bilag til regnskab

### Bilag nr. 1:

#### LANDEMODE:

Leje af Helsingørshallen .....		14.500,00
Trykning af program .....		2.462,50
Trykning af invitation .....		2.656,25
Café Hal, fortæring .....		107.295,00
Taxa .....		838,00
		<hr/>
		127.751,75
Landemodeakt .....	17.080,00	
Indbetalt af menighedsrådene .....	98.044,00	115.124,00
		<hr/>
		12.627,75

### Bilag nr. 2:

#### STIFTSBOGEN:

Poul Kristensen, trykning .....		88.575,00
Indbetalt af menighedsrådene .....		77.760,00
		<hr/>
		10.815,00

### Bilag nr. 3:

#### KIRKEN I SOMMERLANDET:

Nordkystens Bogtrykkeri, trykning .....		13.137,50
Indbetalt af menighedsrådene .....		9.100,00
		<hr/>
		4.037,50

### Bilag nr. 4:

#### PRÆSTEKURSUS:

Grundtvigs Højskole m.m., samlede udgifter .....		112.421,00
Deltagerbetaling .....		21.200,00
		<hr/>
		91.221,00

# VIII

## Regnskaber

*Fiscus Ecclesiasticus legat*  
*Regnskab for perioden 1. januar 1997 – 31. december 1997*  
*Resultatopgørelse*

### *Indtægter:*

Renter af kontante midler:

Renter af disponible midler,

kto.nr. 3700 132730 . . . . . 10,95

Renter af kapitalkonto, kto.nr. 3946-044970 . . . . . 67,62

Renter af kontante midler i alt . . . . . 78,57

Renter af obligationer:

Den Danske Bank, depotnr. 3002-608316 . . . . . 5.438,50

Renteregulering (handelsrente) . . . . . 2,14

Renter af obligationer i alt . . . . . 5.436,36

Indtægter i alt . . . . . 5.514,93

### *Udgifter:*

Bankgebyr . . . . . 30,00

Forvaltningsgebyr, inkl. moms . . . . . 306,11

Udgifter i alt . . . . . -336,11

### *Til disposition:*

Årets overskud . . . . . 5.178,82

Overskud overført fra foregående år . . . . . 6.071,74

Legatuddeling . . . . . -3.000,00

Resultat . . . . . 8.250,56

## Kapitalregnskab

### Indtægter:

Kapitalkonto, nr. 3946-044970, primo .....	3.220,27
Indkommet ved udtrækning af obligationer:	
10% KD 43 S 2004 (nom. 10.200,-) .....	1.800,00
8% Nykredit 2 C S 2016 .....	22.000,00
6% Jysk Landkr. 11 S 2006 .....	200,00
4% Jysk Landkr. 8 S 2007 .....	100,00
Udtræk af obligationer i alt .....	24.100,00
	<hr/>
	27.320,27

### Udgifter:

Køb af obligationer, incl. kurtage og handelsrenter: .... -26.261,50

Bunden kontant kapital i alt ultimo, kto.nr. 3946-044970 .....

---

---

1.058,77

## Status pr. 31. december 1997

### Aktiver:

Bunden kapital, konto 3946-044970 .....	1.058,77
Obligationer, depto nr. 3002608316:	
8% Nykredit 2 C S 2016	
(nom. 22.000,-) .....	22.715,00
7% BRF Kredit 111 S 219 (nom. 26.000,-) ..	26.156,00
9% KD 93 S 2017 (nom. 2.000,-) .....	2.136,00
10% KD 43 S 2009 (nom. 2.000,-) .....	2.230,00
10% KD 43 S 2004 (nom. 8.400,-) .....	9.227,40
7% Foren. Krd. f. 8 S 2014 (nom. 1.600,-) ..	1.608,00
5% Fyens Stifts Kredit 13 S 4 A 2029	
(nom. 900,-) .....	783,00
4% Fyens Stifts Kredit 12 S 1 A (Æ) 2020	
(nom. 2.200,-) .....	1.804,00
3,5% Fyens Stifts Kredit 12 S 2 A (Æ) 2011	
(nom. 1.100,-) .....	1.034,00
6% Jysk Land Kreditf. 11 S 2006	
(nom. 400,-) .....	400,00
5% Jysk Land Kreditf. 11S 2006	
(nom. 1.100,-) .....	1.083,50
5% Jysk Land Kreditf. 9 S 2021	
(nom. 2.100,-) .....	1.953,00

4,5% Jysk Land Kreditf. 9 S 2021 (nom. 700,-) .....	567,00	
4% Jysk Land Kreditf. 9 S 2021 (nom. 600,-)	501,00	
4% Jysk Land Kreditf. 8 S 2007 (nom. 1.900,-) .....	1.843,00	
3,5% Jysk Land Kreditf. 8 S 2007 (nom. 1.400,-) .....	1.326,50	
Obligationsbeholdning i alt .....		75.367,40
Disponible midler, konto 3700-132730 .....		8.250,56
		<hr/>
Aktiver i alt .....		84.676,73
<i>Passiver:</i>		
Gældsposter .....		0,00
<i>Egenkapital:</i>		
Disponibel egenkapital .....	8.250,56	
Bunden egenkapital .....	76.426,17	
Egenkapital i alt .....		84.676,73
		<hr/>
Passiver .....		84.676,73
		<hr/>
Obligationer, nominelt .....		74.400,00
		<hr/> <hr/>

*Nascous legat*  
*Regnskab for perioden 1. januar 1997 – 31. december 1997*  
*Resultatopgørelse*

<i>Indtægter:</i>		
<i>Renter af kontante midler:</i>		
Renter af konto for disponible midler, nr. 3700-132803 .....	4,13	
Rente af bunden kapitalkonto, nr. 3946-044989 .....	100,27	
Renter af kontante midler i alt .....		104,40
 <i>Renter af obligationer:</i>		
Den Danske Bank, Depotnr. 3002608405 .....		4.689,75
		<hr/>
Indtægter i alt .....		4.794,15



*Udgifter:*

Bankgebyr .....	30,00	
Forvaltningsgebyr inkl. moms .....	266,39	
Udgifter i alt .....		296,39

*Til disposition:*

Årets overskud .....		4.497,76
Overskud fra foregående år .....		1.203,89
Legatuddeling .....		-3.000,00
Resultat .....		2.701,65

---



---

*Kapitalregnskab**Indtægter:*

Kapitalkonto, nr. 3946-044989, primo .....		1.083,98
Indkommet ved udtrækning af obligationer:		
10% Krd.f. Danm. 43 S 2009 .....	1.000,00	
8% Nykredit 2 C S 2016 .....	28.000,00	
7% Østifternes Kreditforening 18 S (æ03) 2002 .....	200,00	
4% Fyens Stifts Kredit 10 S 1 A 2000 .....	100,00	
3,5% Fyens Stifts Kredit 12 S 2 A (Æ) 2011 .	300,00	
4% Jysk Land Krd.f. 8 S 2007 .....	200,00	
3,5% Jysk Land Krd.f. 8 S 2007 .....	100,00	
Udtrækning af obligationer i alt .....		29.900,00

---

30.983,98

*Udgifter:*

Køb af obligationer, incl. kurtagte: .....		21.538,50
--	--	-----------

---

Bunden kontant kapital i alt ultimo, kt.nr. 3946-044989		9.445,48
---	--	----------

---



---

*Status pr. 31. december 1997*

**Aktiver:**

Bunden kapital, kontonr. 3946-044989 .....	9.445,48
Obligationer, depotnr. 3002-608405:	
7% Nykredit 3 S C 2029 (nom. 23.000,-) ...	22.804,50
8% Nykredit 2 CS 2016 (nom. 24.000,-) ...	24.780,00
10% krd.f. Danm. 43 S 2009 (2.000,-) .....	2.230,00
5% Fyens St. Krd. 13 S 4 A 2029 (nom. 1.900,-) .....	1.653,00
4 % Fyens St. Krd. 10 S 1 A (Æ) 2000 (nom. 300,-) .....	298,50
3,5% Fyens St. Krd. 12 S 2 A (Æ) 2011 (nom. 1.200) .....	1.128,00
4% Husejer Krd. ks. 1 A 1 S UAM (nom. 2.000,-) .....	920,00
4,5% Jysk Land kr.f. 9 S 2021 (nom. 200,-) ..	162,00
4% Jysk Land kr.f. 8 S 2007 (nom. 1.500,-) ..	1.455,00
3,5% Jysk Land Kr.f. 18 S 2007 (nom. 3.700,-) .....	2.937,25
7% Østift. Krd.f. 18 S (Æ03) 2002 (nom. 100,-) .....	102,50
Obligationsbeholdning i alt .....	58.470,65
Disponible midler .....	2.702,65
<b>Aktiver i alt .....</b>	<b>70.617,88</b>

**Passiver:**

Gældsposter .....	0,00
Egenkapital:	
Disponibel egenkapital .....	2.701,65
Bunden egenkapital .....	67.916,23
Egenkapital i alt .....	70.617,88
<b>Passiver .....</b>	<b>70.617,88</b>
Obligationer, nominelt .....	59.300,00

## IX

# Udnævnelser og afskedigelser i bispeembedet og stiftsøvrigheden m.m.

Stiftskontorchef Marjun Egholm er efter ansøgning meddelt afsked pr. 1. februar 1998.

Assistent Dorthé Donsbjerg er pr. 1. april 1998 udnævnt til overassistent i Helsingør Stiftsadministration.

Assistent Joan Nielsen er pr. 1. april 1998 udnævnt til overassistent i Helsingør Stiftsadministration.

Cand. jur. Birgit Nielsen er ansat som stiftskontorchef for Helsingør Stiftsadministration pr. 1. juni 1998.

Overassistent Heidi Lionett er pr. 1. august 1998 udlånt af Kirkeministeriet som barselsvikar.

Kontorfuldmægtig Vibeke Arnkjær er pr. 1. august 1998 bevilget 1 års orlov uden løn.

Overassistent Anne Reenberg er pr. 1. august 1998 udnævnt til kst. kontorfuldmægtig i Helsingør Stiftsadministration.

Karen Olesen er pr. 2. september 1998 ansat som overassistent i Helsingør Stiftsadministration.

# X

## Adresser

### STIFTSADMINISTRATIONEN:

#### *Helsingør stifts bispekontor:*

Biskop Lise-Lotte Rebel  
Stiftsfuldmægtig Laila Frydshou  
Vor Frue Kloster,  
Hestemøllestræde 3 A, 3000 Helsingør  
Telefon: 49 21 35 00  
Fax: 49 21 35 16

#### *Helsingør stiftsøvrighed og stiftskassererkontor:*

Stiftskontorchef Birgit Nielsen  
Stiftskasserer Niels Rademacher  
Stiftsfuldmægtig Thorkil Bo Jørgensen  
Vor Frue Kloster, Hestemøllestræde 3 A, 3000 Helsingør  
Telefon: 49 21 35 00

#### *Stiftamtmand Christian Trønning*

Amtsgården, Trollesminde Kontorpark, Roskildevej 10 A, 3400 Hillerød

#### *Helsingør Stiftsfond:*

Formand: Biskop Lise-Lotte Rebel  
Kasserer: Niels Rademacher  
Helsingør Stift  
Hestemøllestræde 3 A, 3000 Helsingør

# XI

- A. *Tilsynsførende arkitekter:*  
Kgl. bygningsinspektør, arkitekt Jens Fredslund (Fredriksborg amt)  
Erik Møllers tegnestue A/S, Indiavej 1, Sdr. Frihavn,  
2100 København Ø.  
Telefon: 35 43 96 90  
Kgl. bygningsinspektør, arkitekt Johan Fogh, (Københavns amt)  
Kulsviervej 150, 2800 Lyngby  
Telefon 45 93 40 20
- B. *Bygningskonsulenter:*  
Arkitekt maa. Per Axelsen, Skomagergade 17, 4000 Roskilde  
Telefon: 46 36 88 44  
Arkitekt maa. Gert Ingemann, Arkitektkontoret »Møllen« A/S,  
Stengade 75, 3000 Helsingør.  
Telefon: 49 20 00 55
- C. *Præstegårdskonsulent:*  
Agronom Kristian Rasch Gam, Valhøjs Allé 34, 2610 Rødovre.  
Telefon: 36 70 38 38
- D. *Kirkegårdskonsulent:*  
Landskabsarkitekt Torben Michelsen, Krøjerup Overdrev 12,  
4180 Sorø.  
Telefon: 57 83 25 77
- E. *Klokkkonsulent:*  
Organist, cand.mag. Bendt Gammeltoft-Hansen, Strandvejen 13,  
5700 Svendborg.  
Telefon: 62 21 39 68
- F. *Orgelkonsulent:*  
Organist H. Hildebrandt-Nielsen, Frederiksdal Allé 15, 7800 Skive.  
Telefon: 97 52 15 14
- G. *Varmekonsulent:*  
Professor, civilingeniør Vagn Korsgaard, Donsevej 2,  
2970 Hørsholm.  
Telefon: 48 28 01 04

## XII

### Stiftets provster

#### *Helsingør domprovsti:*

Domprovst Per Rysgaard Jensen  
Slotsvej 2,  
3000 Helsingør  
Tlf. 49 21 02 00

#### *Gladsaxe-Herlev provsti:*

Provst Kjeld Kure  
Tvedevangen 169  
2730 Herlev  
Tlf. 44 91 71 71

#### *Rødovre-Hvidovre provsti:*

Provst Claus Bjerregaard  
Nørremarksvej 23,  
2650 Hvidovre  
Tlf. 36 75 01 65

#### *Kgs. Lyngby provsti:*

Provst Lis Rechendorff  
Kirkeåsen 45,  
2850 Nærum  
Tlf. 45 80 51 08

#### *Gentofte provsti:*

Provst Peter Balslev-Clausen  
Ahlmanns Allé 14  
2900 Hellerup  
Tlf. 39 62 79 27

#### *Glostrup provsti:*

Provst Fred Andersen  
Vallensbæk Præstegård  
2625 Vallensbæk  
Tlf. 43 64 90 66

#### *Høje-Tåstrup provsti:*

Provst Karen Mogensen  
Torslundevej 147, Torslunde,  
2635 Ishøj  
Tlf. 43 99 16 28

#### *Ballerup-Værløse provsti:*

Provst Merete Hansen  
Skandrups Allé 36,  
3500 Værløse  
Tlf. 44 98 64 44

#### *Fredensborg provsti:*

Provst Chr. P. Jensen  
Birkebakken 11  
3460 Birkerød  
Tlf. 42 81 08 88

#### *Hillerød provsti:*

Provst Poul H. Bartholin  
Selskovvej 42  
3400 Hillerød  
Tlf. 48 24 90 50

#### *Frederikssund provsti:*

Provst Knud Andersen  
Kirketorvet 2,  
3550 Slangerup  
Tlf. 42 33 40 97

#### *Frederiksværk provsti:*

Provst Werner Dag Ussing  
Græsted Hovedgade 6,  
3230 Græsted  
Tlf. 42 29 10 57

